

NICOLAE V. BULENCEA

Esperanto

Limba internațională

NICOLAE V. BULENCEA

LIMBA ESPERANTO

STUDIU ANALITIC

BUCUREȘTI, 1974

CUVINT ÎNAINTE

Condițiunile actuale ale vieții moderne determină în mod firesc contacte din ce în ce mai strânse între națiuni. Frecvențele schimburi de valori pe toate țărmurile au dat naștere unei fluctuații universale nebănuite. Pe de altă parte, intensificarea comerțului și a schimburilor economice a atras după sine contacte între numeroase state, care amplifică relațiunile lor și în alte domenii. Dacă însă în toate aceste împrejurări s-au obținut succese remarcabile, a rămas totuși nerezolvată una dintre cele mai esențiale probleme de mare actualitate și anume, cea a unei limbi comune care să satisfacă ideal cerințele comunicării internaționale.

Lipsa unui „etalon“ unitar de comunicare directă dintre oamenii de diferite națiuni a constituit încă din cele mai vechi timpuri o mare dificultate a societății. Astfel, încă din secolul al II-lea, Galenius a alcătuit un sistem de limbă comună pentru contemporanii săi, iar de atunci încoace zeci și sute de asemenea proiecte au constituit obiectul de preocupare a unor reprezentative figuri ale culturii universale. Diferențierea limbilor a îngreuiat relațiile dintre popoare și indivizi și ca urmare progresul spiritual și cultural al omenirii.

Într-adevăr, dacă în vechime contactele între popoare erau sporadice și lipsa unui limbaj comun nu se simțea atât de mult, mai târziu, în urma perfecționării mijloacelor de producție, a descoperirilor de tot felul și a progresului tehnic—aceste relații s-au intensificat, iar efectul diferențierii limbilor s-a resimțit din ce în ce mai mult. De aceea ideea unei limbi comune devine mai frecventă începând cu evul mediu, iar necesitatea rezolvării ei s-a resimțit și mai mult de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, odată cu începuturile înlocuirii limbii latine în mediile științifice cu limbile naționale. Încercări de a reînvia latina au existat totuși și mai există, însă fără vreun succes, întrucât nu corespunde nevoilor practice, iar modificarea ei ar însemna o limbă modernă, iar nu latină.

Spre a satisface totuși cerințele impuse de necesitatea contactelor dintre națiuni, oamenii de știință au alcătuit de-a lungul vremii numeroase sisteme de comunicare folosind simboluri, semne, coduri sau convențiuni, ajungând în cele din urmă la proiecte de limbi artificiale pentru uz universal, care au atins un număr impresionant: după unii 600 proiecte, după alții 800, iar ultimele informații amintesc chiar peste 1 000. Îndeletnicirea aceasta atinge apogeul în secolele XVII—XX, în urma faimoaselor proiecte elaborate de reprezentanții culturii mondiale din acea vreme, ca Descartes, Leibniz și Komenski. Datorită însă imperfecțiunilor, nici una din multiplele încercări n-a supraviețuit, în afară de limba internațio-

nală esperanto¹, care are o existență de peste 85 de ani. Cu toate acestea, în relațiile internaționale, pînă în zilele noastre se recurge la serviciile interpreților sau la învățarea cîtorva limbi mai răspîndite. Folosirea interpreților însă necesită timp, angajează cheltuieli enorme și impune exigențe cu greu de satisfăcut. Este evident, deci, că a recurge la o limbă intermediară comună înseamnă a obține multiple avantaje. De aceea, ideea că rezolvarea ideală a acestei lacune ar putea-o satisface cu deplin succes limba artificială esperanto își găsește justificarea. Din păcate însă, aportul său în slujba omenirii nu este de ajuns apreciat.

Urmărind desfășurarea evoluției sociale, observăm că, datorită relațiilor interstatale și a mijloacelor de schimb ale valorilor spirituale, s-a creat un climat favorabil de internaționalizare a instrumentelor sociale de interes general. Realizarea unei părți dintre acestea demonstrează vădit utilitatea lor prețioasă. Cine ar mai putea concepe astăzi ca fiecare popor să-și aibă semnele sale proprii pentru muzică, sau o metodă individuală de proiectare în construcții sau mașini? Ce-ar fi dacă fiecare națiune ar avea semnele sale proprii pentru circulația rutieră? Cum ar privi lumea de astăzi diversitatea unităților de măsură, de semne convenționale, de hărți geografice, semnale maritime și TFF? Toate acestea sînt adoptate de toate țările civilizate și nimănui nu-i trece prin minte să le înlocuiască cu altele proprii, naționale. Dimpotrivă, se observă chiar o tendință sporită spre internaționalizarea a cît mai numeroase practici sociale de tot felul. Diversitatea valutară actuală care complică relațiile financiare de comerț internațional reprezintă un aspect negativ, tot așa precum diversitatea limbilor complică contactele dintre națiuni.

Deci, dacă adoptarea pe plan universal a acestor instrumente sociale e apreciată și întărește convingerea despre marele lor avantaj, atunci cu atît mai mult se justifică și necesitatea adoptării unui mijloc internațional de comunicare. Societatea modernă nu mai concepe astăzi o mare diversitate în exprimarea noțiunilor folosite pe plan universal — telefon, radio, auto, cosmos etc. — încît tendința de a se adopta tot ce este util și nou la nivel universal a devenit un obicei. De aceea și necesitatea ca o națiune să comunice nemijlocit cu alta printr-o singură limbă nu mai constituie o încercare utopică, ci o trebuință socială supusă unei grabnice înfăptuiri.

Această măsură însă nu are tendința să înlăture vreuna din limbile naționale și nici nu împiedică însușirea oricăreia dintre ele, ci dă numai putința ca oamenii de diferite naționalități să se înțeleagă mai cu ușurință între ei.

S-a ridicat însă adesea problema dacă n-ar putea fi folosită în acest scop o limbă de mare circulație. Dar o asemenea măsură ar pune pe plan de inferioritate alte limbi de același nivel. De aceea s-a ajuns la concluzia că o limbă creată artificial, o limbă a nici unei națiuni, dar a doua a tuturor, n-ar diminua valoarea și prestigiul celor mai răspîndite dintre limbile naționale.

Lucrarea de față, care nu este un manual, ci o prezentare analitică destinată perfecționării esperanțiștilor care posedă limba, poate servi în același timp și începătorilor la însușirea limbii esperanto, dacă mai întîi s-au familiarizat cu cele 16 reguli de bază.

¹ Cuvîntul *Esperanto* se scrie totdeauna cu majusculă. În lucrare, ne supunem regulilor gramaticale românești.

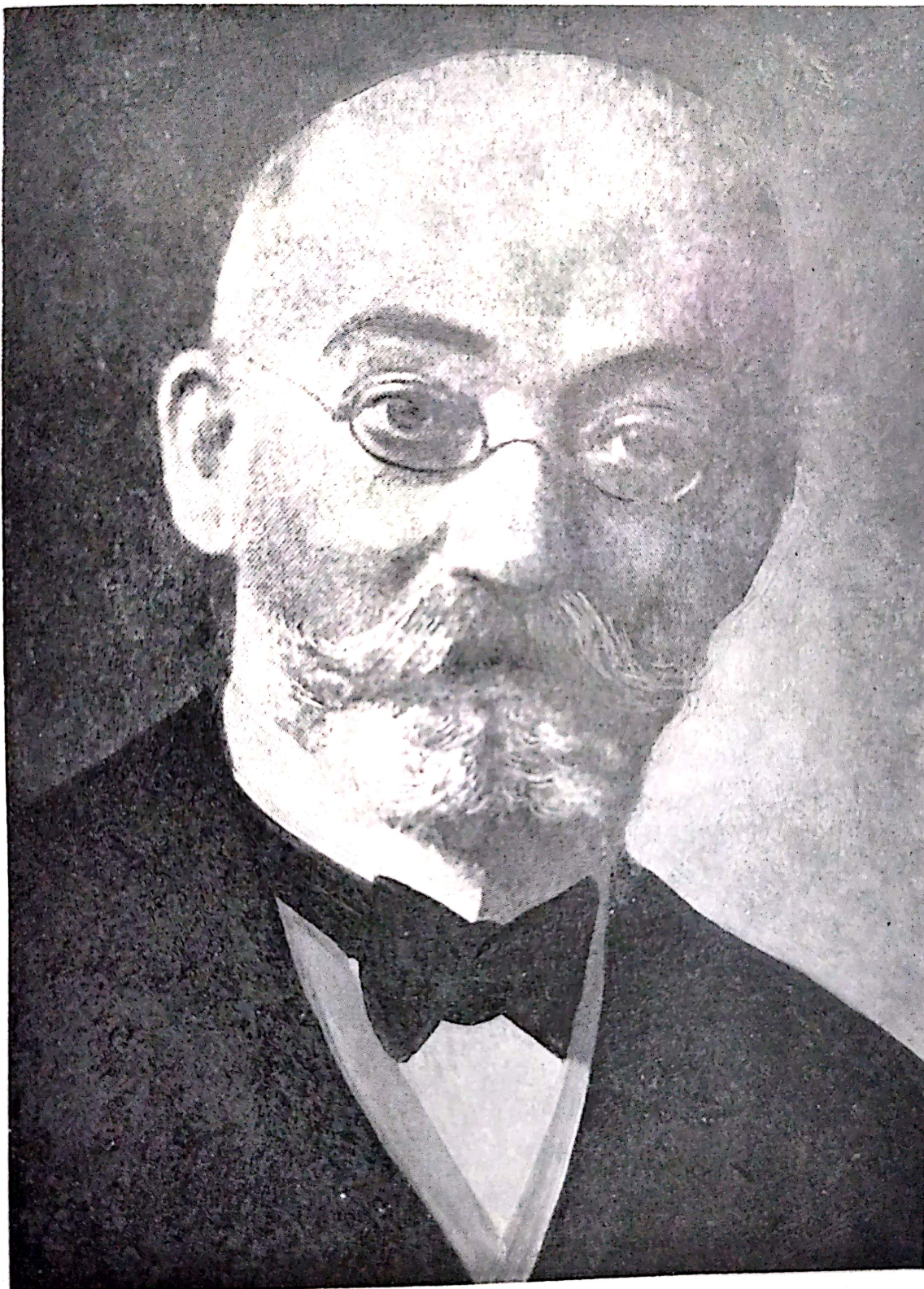
Studiul limbii esperanto se intensifică în ultima vreme într-un ritm vertiginos în toate țările, fenomen care va facilita într-un viitor apropiat o înțelegere nemijlocită între oamenii de pretutindeni.

Dar ce este limba esperanto? Mulți nici n-au auzit de ea, alții au o părere cu totul eronată, presupunând că este un amestec de numeroase limbi sau un cod destinat unor membri ai vreunei organizații, că e accesibilă numai anumitor persoane și că nu posedă elementele necesare spre a fi aplicată în circuitul universal. Nimic mai eronat. Parcurgînd această lucrare, cititorul se va convinge că limba esperanto, prin construcția și caracteristicile ei, este la fel ca orice limbă vie, bogată și plăcut sonoră, adaptabilă legilor de dezvoltare și perfecționare inerente limbilor naturale, ceea ce o situează la nivelul oricărei limbi moderne.

În încheierea acestor rînduri țin să aduc mulțumiri tuturor celor care m-au ajutat și m-au sprijinit în orice fel la întocmirea și publicarea acestei lucrări, în primul rînd Asociației esperanțiștilor români și specialiștilor Institutului de lingvistică.

Toate sugestiile și observațiile în scopul perfecționării lucrării vor fi binevenite.

AUTORUL

Dr. LUDOVIC LAZĂR ZAMENHOF
(1859—1917)
Creatorul limbii Esperanto

Partea Introdactivă

„Quot lingvas cales,
tot homines vales”

(Câte limbi cunoști,
de atâtea ori ești om.

SCURT ISTORIC al LIMBII INTERNAȚIONALE ESPERANTO

Limba internațională esperanto este o limbă auxiliară artificială, alcătuită de un autor și destinată comunicării directe dintre oameni de diferite naționalități. Ea nu aparține nici unei națiuni și nu are tendințe subiective, încadrându-se în principiul schematic după care gramatica se supune unei analize logice, iar vocabularul e alcătuit din elemente ale unor limbi naturale. Denumirea provine de la cuvântul *espero* (speranță) și e dată de însuși autorul limbii esperanto, doctorul Ludovic Lazăr Zamenhof din Byalistok (Polonia), care la începutul anului 1887 a publicat prima ediție a operei sale *Mejdunarodnîj jazik*, mai întâi în versiune rusă, apoi în poloneză, franceză, germană și engleză, după care au urmat și traduceri în alte numeroase limbi. Răspîndirea acestei lucrări în mai multe limbi a animat curiozitatea și admirația maselor, care au căutat în număr din ce în ce mai mare să-și însușească noua limbă, cunoscută astăzi de multe milioane de oameni de pe glob.

Regulile ei gramaticale sînt simple, accesibile unor indivizi al căror nivel cultural nu este pretențios, iar caracteristicile sale superioare oricărui proiect anterior au atras admirația multor popoare, vădită printr-un succes neașteptat.

Meritul autorului este desigur incontestabil, prin aceea că a reușit să sistematizeze schematic într-o structură unitară o diversitate de material, creînd un organism care poate sta alături de oricare limbă tradițională. Totuși, ținînd seamă de faptul că limba esperanto face parte din grupa limbilor *a posteriori* — alcătuită din materialul mai multor limbi naturale — acest merit, după unii, este diminuat. De aceea, L. de Beaufront consideră pe drept cuvînt că o astfel de limbă este opera colectivă a popoarelor și nu individuală, a unui singur ins.

Vocabularul limbii esperanto este format din rădăcini selecționate din mai multe limbi naturale, în primul rînd romano-germanice, în bună parte cunoscute de omenirea civilizată.

Gramatica, intitulată „Fundamenta Gramatiko de Lingvo Internacia“, este extrem de simplă, reducându-se doar la 16 reguli fundamentale, care se pot însuși în câteva ore; de aceea o învață fără prea mult efort oameni din cele mai variate straturi culturale, limba esperanto putînd pătrunde nu numai în școli și universități, ci și în cercuri literare și organizații culturale de tot felul.

Elementele de bază ale limbii esperanto, structura gramaticală și fondul principal lexical își au originea mai ales în limbile cunoscute, ceea ce facilitează însușirea ei. Ea cuprinde rădăcini de cuvinte existente, selecționate după principiul de internaționalizare, adică alese din limbi europene împreună cu o categorie de rădăcini parțial internaționale (din engleză, franceză, italiană, spaniolă, germană, rusă), printre care și un neînsemnat număr de cuvinte din limbile arabă, turcă, elină și ebraică.

Rădăcinile cuprinse în dicționarul oficial, *Plena Vortaro*, recunoscute de către Academia de esperanto (la început 2 759, apoi 4 536 și în urmă peste 7 800), au dat naștere prin caracterul aglutinant al limbii și prin derivare, la peste 80 000 de cuvinte cu largi posibilități de îmbogățire. Această remarcabilă caracteristică oferă posibilitatea de a exprima o singură noțiune nu numai printr-un singur cuvînt, ci prin mai multe, creînd deci o mare bogăție de sinonime.

Academia de esperanto perfecționează neîncetat tezaurul lexical și încurajează orice inițiativă de îmbunătățire a limbii, promovează operele originale, pregătește cadre didactice, facilitează publicațiile cu conținut științific, organizează concursuri de perfecționare a limbii desfășurînd o activitate culturală și științifică de înalt nivel, avînd în componența sa savanți și oameni de știință din mai multe țări.

Institutele de esperanto instruiesc la nivel academic personalul științific, prin cadre selecționate, academicieni, profesori universitari, oameni de știință și de înalt nivel cultural. De asemenea, publică material pentru toate națiunile, organizează cursuri publice și manifestări culturale de înaltă ținută. Răspîndirea limbii esperanto a determinat necesitatea unui bogat material beletristic și ca urmare, dezvoltarea editării unor opere literare din patrimoniul universal. Sînt traduse operele clasicilor, printre care: Dante, Shakespeare, Schiller, Daudet, Molière, Baudelaire, Rabelais, Tolstoi, Pușkin, Gorki, Maiakovski, Andersen și mulți alții; de asemenea operele social-politice ale lui Marx, Engels, Lenin, ale lui Mao-Tse-Dun și ale altor conducători de state. În limba esperanto apar în lumea întreagă peste 120 de reviste, ziare și periodice, precum și manuale, cărți științifice și publicații de uz internațional.

Asociațiile de esperanto, prin secțiile de profesioniști, ca medici, juriști, profesori, ziariști, constructori, cercetători, studenți, precum și numeroși meseriași profesioniști, ca feroviari, transmisioniști, metalurgiști, horticultori, apicultori și alții, își au revistele lor de specialitate, ca de altfel și mulți amatori cu îndeletniciri variate ca sahiști, columbofili, filateliști, radio-amatori, automobiliști etc. Prin revistele de specialitate ale acestor organizații, esperanto s-a răspîndit uimitor, astăzi nefiind colț de lume unde să nu fi pătruns într-o măsură oarecare.

Conferințele cu caracter științific, concursurile pentru cadrele didactice-manifestările culturale și artistice care se organizează tot mai frecvent con-

solidează și mai mult stabilitatea limbii internaționale în rândurile oamenilor iubitori de pace și înțelegere pe plan universal.

În limba esperanto s-au turnat filme, se joacă piese de teatru (Teatrul românesc de păpuși, premiat la Festivalul internațional de la Zagreb în 1971), s-au înregistrat discuri și benzi didactice și de muzică ușoară, s-au născut actori, poeți, scriitori apreciați de opere originale și un impresionant număr de traducători. Există opere traduse și din autori români, ca Sadoveanu, Caragiale, Eminescu, Brătescu-Voinești și alții, pe care le poate citi o lume întreagă.

În ultimii zece ani, s-au inițiat în fiecare an cursuri internaționale de vară; așa-numita Universitate de vară de la Gyula (Ungaria) este cea mai renumită.

Una dintre cele mai importante manifestări culturale și științifice ale esperantiștilor este organizarea anuală a congreselor de esperanto, care își au începutul din anul 1905. Ele se țin cu regularitate și cu mare eficiență, dezbătând problemele de perfecționare și răspândire a limbii în rândul tuturor națiunilor.

Asociația Universală de Esperanto (UEA) de la Rotterdam este o instituție de mare prestigiu mondial, în relații consultative cu UNESCO. Această asociație s-a bucurat de o declarație favorabilă limbii esperanto la Conferința Generală UNESCO de la Montevideo, în 1954, după care UEA a depus în 1966 o petiție semnată de mai bine de un milion de personalități din lumea întreagă și de peste 70 de milioane de membri ai unor organizații obștești, la ONU, în scopul oficializării și introducerii limbii esperanto în școli și universități. Problema se află în unele țări (Polonia, Olanda, Iugoslavia, Ungaria, Bulgaria, Austria) în stadiu de experimentare.

Oameni de știință, compozitori, artiști și literați, precum și o mulțime de exponenți ai diferitelor profesii, prin intermediul limbii esperanto au pus în valoare operele lor în fața lumii întregi. Limba esperanto au cunoscut-o Tolstoi, Gorki, Einstein, Mickiewicz, P. Istrati, Sadoveanu, precum și un număr apreciabil de profesori și academicieni din lumea întreagă, mulți dintre aceștia fiind membri activi sau onorifici ai Academiei de esperanto.

În decursul vremii s-au creat numeroase instituții științifice, culturale și profesionale, precum: Centrul de explorare și documentare (CED); Organizația internațională de tineret (TEJO); Institutul pentru esperanto în comerț și industrie (EKI); Universitatea internațională de vară (ISU); Instituția Hodler (IH); Muzeul internațional de esperanto (IEM); Teatrul internațional de artă (IAT); Comisiunea internațională de examinare (IEK) și altele.

În afară de aceste instituții, diferitele asociații, societăți, federații, filiale și alte organizații esperantiste din toate țările desfășoară o activitate culturală și științifică strict neutrală, însumând cele mai diferite profesii: Asociația juriștilor, Clubul internațional al automobiliștilor, Federația feroviarilor, Asociația geografilor, Uniunea catolicilor, Liga internațională a profesorilor, Societatea internațională a arhitecților, Liga filateliștilor, Liga șahiștilor, Liga internațională a orbilor, Liga muzicienilor, Cercul ornitologilor, Asociația bibliștilor, Asociația internațională științifică, Asociația universală a invalizilor, Liga muzicologilor esperantiști, Asociația amatorilor

foto-kino-magnetofon-iștilor și altele. Este evident deci că esperanto a pătruns în cele mai felurite compartimente sociale și științifice din toată lumea și a atras asupra sa atenția multor oameni de știință care opinează pentru promovarea limbii esperanto pe plan universal cu titlu oficial.

În cei peste 85 de ani de existență, limba esperanto a evoluat ca orice limbă naturală, perfecționându-se, dar menținându-și caracterul său fundamental intangibil, prin contactele frecvente dintre membrii asociațiilor, prin presă și corespondență, încât nici o tendință de alterare a limbii nu poate avea loc. Prin aspectul ei îngrijit, prin fondul ei gramatical și lexical corect, a căpătat o mare stabilitate, o admirație unanimă și o reputație favorabilă din primele decenii. Astfel încă la Congresul Sindicatelor profesorilor de la Clermond Ferrand din 1912 de la Cracovia, la care a participat și Lenin, esperanto a fost denumită „latina proletarului”, pentru că s-a constatat că se poate însuși fără a avea la bază cunoștințe superioare.

Limba esperanto este în același timp o limbă ajutătoare, oferind o bază ideală în însușirea altor limbi străine; ea asigură cunoștințe precise despre gramatica limbii materne, stimulează un raționament logic, o exprimare corectă și o îndemnare în crearea expresiunilor celor mai adecvate și corespunzătoare înțelesului propriu al noțiunii.

Prin intermediul limbii internaționale esperanto se face posibilă interînțelegerea nemijlocită dintre cele mai diferite popoare, constituind un prețios sprijin în întărirea raporturilor amicale dintre oameni.

Desigur, nu se poate cuprinde în câteva cuvinte evoluția sau un istoric complet al unei limbi care s-a răspândit pe întreg pământul și care are o influență atât de complexă, dar socotim că cele arătate în paginile de mai sus vor putea oferi cel puțin o idee sumară asupra rolului și importanței ei, desfășurate de limba esperanto în societatea contemporană, la timp potrivit.

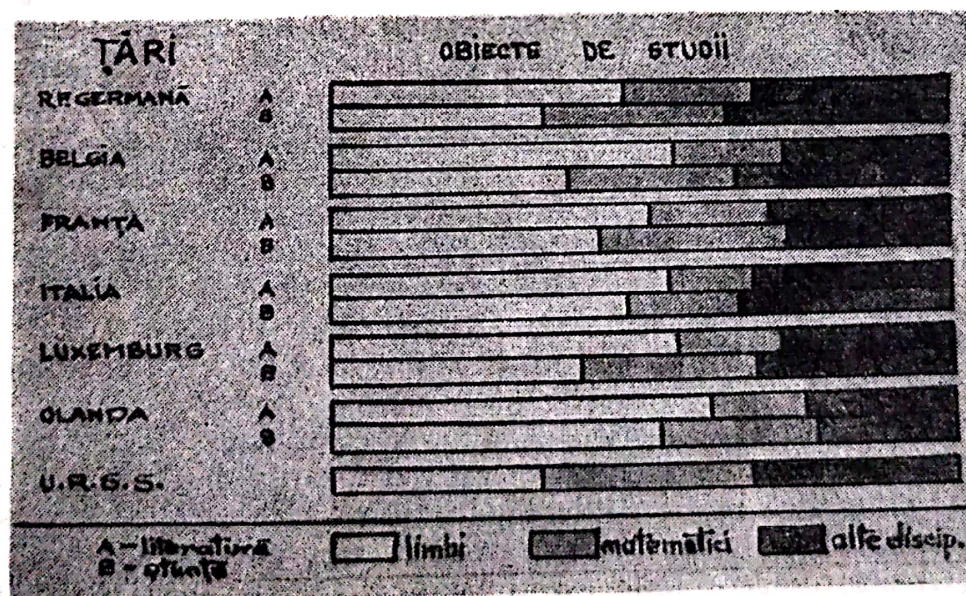

Fig. 2

Tabloul comparativ reprezintă procentul de studiu al limbilor străine, în raport cu alte discipline de studiu.
(După W.D. Hals; Foreign Languages and Education in Western Europe) London 1970.

De aceea, numeroși reprezentanți ai științei și culturii universale recunoscându-i meritele și marele aport pe care-l aduce omenirii, se poate considera că limba esperanto are toate șansele să fie adoptată oficial, pe plan universal. Efectul acesta s-a putut constata în repetate rânduri cu ocazia congreselor anuale de esperanto din diferite țări, unde se înțeleg nemijlocit într-o singură limbă — esperanto — ungurul cu chinezul, egipteanul cu canadianul sau mexicanul cu finlandezul. Și acest lucru îi apropie frățește, căci dacă dorim pacea universală, cum poate pretinde cineva ca doi oameni străini să se iubească dacă ei nu pot schimba nici cel puțin un salut comun?

BAZELE LIMBII ESPERANTO

(Lămuriri asupra celor 16 reguli)

În general, studiul limbilor privește două părți principale ale limbii, și anume:

- a GRAMATICII, care se ocupă de fonetică, morfologie și sintaxă;
- a VOCABULARULUI, care studiază lexicologie, etimologie și semantică. Lucrarea de față tratează prima parte — gramatica —, iar vocabularul restrâns de la sfârșitul lucrării nu este analizat, ci destinat doar să servească la traducerea textelor din cuprinsul lucrării.

„Bazele limbii esperanto” fac parte din lucrarea autorului limbii, numită *Fundamento de esperanto*, aprobată definitiv de către colectivul de esperantiști care au participat la *Primul Congres Universal de esperanto* din 1905 de la Boulogne sur Mer.

Această lucrare, *Fundamento de esperanto*, cuprinde:

1. Prefața — semnată de dr. L.L. Zamenhof — în care se arată cauzele pentru care conținutul broșurii „*Fundamento de esperanto*” rămîne un document intangibil, avînd rol de îndrumător și de control al aplicării limbii esperanto și pe baza căruia se va putea îmbogăți și îmbunătăți limba internațională”.

2. Cele 16 reguli gramaticale fundamentale.

3. „Ekzercaro” — alcătuit din 42 exerciții cu completări la gramatica fundamentală, exemple de formare a cuvintelor și folosirea lor în propoziții și fraze.

4. „Universala vortaro” — cu 2 641 rădăcini de cuvinte invariabile.

5. Declarația despre esperantism, aprobată de primul Congres universal de esperanto, în care se stabilește că „singura bază a limbii esperanto, obligatorie o dată pentru totdeauna pentru toți esperantiștii, este lucrarea *Fundamento de Esperanto*, în care „*nimeni nu are dreptul să facă schimbări*”.

Respectînd prevederile acestui document intangibil, ne propunem să facem o analiză a celor 16 reguli fundamentale care constituie cheia studiului întregii gramatici, condiție de bază în însușirea limbii internaționale. Cunoașterea deplină a acestor reguli este deosebit de importantă, asigurîndu-se în acest fel evitarea greșelilor fundamentale în interpretarea limbii și ca urmare denaturarea ei.

Primele opt reguli se referă la părțile de vorbire, arătîndu-se schematic principalele caracteristici ale acestora, iar celelalte opt privesc reguli generale gramaticale, de asemenea prezentate în condiții fundamentale.

Folosirea limbii esperanto este o problemă de raționament. Ea nu impune memorarea unui mare număr de cuvinte, ci cunoașterea regulilor și aplicarea lor corectă.

În paginile ce urmează sînt expuse aceste reguli așa cum sînt ele statornicite de autor, iar în capitolele următoare sînt explicate pe larg și aplicate la texte (pag. 123).

În cuprinsul lucrării am urmărit criteriul etimologic și logic, făcînd o expunere didactico-analitică astfel încît să fie accesibilă pe de o parte oamenilor cu un nivel cultural mediu, iar pe de altă parte, prin sistematizarea științifică, să poată servi și ca studiu la nivel superior, atît de către esperanțiști, cît și de specialiștii în domeniul lingvisticii.

Începătorilor li se recomandă mai întîi aprofundarea celor 16 reguli și aplicarea acestora, folosind textele din lucrare, pentru ca după aceea să se procedeze la studiul amănunțit al întregului material. Aceasta va ușura considerabil studiul individual.

Am recurs de asemenea la o paralelizare a aceluiași capitol dezvoltat în cadrul subdiviziunilor gramaticale respective (morfologie, sintaxă), în scopul de a lămuri pe deplin fiecare regulă prin exemplificări ample. Așa de exemplu, începînd cu prima regulă din *Fundamento* care privește *articolul* (pag. 18), se va trece imediat la cercetarea explicațiilor cu privire la articol de la pag. 93. Tot asemenea se procedează și cu substantivul, adjectivul și celelalte părți de vorbire.

Dintre numeroasele metode recomandate de diferiți autori, această metodă de studiu în paralel a dat cele mai bune rezultate.

CELE 16 REGULI

de bază ale limbii universale esperanto

EXTRASE DIN

„FUNDAMENTO DE ESPERANTO“

de Dr. L.L. Zamenhof

I. PĂRȚILE DE VORBIRE

1. Articolul: Esperanto nu are decît un singur articol, hotărît, „LA“, care este invariabil pentru toate genurile, numerele și cazurile (*la patro; la patrino*).

Întrebuințarea articolului este aceeași ca și în alte limbi.

Observație: Cei care întâmpină greutăți la întrebuințarea articolului, pot să nu se servească de el *la început*.

2. Substantivul: are ca terminație vocală „o“ (*domo; meblo*). Pentru a forma pluralul, se adaugă singularului semivocală „j“ (*domoj*). Esperanto nu are decît două cazuri: nominativ și acuzativ. Acuzativul se formează de la nominativ prin adăugarea terminației „n“ (*fraton, patron, silenton, saluton*).

Celelalte cazuri¹ sînt exprimate cu ajutorul prepozițiilor:

— genitivul prin „de“ (*de la patro, de la plumo*);

— dativul cu „al“ (*al la frato; al la onklo*);

— ablativul cu „per“ sau cu alte prepoziții (*per la frato*).

3. Adjectivul: are ca terminație vocală „a“ (*bona, granda*).

Cazurile și numerele se formează în același mod ca și la substantiv.

Comparativul se formează cu ajutorul adverbului „pli“ (mai, mai mult); superlativul cu „plej“ (cel mai, cea mai, cei mai, cele mai).

La comparativ se întrebuințează conjuncția „ol“ (decît, ca) și „el“ (din, dintre); (*pli granda ol vi; pli riĉa el inter ni*).

4. Numeralesle cardinale fundamentale (invariabile, nu se declină) sînt următoarele: *unu* (1), *du* (2), *tri* (3), *kvar* (4), *kvin* (5), *ses* (6), *sep* (7), *ok* (8), *naŭ* (9), *dek* (10), *cent* (100), *mil* (1 000).

¹ Este vorba de celelalte cazuri existente în alte limbi, care se pot totuși exprima și în esperanto. v. pag. 65

Zecile și sutele se formează prin simpla reunire a numerelor fundamentale: *dudek* (20), *tridek* (30), *kvardek* (40), *kvindek* (50), *sesdek* (60), *sepdek* (70), *okdek* (80), *naŭdek* (90).

Toate celelalte numerale se formează adăugînd terminația corespunzătoare la numeralul cardinal, astfel:

— terminația „a” a adjectivului pentru a forma numerale ordinale: *unua*, *dua*, *tria*, *kvara*, *kvina*, *sesa*, *sepa*, *oka*, *naŭa*, *deka*;

— terminația „obl” pentru numeralele multiplicative: *unuoble*, *duoble*, *trioble*, *kvaroble*, *kvinooble*, *sesoble*, *sepoble*;

— terminația „on” pentru numeralele fracționare: *duono*, *triono*, *kvarono*, *kvino*, *sesono*, *sepono*, *okono*, *naŭono*;

— terminația „op” pentru numeralele colective: *unuope*, *duope*, *triope*, *kvarope*, *kvinope*, *sesope*, *sepope*, *okope*;

— prepoziția „po” se pune înaintea numerelor, pentru a forma numerale distributive: *po unu*, *po du*, *po tri*, *po kvar*, *po kvin*.

În afară de acestea, pot fi întrebuințate numerale substantivale, cu terminația „o”: *unu*, *duo*, *trio*, *kvaro*, *kvino*, *deko*, *cento*, *milo*; cu terminația „e”, numerale adverbiale: *unue*, *due*, *trie*, *kvare*, *kvine*.

5. Pronumele personale sînt: *mi* (eu), *vi* (tu, d-ta), *li* (el), *ŝi* (ea), *ĝi* (pers. 3 sing. pentru obiecte și animale), la sing. *si* (sine), *ni* (noi), *vi* (voi, dvs.), *ili* (ei, ele) la pl. și *oni* (nedefinit).

Pronumele posesive se formează prin adăugarea terminației „a” a adjectivului la cele personale: *mia* (al meu, a mea), *via* (al tău, a ta), *lia* (al lui), *ŝia* (al ei), *ĝia* (al lucrului, animalului), *nia* (al nostru, a noastră), *via* (al vostru, a voastră), *ilia* (al lor).

Pronumele se declină la fel ca substantivul.

6. Verbul nu se schimbă nici pentru persoane, nici pentru număr. Formele verbului sînt caracterizate astfel:

- terminația pentru prezent este „as” (*mi skribas* = eu scriu);
- terminația pentru trecut este „is” (*mi skribis* = eu am scris);
- terminația pentru viitor este „os” (*mi skribos* = eu voi scrie);
- terminația pentru condițional este „us” (*mi skribus* = eu aș scrie);
- terminația pentru imperativ este „u” (*skribu!* = scrie!);
- terminația pentru infinitiv este „i” (*skribi* = a scrie);
- terminația pentru partic. prz. act. este „ant” (*skribanta* = scriind);
- terminația pentru partic. trecut este „int” (*skribinta* = scris);
- terminația pentru partic. viitor este „ont” (*skribonta* = care va scrie);
- terminația pentru partic. prz. pas. este „at” (*skribata* = scris(ă) acum);
- terminația pentru partic. trecut pas. este „it” (*skribita* = scris(ă) cîndva);
- terminația pentru partic. viitor pas. este „ot” (*skribota* = scris(ă) în viitor).

Toate formele pasivului sînt realizate cu ajutorul formei corespunzătoare a verbului auxiliar „esti” (a fi) și participiul verbului respectiv.

Prepoziția corespunzătoare pentru pasiv este „de” (și se traduce tot prin „de”), după cum se arată mai jos:

- La participiul prezent (acțiunea este suferită):
— *ŝi estas amata de ĉiuj* = ea este iubită de toți
- La participiul trecut (acțiunea a fost suferită):
— *la pordo estas fermita* = ușa este închisă ((închisă mai înainte).
- La participiul viitor (acțiunea va fi suferită):
— *legota libro* = cartea care se va citi.
- 7. — **Adverbul** este caracterizat prin terminația „e” (*bone, riĉe*).
Gradele de comparație ale adverbului se realizează în același fel ca și ale adjectivului:
— *Mia frato pli bone kantas* (fratele meu cântă mai bine).
- 8. **Prepozițiile**, toate, cer prin ele însele nominativul:
— *per trajno* (cu trenul); *sen volo* (fără voie); *tra lando* (prin țară).

II. - REGULI GENERALE

- 9. Fiecare cuvânt se pronunță așa cum este scris (*vagonaro*).
- 10. Accentul de intensitate se pune totdeauna pe penultima silabă.
- 11. Cuvintele compuse se formează prin simpla reunire a elementelor componente, scrise împreună. Cuvântul principal se pune la sfârșit (*marbordo* = țărmul mării).
- Terminațiile gramaticale sînt considerate și ele cuvinte de sine stătătoare: — *vaporŝipo* (vapor cu aburi); *manĝkarto* (lista de mîncare).
- 12. Dacă în cuprinsul frazei se află un alt cuvânt cu sens negativ, atunci negația „ne” se suprimă:
— *Mi neniam vidis lin* (eu niciodată l-am văzut).
- 13. Cuvântul care răspunde la întrebarea „încotro”? primește terminația „n” a acuzativului:
— *Kien vi veturas? Mi veturas Bukareŝton* (Încotro călătoriți? Eu călătoresc la (spre) București.)
- 14. Toate prepozițiile au o semnificație bine definită și constantă. Dacă însă trebuie să întrebuițăm o prepoziție și sensul direct al ideii nu ne indică ce anume prepoziție trebuie să folosim, atunci întrebuițăm prepoziția „je” care nu are o semnificație de sine stătătoare. Claritatea procesului de comunicare nu va suferi prin aceasta, căci în toate limbile se întrebuițează în acest caz o prepoziție oarecare, întărită de uz. Esperanto a adoptat pentru aceasta numai prepoziția (universală) „je”:
— *Ĝoji je tio* (a se bucura de aceasta); *sopiro je la patrujo* (dor de patrie); *ridi je tio* (a rîde de aceasta).
- În locul prepoziției „je” se poate întrebuița cu succes acuzativul fără nici o prepoziție.

15. Cuvintele străine luate din același izvor de mai multe limbi nu se schimbă în esperanto. Ele iau numai ortografia și terminațiile gramaticale ale limbii esperanto.

În cazul diferitelor cuvinte cu aceeași rădăcină, este mai bine să se utilizeze numai cuvântul fundamental fără nici o schimbare, iar celelalte să se formeze din acestea din urmă, conform regulilor gramaticale ale limbii esperanto:

— *Tragedio* (tragedie); *tragedia* (tragic).

16. Vocala finală a substantivelor și a articolului poate fi elidată și înlocuită cu un apostrof:

— *Ŝiller'* (în loc de *Ŝillero*); *De l'mondo* (în loc de: *de la mondo*).

Partea I

FONETICA, ORTOGRAFIA
ORTOEPIA

FONETICA

SUNETE, FONEME, LITERE

Fonetica studiază sunetele unei limbi. Fonetica descriptivă descrie și clasifică sunetele limbii vorbite. Pentru a ușura însușirea materialului ce urmează, ne propunem să amintim unele definiții din fonetică, considerându-le de importanță majoră:

— *Sunetele* sînt elemente ale vorbirii rezultate din modificarea curentului de aer expirat prin articulație. Ele comportă o emisiune cu caracter muzical prin vocale, consoane și semivocale.

— *Fonemele* sînt cele mai mici unități sonore ale limbii, care nu pot fi analizate în unități mai mici. Din ele se formează sunetele, avînd funcțiunea de a diferenția învelișul sonor al cuvintelor și morfemelor.

— *Morfemele* sînt elemente morfologice (prefixe, sufixe, desinențe), cu ajutorul cărora se formează cuvintele și formele flexionare ale acestora.

În limba esperanto; Cuvintele se citesc așa cum se scriu :

homo, mano, hundo, blinda, kara (om, mîină, cîine, orb, drag).

Sunetele în cea mai mare parte sînt cele corespunzătoare alfabetului latin (cu excepția sunetelor „ț” (c), „ș” (ș), „ge, gi” (ĝ), „ce, ci” (ĉ) și în general corespund sunetelor românești. Diferă doar sistemul de notare a unor sunete arătate la pag. 29

Fiecărui sunet îi corespunde o singură literă și invers:

(a, b, c, ĉ, d, e, f, g, ĝ, h, ĥ, i, j, ĵ, k, l, m, n, o, p, r etc.)

Unele sunete sînt asimilate cu literele care nu figurează în alfabetul esperanto, precum:

— sunetul corespunzător literei latine „Q” este asimilat cu sunetul literei „K” (*aqua* = *akvo*, *quod* = *kvod*, *sequens* = *sekve*);

— sunetul corespunzător literei „Y” este asimilat cu sunetul literei „J” (*Stanley* = *Stanlejo*, *Woley-ball* = *Volejbalo*);

— sunetului corespunzător literei „X” îi corespunde grupul de litere „K+S” (*ekskurso*, *ekstere*, *ekstremo*, *eksterordinara*, *eksperto*).

Există limbi naturale în care unele sunete nu se pronunță, cu toate că se scriu literele corespunzătoare (în franceză: la *science* = (sjäs); în engleză: *enough* = (i'n^f); în germană: *gehen* (géen). În esperanto, în vorbirea curentă,

toate sunetele redade prin litere se pronunță.

— Sunetele corespunzătoare literelor românești „ă” și „î” nu sînt folosite în esperanto. Cînd totuși este cazul să se pronunțe unele nume proprii în a căror componență se găsesc aceste litere, sunetele lor se asimilează cu cele mai apropiate din punct de vedere sonor, respectiv „e”, „a” sau „i”. În acest caz, un nume ca Hîncu sau Păduraru va fi pronunțat de un esperantist străin „Hinku”, respectiv „Paduraru” sau „Peduraru”.

Evident că nu se pot reda toate sunetele din toate limbile existente, pentru că ar însemna ca alfabetul esperanto să cuprindă peste 1 000 de litere, cît s-au socotit numai pentru limbile europene, ceea ce nu se poate. De aceea se procedează la asimilarea sunetelor.

— *Literele* sînt semne convenționale care reprezintă în scris sunetele vorbirii. Limba esperanto — așa cum s-a arătat — folosește literele alfabetului latin (cu excepția literelor „Q”, „X”, „Y”, „W”) ale căror sunete se asimilează.

La pronunțarea literelor cuprinse într-un cuvînt nu se face nici o distincție deosebită. Citirea fiind simplă, pronunțarea oricărui cuvînt nu constituie nici o dificultate.

Alfabetul esperanto **CUPRINDE NUMAI LITERE**, fără să folosească vreun alt simbol sau semn cum se întîmplă în alte limbi. În limba rusă, de exemplu întîlnim semnul moale ь și semnul tare ъ (înv.), care accentuează sau înmoaie pronunțarea unui sunet oarecare.

— În unele limbi, locul unei litere într-un cuvînt îi definește și sunetul: (în franceză: *fortement* = *fort'man'*; în rusă: *ошибка* = *ашибка*). În esperanto, schimbarea locului unei litere nu determină și schimbarea sunetului:

fiecare literă dintr-un cuvînt se citește în toate împrejurările în același fel.

— Potrivit regulii 15, cuvintele străine preiau ortografia și terminațiile gramaticale ale limbii esperanto, însă aceste cuvinte pot avea litere inexistente în alfabetul nostru, de aceea se precizează:

literele inexistente în alfabet se pot întîlni numai la nume proprii străine.

— Dacă în unele limbi înlocuirea unor litere prin altele se aplică pentru a schimba sunetul sau sensul cuvîntului, în esperanto:

înlocuirea unor litere prin altele nu se admite.

— Observație: Face excepție de la această regulă un singur caz, în care fluctuațiile în grafia literei „h” cu „k” se admit, întrucît aceasta nu schimbă cu nimic sensul cuvîntului (*meĥaniko* = *mekaniko*, *ĥemio* = *kemio*, *ĥirurgo* = *kirurgo*).

COMPUNEREA ALFABETULUI

— Alfabetul cuprinde totalitatea literelor cu care se scriu cuvintele unei limbi, așezate într-o anumită ordine.

Alfabetul limbii esperanto se compune din 28 litere, printre care 5 vocale, 2 semivocale și 21 consoane în următoarea succesiune:

A a, B b, C c, Ĉ ĉ, D d, E e, F f, G g, Ĝ ĝ, H h, Ĥ ĥ, I i, J j, Ĵ ĵ, K k,

¹ Cu excepția literei *e*; v. pag. 26

L l, M m, N n, O o, P p, R r, S s, Ŝ ŝ, T t, U u, Ŭ ŭ, V v, Z z.

Denumirea și pronunțarea vocalelor nu diferă de cea a alfabetului român și a celor mai multe limbi europene. Consoanele și semivocalele se pronunță și se denumesc după cum urmează:

ALFABETUL limbii internaționale esperanto

Nr. crt.	Litere		Denu- mirea:	Pronun- țarea	Nr. crt.	Litere		Denu- mirea:	Pronun- țarea
	mari	mici				mari	mici		
1	A	a	a	a	15	K	k	ko	k
2	B	b	bo	b	16	L	l	lo	l
3	C	c	co	ĉ	17	M	m	mo	m
4	Ĉ	ĉ	ceo	ce	18	N	n	no	n
			cio	ci	19	O	o	o	o
5	D	d	do	d	20	P	p	po	p
6	E	e	e	e	21	R	r	ro	r
7	F	f	fo	f	22	S	s	so	s
8	G	g	go	g	23	Ŝ	ŝ	ŝo	ŝ
9	Ĝ	ĝ	gio	gi	24	T	t	to	t
			geo	ge					
10	H	h	ho	h	25	U	u	u	u
11	Ĥ	ĥ	cho	h' (gutural)	26	Ŭ	ŭ	uo	u (scurt)
12	I	i	i	i	27	V	v	vo	v
13	J	j	i	i (scurt)					
14	Ĵ	ĵ	ĵo	ĵ	28	Z	z	zo	z

Toate literele se pronunță și fiecărei litere îi aparține un singur sunet. Nu există litere mute, nici litere cu valoare fonetică dublă.

VOCALELE

— *Vocala*, ca sunet al vorbirii, se pronunță prin emiterea continuă și liberă a curentului de aer sonor, fără să întâlnească nici un obstacol prin canalul fonator. Cele cinci vocale în esperanto sînt:

a, e, i, o, u.

Caracteristicile vocalelor în raport de cantitate și calitate:

- vocala „a“ este deschisă, orice loc ar ocupa într-un cuvânt:
 - *bela, aktuala, mano, agariko, kala-azaro*.
- Cînd accentul de intensitate cade pe vocala „a“ pronunțarea ei devine implicit de durată mai mare:
 - *inflamo, aktuala, senakva, časta, protektorato*.
- vocala „e“ la începutul cuvîntului, precum și atunci cînd poartă accentul de intensitate, este deschisă și se pronunță la fel ca vocala rusească „э“, însă în urma literei „l“ sună la fel ca un „e“ românesc:
 - *edzo, descendi, demeti, plena, silently, eleganta*.
- vocala „i“ urmează regula celorlalte cînd poartă accentul de intensitate. Cînd este cazul însă a exprima un „i“ scurt, se întrebuițează semivocala „j“:
 - *divido — amiko, sinjoro, pajlo, rajdanta*.
- Cînd vocala „i“ urmează după consoana „d“ sau „t“, ea se pronunță de durată mai mare:
 - *dimančo, divido, adio, kutimi, glitigi*.
- vocala „o“ este o vocală medială. Cînd poartă accentul de intensitate, se citește cu durată mai mare:
 - *domo, — pulso, somero, koloro, orgojlo; boladi*.
- vocala „u“ este o vocală închisă și se pronunță prelung, oricare ar fi locul ei în cuvînt:
 - *unu, tumulto, okulo, saluto, saŭskultu!*
- În afara semivocalei „ŭ“ care se pronunță scurt și care poartă semnul distinctiv „˘“ deasupra sa pentru a o deosebi de vocala „u“ plensson, nu se folosesc alte semne.

vocalele, nu poartă semne diacritice.

CLASIFICAREA VOCALELOR

— Vocalele se clasifică în raport de *cantitate* și *calitate*. Fiecare din aceste grupe cuprinde cîte două categorii de vocale, împărțite la rîndul lor în *lungi* și *scurte*, respectiv *închise* și *deschise*, după următoarea schemă:

V o c a l e :	{	cantitate	{lungi: a, e, i, o, u (de durată mai mare)
			{scurte: (uneori) u
	{	calitate:	{i (<i>tiri, vivi</i>)
			{închise: {o (<i>korekti</i>) (medială)
			{u (<i>studi</i>)
			{deschise: {a (<i>hodiaŭa</i>)
			{e (<i>egala</i>)

— *Vocale în hiat*: Hiatul este un fenomen fonetic, în care se constată întîlnirea a două vocale alăturate care fac parte din silabe diferite:

— *mi ĝuus* (m-aș bucura); *geedzoj* (soți); *veema* (văicăreț).

— *Vocale duble*: Unele cuvinte pot cuprinde vocale duble care se întîlnesc la cuvinte compuse atunci cînd terminația primului cuvînt este identică cu vocala cu care începe al doilea cuvînt:

- pra + avo = *praavo* (străbunic) ; tre + ege = *treege* (prea).
- *Diftongi*: — Grupul de sunete format dintr-o vocală și o semivocală sau o semivocală și o vocală rostite într-o singură silabă formează un diftong:
 - *auroro* (auroră), *Eŭrofo*, *aŭto*, *plej* (cel, cea mai).

SEMIVOCALELE

— *Semivocala* este o vocală scurtă care nu se poate rosti decât însoțită de o vocală, formînd împreună un diftong.

Cînd într-un cuvînt oarecare este necesar ca vocalele „u” sau „i” să fie pronunțate scurt și moale (într-un diftong), se folosesc semivocalele „ŭ” sau „j” care se pronunță astfel:

- „ŭ” ca în cuvintele românești: sau, leu, n-au, dau, iau;
- „j” ca în cuvintele românești: mei, bei, cui, pai, vai.
- Locul semivocalelor în general este în urma vocalei:
- *Aŭgusto*; — *eŭkalipto*, — *naŭ* (nouă), — *morgaŭ* (mîine) *ĉiu j* (*toți*).
- Face excepție de la această regulă semivocala „j”, pe care o găsim și înaintea vocalei:
 - *jam* (deja); — *jolo* (jolă, *juna* (tînăr), *jes* (da).
- Semivocala „ŭ” de cele mai multe ori o găsim însoțind vocalele „a”, „e”, și „o” formînd diftongi; mai rar după „i” și niciodată după „u”.

CONSOANELE

— *Consoana* este sunetul vorbirii constituit din zgomotul produs în diferite puncte ale canalului fonator în urma închiderii sau strîmtării urmate de deschiderea acestuia.

— *Clasificare*: — A. — Din punct de vedere al calității, consoanele se împart în două grupe:

- simple: b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ș, t, v, z.
- compuse (aparent)¹: ĉ (ce, ci); ĝ (ge, gi) ĥ; (ch’).
- Cu toate că ele corespund unei fonem, nu pot fi pronunțate decât însoțite de o vocală (ce, ci, ge, gi, ch’i). Primele două (ĉ și ĝ) se mai numesc africte, iar cea de-a treia (ĥ) face parte din consoanele simple.

— Dintre consoanele simple, numai două poartă semne diacritice: „ĵ” (*ĵaluza*) gelos(oasă); „ŝ” (*ŝpari*) a economisi.

B. — Din punct de vedere al pronunțării, consoanele se împart

- a) după modul de articulare; b) după locul de articulare.

— *Consoane duble*: Ca și în cazul vocalelor, într-un cuvînt compus putem întîlni două consoane de același fel alăturate, atunci cînd terminația primului cuvînt este aceeași cu prima consoană a celui de-al doilea cuvînt. Aceste consoane consecutive se citesc fiecare separat:

- post+tagmezo = *posttagmezo* (după amiază);
- mal’+laŭte = *mallaŭte* (fără zgomot, încet, liniștit).

¹ Acestea poartă semne diacritice.

Tabloul reprezentînd clasificarea consoanelor:

ARTICULAREA:		Grupa efectului fonologic:			Modul de pronunțare:
După mod	După loc	Surde fără vibrația cordonilor vocale	Sonore cu vibrația cordonilor vocale	Nazale expirarea prin fosele nazale	
Ocluzive:	labio-dentale dentale velare faringale	p t k h	b d g —	m n — —	Cavitatea bucală se închide, apoi se deschide brusc.
Semi-ocluzive:	dentale prepalatale	c ç	— ğ	— —	Cavitatea bucală deschisă
Fricative:	labio-dentale dentale prepalatale velare	f s ș h	v z j —	— — — —	Frecarea aerului expirat, prin strîmtarea cavității bucale.
Lichide:	alveolare velare	— —	— —	l r	Aerul expirat se scurge ușor

— *Consoane combinate*: În mod analog se combină consoanele „K” și „S”, sau „K” și „Z” înăuntrul unui și aceluiași cuvînt, sau în cadrul unui cuvînt compus, înlocuind sunetul literei „X” inexistente în alfabet, precum și sunetul corespunzător grupului de litere „gz”:

— *ekskurso* (excursie); *fiksado* (fixare), *afiksoj* (afixe);

— *ekzekuti* (a executa); *ekzameno* (examen); *ekzisti* (a exista).

pronunțarea sunetelor „ks” și „kz” trebuie să fie distinctă.

— În tabloul de mai jos sînt cuprinse toate literele alfabetului, distribuite pe grupele celor trei categorii de litere:

Tabloul grupelor de litere

Vocalele:		Consoanele:				Semivocale:	Total
lungi	(uneori) scurte	simple				(aparent compuse)	scurte
a	—	bo,	co,	do,	fo,	{ ĉio ĉeo	—
e	—	go,	ho,	ĵo,	ko,	{ ĝio ĝeo	—
i	—	lo,	mo,	no,	po,	{ ĥio ĥeo	j
o	—	ro,	so,	ŝo,	to,	—	—
u	(u)	vo,	zo.			—	ŭ
5	—	18				3	2
							28

PRONUNȚAREA

— Pronunțarea consoanelor în interiorul cuvîntului nu diferă cu nimic de pronunțarea în limba română. Consoanele pronunțate izolat sînt însoțite de vocala „o” spre deosebire de „e”, care se folosește în alfabetul românesc. Astfel, nu se pronunță, (a) be, ce, de, (e) ... ci, se va pronunța (a), bo, Țo, (co), ȇio (ȇeo), do, (e), fo, go, ȝio (ȝeo) ho, 'cho, (i) (j) = i, ȝo, ko, lo, mo, no, (o), po, ro, so, ŝo, to, (u), (ũo), vo, zo.

— În același mod se pronunță și consoanele care reprezintă o instituție, societate, stat: *Loka Kongres-Komitato* (Comitetul local al Congresului), prescurtat: LKK se pronunță: *LoKoKo*.

— Unele consoane, în special cele cu semne diacritice, se pronunță diferit de pronunțarea după alfabetul român:

— litera „C” se pronunță „Țo” (*cigano, gracia* = țigan, grațios(ă);

— litera „Ĉ” se pronunță „cio” sau „ceo” (*ĉielo, ĉemizo*) = cer, cămașă);

— litera „Ĝ” se pronunță „gio” sau „geo” (*ĝiraf, ĝenro* = girafă, gen;

— litera „Ĥ” se pronunță „ho” (gutural) (*ĥoro, ĥemio*) cor, chimie

— litera „Ĵ” se pronunță „ȝo” (*ĵuri, ĵurnalo*) a jura, jurnal, ziar.

— litera „Ŝ” se pronunță „șo” (*ŝuldo, Bukareŝto*) datorie, București

— Consoana „ĉ” ca și „ĝ” se pronunță însoțite de sunetul „e” sau „i” din care rezultă „ce”, „ci” și „ge”, „gi” (africate). Deși aceste vocale sînt foneme aparte, ele însă determină timbrul consoanei respective, căci pronunțînd „ĉevalo” (cal), îl folosim pe „e”, iar cînd zicem „ĉifono” (șifon), folosim vocala „i”. Rezultă, deci, că aceste consoane (ĉ și ĝ) izolate, nu se pot pronunța. Acest lucru se poate constata și în cazul cînd acestor consoane le urmează alte vocale (o, u, a) cînd vocalele (e și i) își păstrează timbrul lor și nu cedează celorlalte vocale, după cum se vede în exemplul de mai jos:

— *kaŭĉuko, ĝusta, ĝoji, ĉarma* (cauciuc, just, a se bucura, fermecător). Sunetele lui „ĉ” și „ĝ” nu preiau timbrul vocalelor „u”, „o”, „a” înainte de a le păstra pe cele ale lui „e” sau „i”.

— *Accentul de intensitate*, numit și dinamic sau expirator, este intensitatea mai mare cu care se rostește o silabă a unui cuvînt față de celelalte silabe din același cuvînt. El nu se mută de pe o silabă pe alta.

— *espéro, esperígo, esperánto, esperantísto, esperantístáro.*

Accentul de intensitate nu se marchează grafic, pe silabă, fiind un element oral.

Accentul de intensitate stă totdeauna pe silaba penultimă.

Consoanele nu primesc nici un fel de accent.

— *Intonația* este felul în care se ridică și se coboară glasul în timpul vorbirii și care reprezintă modulația vorbirii. Această variație de înălțime

în pronunțarea unor cuvinte poate caracteriza unele forme gramaticale. Tonul trebuie să fie corespunzător cu felul frazei, intenției și acțiunii exprimate. De exemplu între vocativ și imperativ, intonația diferă foarte mult. De regulă însă, tonul variază astfel:

— Tonul este *descendent* la sfârșitul propozițiunii imperative și enunțiative: *Venu morgaŭ nepre al mi!* (Vino mâine negreșit la mine!).

— Tonul este *ascendent* la sfârșitul propozițiunii interogative: *Ĉu vi havas alumetojn?* (Oare aveți chibrituri?);

— Tonul *se menține* înaintea vorbirii directe: *Germanan kaj francan lingvojn, mi ellernis ek de mia infaneco* (limbile germană și franceză, le-am învățat încă din copilăria mea).

ORTOGRAFIA

REGULI GENERALE

— *Ortografia* este un sistem de reguli, proprii unei limbi, privind scrierea corectă. În ortografia limbii esperanto se încadrează următoarele reguli generale:

1. *Scrierea* urmează cele mai simple reguli de ortografie, iar citirea se supune întocmai scrisului, cu excepția cuvintelor din limbi străine, în special numele proprii. Acestea se scriu după ortografia limbii respective, însă deosebit, în paranteze, se scriu după ortografia limbii esperanto:

— J.J. Rousseau (*Rusó*); — Daudet (*Dodé*); Shakespeare (*Šekspiro*).

În general numele proprii rămân scrise după ortografia limbii originare. Totuși adăugînd terminația substantivului (o), se poate adapta cuvîntul după ortografia esperanto:

— Paris = *Parizo*; Warszawa = *Varšovio*; București = *Bukarešto*.

2. *Punctuația* este un sistem de semne convenționale care au rolul de a marca în scris pauzele, intonația, întreruperile în șirul vorbirii. În general se folosesc aceleași semne de punctuație ca și în limba română:

— (.) = punkto; (,) = komo; (;) = punkto-komo; (:) = dupunkto; (!) = krisigno; (?) = demandsigno; (...) = tripunktoj; (—) = haltostreko; (-) = dividstreko; (=) = egalsigno; („ „) = citiloj; (*) = asteriko; (~) = tildo; () = rondaj krampoj; [] = angulaj krampoj; { } = kunigaj krampoj; (') = apostrofo; (/) = kliniga streko.

— Apostroful (') se folosește pentru elidarea vocalei „a” a articolului hotărît „la”, sau a vocalei finale a substantivului „o”:

— *de l' mondo* (lumii) = *de la mondo*; — *plum'* (peniță) = *plumo*;

3. *Îngrămădirea mai multor consoane trebuie evitată*. Dacă un cuvînt care urmează articolului „la”, sau altui cuvînt terminat într-o vocală, începe cu două consoane, atunci folosirea apostrofului nu se recomandă.

Potrivit acestei reguli, se poate spune:

— *de l'abelo* (albinei) sau *de l'akvo* (apei); însă nu se poate spune:

— *per l'frato* (prin fratele, sau *de l'frato* (fratelui), ci se spune: *per*

la frato.

Cele mai frecvente cazuri de folosire a apostrofului le întîlnim în poezie:

Poeto sidas en la ĉambro, kun la neparolema plum'
Finante novan ditirambon, sub nokta orumita lum'.

— Uneori în poezie, apostroful elidează și alte vocale:

— *Profund' (e)! Vi vane ĉe l'piedoj staras!*

Ne kredu, ke min via nokto ĵugas!...

(Din I. Madaĉh, *Tragedio de l'homo* pag. 197)

— Terminația „o” a substantivului se poate elimina și înlocui prin apostrof (’), însă numai la cazul nominativ singular. Aceasta nu va influența cu nimic vocala accentuată:

— *hero’; polus’; hazard’; vent’; memor’; lud’.*

Se impune însă o atenție deosebită la diferența de accent între cuvintele cu două și cu o singură silabă:

— *kajo; vino; sino; tujo;*

— *kaj’; vin’; sin’; tuj’;*

— *kaj; vin; sin; tuj.*

Comparînd cuvintele din rîndul întîi și doi cu cele din rîndul al treilea, găsim deosebiri radicale în înțelesul lor:

— *kajo* este substantiv și înseamnă *chei* maritim sau fluvial;

— *kaj’* este același cuvînt, căruia i s-a înlocuit terminația „o” prin apostrof, dar care a rămas cu semnificația de *chei*.

— *kaj*, este prepoziție și înseamnă *și*, care este cu totul departe de înțelesul cuvîntului precedent (*chei*).

Același lucru se întîmplă și cu celelalte cuvinte din exemplul arătat:

— *vino* este substantiv și înseamnă *vin* (băutură), în timp ce

— *vin* este pronume personal, persoana a 2-a, la cazul acuzativ.

La fel se întîmplă și cu celelalte cuvinte arătate mai sus:

— *sino* este substantiv și înseamnă *sîn*, iar *sin* este pronume reflexiv, persoana a 3-a (pe sine);

— *tujo* este substantiv, denumind o specie de conifer, pe cînd *tuj*, este adverb de timp și înseamnă *imediat*.

4. *Silabă* se numește fiecare dintre unitățile sonore ale cuvîntului, adică fonem sau grup de foneme pronunțate printr-un singur efort respirator.

— Silaba poate fi formată dintr-o singură vocală:

— *a-ce-ro; bo-ne-ge; Es-pe-ran-to; a-e-ro;* sau:

— Dintr-o vocală împreună cu alte sunete:

— *soj-lo; pro-jek-to; si-njo-ro; hej-mo.*

— Silaba închisă. are ca terminație o consoană:

— *ha-vas; pat-ron; nur; mis; ta-men; mil.*

— Silaba deschisă are ca terminație o vocală:

— *sen-to; ten-den-co; mult-spe-ca; a-min-da.*

Potrivit celor arătate mai sus, se stabilește:

Intr-un cuvînt, silabele pot fi deschise, închise sau de ambele feluri.

5. *Despărțirea cuvintelor în silabe*. Esperanto nu are reguli în *Fundamento de Gramatiko* cu privire la silabisire. Tendința de evoluare însă, arată că nu se împarte la întîmplare, căci nu vom putea spune niciodată:

— *vagon-ar-o; Esperant-o; etul-in-o; bon-e*, ceea ce este incorect, ci vom spune:

— *va-go-na-ro; Es-pe-ran-to; e-tu-li-no; bo-ne.*

Această din urmă regulă s-a adaptat în literatura esperanto potrivit uzuanței generale dictat și de o concordanță logică, folosită de foarte multe limbi. Pe baza acestor principii, despărțirea cuvintelor în silabe la trecerea dintr-un rînd în rîndul următor se face după următoarele reguli:

a) cînd o vocală este urmată de o singură consoană, aceasta trece la silaba următoare:

— *le-gi; mo-no; te-ro; glu-ti; bul-ko; o-ro;*

b) cînd se succedă două vocale, fără a forma un diftong, prima aparține silabei dinainte, iar a doua celei următoare:

— *ge-ometrio; cere-alo; a-eroplano; ofici-ala;*

c) cînd o vocală este urmată de mai multe consoane, prima consoană rămîne la silaba dinainte:

— *ar-bo; sen-to; cig-no; den-tisto; un-go;*

d) cînd prima consoană din cuvînt este *b, d, g, p, v* sau *f*, iar următoarea este *l* sau *r*, ambele consoane trec la silaba următoare:

— *a-blativo; ku-dri; a-glo; ne-pre; re-fluo;*

e) cînd unei vocale îi urmează trei consoane, prima rămîne în silaba dinainte, celelalte trec în silaba a doua:

— *ek-stra; kon-traŭ; ŝul-tro; cilin-dro; dek-stre;*

f) cuvintele scurte, formate din una sau două consoane sau o silabă, nu se despart:

— *ĝis; ĉu; pri; tro; sen; for; mem; sub;*

g) cuvintele cu consoane duble se despart, trecîndu-se a doua consoană în rîndul următor:

— *mal-levi; post-tagmeze; sen-noma; mem-mova;*

h) despărțirea unui cuvînt mai lung se face după silabe, la alegere, ținîndu-se însă seamă de regulile de mai sus:

— *in-struisto* sau *instru-isto* sau *instruis-to;*

i) în cuvintele compuse se ține seamă de părțile componente, atunci cînd cuvîntul se poate analiza:

— *mal-egala* (și nu *ma-legala*); *ne-justa* (și nu *nej-usta*).

6. *Semnele diacritice* sînt semne grafice care însoțesc literele pentru a le da o valoare specială în scriere și o anumită pronunțare. În esperanto nu se folosește nici un accent; în schimb unele consoane, în scopul de a le deosebi de altele de același semn, sînt prevăzute cu semne diacritice care le asigură o valoare fonetică aparte:

— „[^]“, accentul circumflex, sau căciula, se pune deasupra consoanelor „ĉ“, „ĝ“, „ĥ“, „ĵ“, „ŝ“.

— „[~]“, pălăria, care se pune deasupra vocalei „ŭ“, dîndu-i o valoare de semivocală, cu o pronunțare scurtă și mai moale a decît vocalei „u“.

— „-“, liniuța de unire, se folosește pentru a reuni două cuvinte strîns legate între ele de un înțeles comun:

— *Marksism-leninismo; Laboristoj-esperantistoj; Ĉseh-seminario*

7. *Abrevierile* sînt operații de prescurtare a unui cuvînt sau titlu, în scopul de a economisi spațiu sau timp. În esperanto, în scopul unei scrieri cît mai corecte, nu se recomandă aplicarea prescurtărilor de cuvînte care să îngreueze lectura. De aceea, nu se va scrie simplu „p.“ în loc de „por“ (pen-tru), sau „t.“ în loc de „tre“ (foarte). Acest fel de prescurtări se evită chiar

în corespondența intimă, nefiind în uz. De aceea vom întâlni multe cuvinte scrise în întregime chiar dintre acelea pe care multe popoare le scriu prescurtat, ca: *inĝeniero*, *profesoro*, *advokato*, *kolonelo*, *arkitekto*, *doktoro* și altele.

Folosirea prescurtată a acestor titluri poate da naștere adesea la confuzii, deoarece multe din ele, prescurtate, sînt asemănătoare unor rădăcini sau sufixe, cu care foarte ușor se pot confunda:

- *inĝeniero* (inĝ.) se confundă cu sufixul „*ing*” (teacă, toc, cutie)
- *kolonelo* (kol.) se aseamănă cu cuvîntul „*kol*” (gît);
- *arkitekto* (ark.) se poate confunda cu „*ark*” (arc de cerc).

Pentru aceste motive, mai frecvent întâlnim cuvinte întregi chiar și în unitățile de măsură: *kilogramo*, *kilometro*, *kubometro*, *volto*, *litro*, *metro* și altele asemenea, decît prescurtările lor.

Nefiind însă o regulă în această privință, s-a adoptat obiceiul ca, atunci cînd un text cuprinde cuvinte prescurtate, să existe o listă de abrevieri.

Pe de altă parte, din pricina prea frecvenței utilizării a unor denumiri în publicațiile esperanto, precum și datorită răspîndirii extraordinare a corespondenței, multe din cuvintele folosite în aceste împrejurări, se folosesc în mod convențional prescurtat și sînt îndeobște cunoscute de esperantiști:

- *P.m.* (poŝtmarkoj); *B.k.* (bildkartoj); *t. e.* (tio estas = adică); *k. t. p.* (kaj tiel plu = și așa mai departe); *S-ro* (sinjoro=domn); *S-ino* (sinjorino=doamnă); *F-ino* (fraŭlino = domnișoară); *k.* (kaj = și).

[Abrevierile internaționale sînt însă adaptate și de esperanto:

P.S. (Post scriptum); *N.B.* (Nota-Bene); *Nr.* (număr); *Str.* (stradă), Inițialele numelor proprii de asemenea sînt totdeauna folosite:

L.L. Zamenhof; *J.J. Rusó*; *Petofi*; *V.I. Lenin*; *W. A. Gête*.

8. *Simbolurile* sînt semne convenționale (litere) folosite în diferite discipline științifice și practice, care reprezintă cantități, noțiuni, sume, operațiuni etc.

Simbolurile folosite în chimie, fizică, matematică, medicină și alte discipline, fiind universale, se folosesc în același fel ca în toate limbile moderne.

O = oksigeno; *H* = hidrogeno; *Al* = aluminiu; *Er* = erbio; *Fe* = fero
HP = cheval-povoj; *sin* = sinuso; *tg.* = tangento; *Rp* = recepto; % = procentoj; și altele.

9. *Majusculele* sînt litere mari, capitale, care în scrierea obișnuită urmează o anumită regulă. Ele se întrebuițează în general la fel ca și în limba română. Astfel se scrie cu majusculă

- primul cuvînt al oricărui text;
- primul cuvînt după două puncte (...: *Ĉiuĵ homoj rajtas...*);
- cînd începe un citat (*Li malfermis libron kaj legis: — „Mia devo”*);
- cînd începe vorbirea directă (*Li diris: Mi alvenas*),
- după semnul întrebării (*Kion fari? Oni devas agi...*);
- după semnul exclamării (*Silenton! Mia infano dormas....*);
- primul cuvînt după punct (*Mi foriras. Vi restas tie?*);
- după puncte de suspensie (*—neniu restu tie ... Estas danĝere...*);
- primul cuvînt al fiecărui vers; (*Poeto sidas en la ĉambro, Kun la neparolema plum’*)
- denumirea lunilor: (*Januaro, Februaro, Marto, Aprilo...*)

- numele de persoane, pseudonimele și porecele (*La Fontaine*);
- titlurile oficiale și onorifice, numele ordenelor și medaliilor;
- nume proprii mitologice și religioase (*Zeuso, Jesuo, Budo, Moseo*);
- nume proprii date animalelor (*Azoro, Diano, Ruzulo, Krustulo*);
- denumirile astrilor (*Jupitero, Saturno, Neptuno, Venuso, Marso*);
- nume geografice (*Balta maro, Danubo, Rila montaro, Karpatoj*);
- sărbători naționale, revoluționare (*Novjaro, Unua Majo*);
- organizații centrale de stat, întreprinderi, instituții (*Politekniko, Jura Fako, Medicina Instituto, Centra Komitato*);
- țări, orașe, localități (*Rumanujo, Bukareŝto, Sovjet-Unio*);
- cuvântul Esperanto în orice loc al frazei s-ar afla (*Mi legas, Esperant-lingvon; Mi estas preta instrui Esperanton*).

ORTOEPIA

Ortoepia este disciplina care se ocupă cu studiul regulilor de pronunțare corectă, literară, și are în vedere vorbirea îngrijită, iar nu pe cea curentă sau familiară. Aceasta se realizează prin anumite norme ortoepice și reguli de pronunțare a sunetelor.

În limba esperanto, aparent s-ar presupune că nu este cazul să vorbim de normele ortoepice, întrucât, fiind vorba de o limbă artificială, n-ar exista pericolul de apariție a unor dialecte sau de deformări lingvistice. Cu toate acestea, deși regulile de alcătuire a cuvintelor și folosire a limbii sînt clare și ușor de urmat, totuși cu prilejul contactelor de la congrese, conferințe sau conversații directe ale esperantiștilor din diferite țări de pe glob, se observă frecvente cazuri de abateri de la asemenea norme. Fenomenul își găsește explicația în primul rînd în faptul că marea diversitate a persoanelor care vorbesc limba esperanto tind involuntar și imperceptibil să altereze această limbă cu elemente caracteristice ale limbii lor materne. Efectul este firesc și are o tendință ascendentă, în strînsă legătură cu frecvența folosirii limbii și cu procentul de particularități ale limbii naționale respective. Într-adevăr, nu toate limbile construiesc fraza la fel iar între gîndire și exprimare este o directă legătură; nu toate limbile pot pronunța corect literele alfabetului latin. Multe popoare nici nu-l au în folosință lor. Altele pronunță foarte diferit în special vocalele, ale căror semne diacritice determină sunetul corespunzător pe care, oricît ar încerca unii care nu le au în folosință nu vor reuși să le pronunțe corect. Un exemplu concludent este greutatea cu care pronunță străinii sunetul românesc „ă” sau „î”. Unii vorbitori au chiar o predilecție pentru deformări sau introduceri de termeni excentrici în limba pe care o vorbesc. De aceea numeroase abateri de la o exprimare corectă se constată adesea și orice esperantist este direct interesat să le corijeze sau să le înlăture.

Exprimarea corectă, lipsită de influențe naționale sau de altă natură, în limba esperanto încă nu este un fenomen obișnuit. Nu mulți sînt aceia care vorbesc corect, conform cu toate regulile și normele ortoepice această limbă.

Normele ortoepice în esperanto sînt legate de principiul fonologic și de regula accentului de intensitate, pe penultima silabă. De altfel însuși autorul limbii internaționale s-a gîndit la aspectul ortoepic în alegerea cuvintelor. Limbii esperanto nu-i lipsesc nici una din caracteristicile limbilor moderne. În ea găsim figuri de stil, metafore, alegorii, proverbe și alte producțiuni

populare spontane adoptate pe plan universal. Posedă claritate, corectitudine, devenind atrăgătoare și plăcută, calități care se impun menținute neîncetat.

Tendința de a altera într-un fel oarecare limba, modul incorect de exprimare, precum și introducerea arbitrară a unor elemente necorespunzătoare cu regulile de bază ale limbii esperanto sînt cu regularitate combătute prin publicarea, în presa oficială, a cazurilor negative.

În esperanto nu sînt litere care dispar, nu există litere care să formeze sunete aparte, diferite alternanțe și eliziuni, ceea ce justifică exigențele care urmăresc o exprimare corectă.

În acest scop, am prevăzut cîteva principii generale mai importante recomandate în special începătorilor, întrucît se știe că la început se strecoară mai ușor greșeli fonetice, dar urmînd a deprinde de la început pronunțarea corectă vor fi scutiți de neplăcutele corijări ulterioare.

— La pronunțarea vocalelor, organul fonator acționează în felurite chipuri, însă răsuflarea trebuie să fie liberă și nestingherită.

— Cu totul altfel se întîmplă la pronunțarea consoanelor, cînd se întîmpină unele greutăți. Răsuflarea însă, trebuie să învingă aceste greutăți, pronunțînd consoana cît mai corect.

Sunetul fiecărei consoane este unic și nu poate să fie înlocuit cu altul. Astfel cuvîntul „*absolut*” se citește „absolut” și nu „apsolut”. De asemenea cuvîntul „*sed*” se pronunță „sed” și niciodată „set”.

Accentul tonic adesea este nesocotit, în special de către acei esperanțiști în a căror limbă același cuvînt poartă acest accent pe altă silabă. De pildă esperanțiștii români înclină să pronunțe „*cénzoro*” în loc de „*cenzóro*”; „*óblikva*”, în loc de „*oblikva*”, „*insuficienco*”, în loc de „*insuficiénco*” și altele asemenea. Accentul de intensitate în limba esperanto are foarte mare importanță întrucît schimbarea locului acestuia schimbă adesea radical sensul cuvîntului.

Înlocuirea unor litere prin altele este admisă numai dacă aceasta nu schimbă sensul cuvîntului. Putem spune de exemplu *arhitekto* ca și *arkitekto*, sensul cuvîntului fiind același.

Cu totul dimpotrivă se întîmplă cînd se înlocuiesc litere a căror poziție nu îngăduie acest lucru, cum se observă în cuvintele:

„*ekzemplo*”, „*ekzameno*”, „*ekzakta*”, care sînt adesea greșit pronunțate astfel „*egzemplo*”, „*egzameno*”, „*egzakta*”, înlocuindu-se arbitrar litera „*k*” prin „*g*”, ceea ce este cu totul greșit.

Miezul silabei sau al unui grup de silabe îl formează totdeauna o silabă, de aceea ea are un rol important în muzicalitatea ritmică a vorbirii. Fiecare vocală, la drept vorbind, deși este de sine stătătoare, are o durată scurtă; totuși alungirea ei variază în vorbire, ceea ce dă un efect melodic cuvîntului, așa precum se arată în exemplele următoare:

— dacă unei vocale îi urmează altă vocală, sau mai mult de o singură consoană, vocala accentuată se pronunță prelungit:

balai, pereó, nacia, homaro, hirudo, Januaro;

— dacă, eronat, vocala se pronunță scurt, atunci involuntar sunetul apare ca și cînd s-ar dubla consoana care urmează:

homarro, hiruddo, abello, fortiggi, în loc de:
homaro, hirudo, abelo, fortigi,

— dacă vocalei accentuate îi urmează mai mult de o consoană, ea rămîne scurtă, fiindcă vocala accentuată dă o valoare mai mare consoanelor care urmează:

putri, fenestro, eminenta, forta, funebra;

— cuvîntul monosilabic are totdeauna o vocală scurtă și prin definiție este lipsit de accent:

jes, ne, pri, krom, sur, sen, por, tuj.

De reținut este că vocala accentuată urmează această regulă de alungire a ei. Acest fel de accentuare este rezultatul evoluției firești, care în mod succesiv s-a cristalizat cu totul natural. Astfel de pronunțare îi dă de bună seamă limbii esperanto un ritm plăcut melodic.

Citirea cît mai mult a lucrărilor scrise în esperanto, conversațiile, cursurile de perfecționare, audițiile la radio și televiziune oferă posibilități ideale de formare nu numai a unui vocabular îmbogățit, dar și o exprimare melodică, corectă și încadrată cu totul în regulile ortoepice.

Regulile elementare ortoepice sînt obligatorii chiar și în mediile familiale sau naționale, căci dacă un maghiar va exprima — vorbind în esperanto — de exemplu „Șandor Petöfi și nu va spune *Ŝandoro Petofi*, nu va fi corect. Tot asemenea un francez dacă nu va spune *Parizo*, ci „Pari“, va greși. La fel vom spune și noi *Bukareŝto*, și nu „București“, *Moskvo*, și nu „Moskova“, *Londono*, și nu „Londra“.

Între scriere și pronunțare nu există diferențe, deci se va evita înlocuirea arbitrară a unor litere sau sunete care adesea în limbaj familiar, își pot găsi loc. De aceea, pentru a urma o consecvență în practica ortoepică, se amintesc următoarele observațiuni:

— se scrie și se citește „a-e“, și nu „aie“, în cuvîntul „aero“ și în derivatele sale (*aerumi, aerometro, aerodromo* și celelalte);

— se scrie și se pronunță „s“, și nu „z“, în cuvintele „aisbergo“, și „jurisdikcio“;

— se scrie și se pronunță distinct fiecare consoană dublă dintr-un cuvînt compus: „trans-siberia“, „inter-regiona“, „sen-nacia“.

Este incontestabil că cele cîteva recomandări nu constituie ansamblul de reguli ortoepice ale unei limbi atît de răspîndite, totuși, dacă acestea vor fi luate în considerație de începători, vor fi feriți de erori fundamentale și denaturări ale limbii.

Adaptarea vocabularului în spiritul caracteristicilor esperantiste arătate mai sus trebuie să fie preocuparea celor ce și-au propus să învețe corect această limbă.

Cînd totuși, din neștiință, există un dubiu în ceea ce privește pronunțarea corectă a unui cuvînt dintr-o limbă străină, cel ce va adapta expresiunea la ortoepia esperantistă nu va greși.

Partea a II-a

COMPENDIU DE GRAMATICĂ ESPERANTO

COMPENDIU DE GRAMATICĂ ESPERANTO

AFIXAȚIA

— *Gramatica* este un ansamblu de reguli privitoare la modificarea cuvintelor și la îmbinarea lor în propoziții și fraze.

— *Cuvintele* constituie materialul de construcție a limbii. Cuvîntul este legat de un anume semn și poate avea unul sau mai multe sensuri gramaticale. Prin cuvinte exprimăm gîndirea, iar legătura dintre gîndire și limbă este intimă, căci gîndirea se traduce prin forme lingvistice. Cuvintele sînt așadar îmbinări de sunete cu ajutorul cărora alcătuim propoziții pentru a înfățișa această gîndire.

Cuvintele sînt flexibile sau nu, iar cînd sînt flexibile, ele iau în vorbire diferite forme. De exemplu: *lerni* (a învăța), *lernas* (învăț, înveți, învață), *lernado* (învățare), *lernu!* (învăță!), *lernita* (învățat(ă)) *lernanto* (elev, școlar), *lernejo* (școală) etc., Acestea nu sînt însă cuvinte diferite: înțelesul fundamental al cuvîntului „*lerni*” nu s-a modificat. Această proprietate de a păstra sensul neschimbat al unui cuvînt, indiferent de formele pe care le ia în flexiune, reprezintă *unitatea lexicală* a cuvîntului respectiv.

Dacă analizăm cuvintele „*iri*”, *iradi*, *foriri*, *disiro*, *enirejo*, observăm că la toate există un element comun și constant — „*iri*” — din care s-au format toate celelalte cuvinte. Acest cuvînt „*iri*” reprezintă *rădăcina* acestor cuvinte și este purtătorul sensului lexical. Celelalte elemente, alipite, servesc ca părți complementare pentru a da un înțeles deosebit cuvîntului format și ele constau din prefixe, sufixe, infixi și terminații.

Întrucît în esperanto și terminațiile gramaticale sînt considerate cuvinte de sine stătătoare, rezultă că *vocabularul* limbii esperanto constă numai din rădăcini, iar afixele alipite reprezintă doar funcția celor patru forme arătate mai sus, într-un cuvînt oarecare. Această caracteristică reprezintă tehnica formării cuvintelor, care se realizează prin simpla alipire a elementelor neflexibile cu afixele, la care în general participă următoarele părți:

— *Rădăcina*, care constituie baza cuvîntului. Rădăcinile, sînt recunoscute de Academia de esperanto în număr de 7 800, din care prin derivare iau naștere zeci de mii de cuvinte, cuprinse în dicționarul oficial *Plena Vortaro* (Dicționar complet).

Aceste rădăcini au un sens lexical de sine stătător, ca în limbile amorfe, sînt analizabile din punct de vedere morfologic și pot funcționa și fără sufixe spre a forma o temă sau desinență, pentru a da cuvîntului un sens: *tago* (zi); *tage* (zilnic); *taga* (de zi).

— *Tema* este partea unui cuvînt pînă la desinență, constituită din rădăcină urmată de o vocală tematică și de unul sau mai multe sufixe: *senklerulo* (neinstruitul); constituit din: *sen+kler+ul+o*.

— *Desinența* este un element morfologic care se adaugă în limbile flexionare la tema unui verb pentru a arăta persoanele și la tema unui substantiv sau adjectiv pentru a arăta cazurile.

— *Terminația* este un sunet sau un grup de sunete care se află la sfîrșitul unui cuvînt, indiferent de valoarea lui morfologică.

Potrivit acestor definiții, trebuie făcută o precizare. În limba esperanto, verbul nu suferă flexiuni la conjugare, persoanele fiind arătate de pronumele personal: (*mi estas, vi estaș, li estas* etc).

Pe de altă parte, cazurile la substantive și adjective sînt arătate de prepoziții (cu excepția acuzativului), încît în esperanto nu avem de-a face cu desinențe. Sunetele corespunzătoare vocalelor de la sfîrșitul părților de vorbire (*a, e, i, o*) sînt numite în esperanto „*finajoj*” (terminații), termen pe care-l vom folosi și noi, înțelegînd prin aceasta și ceea ce numim în românește desinențe.

— *Afixul* este un element (sufix, prefix sau infix) care, adăugat la o rădăcină sau la o temă formează împreună cu acesta un *cuvînt* sau o *formă flexionară*. Afixele pot fi silabe sau părți de cuvînt și, atunci cînd sînt adăugate în componența cuvîntului, îi schimbă sensul.

Aplicarea afixelor în limba esperanto este o operație fundamentală, de care depinde nu numai volumul bogăției de cuvinte noi, [ci și aspectul logic al formării cuvintelor și frazelor, precum și gradul de justete în proprietatea cuvîntului de a reda exact sensul unei noțiuni. La alcătuirea limbii internaționale, Zamenhof s-a inspirat, în problema aplicării afixelor, după firmele caracteristice (*Konditerskaja, Ŝvejkarskaja* etc.) realizate după acest sistem.

Varietatea afixelor, ca și multiplele posibilități de a le folosi, oferă o largă arie de derivare. Vocabularul esperanto fiind cel mai bogat dintre toate limbile artificiale, datorită mijloacelor interne de îmbogățire, simplității cu care se formează cuvintele și abundenței de termeni noi adoptați din toate domeniile științei și tehnicii, această limbă a dobîndit însușiri remarcabile.

Întrucît raporturile gramaticale se exprimă, ca în limba latină sau engleză, atît prin alipirea afixelor la rădăcina cuvîntului, cît și prin terminațiile gramaticale, în limba esperanto coexistă ambele forme, atît cea analitică cît și cea sintetică, iar sistemul acesta permite oricînd să se poată transforma cuvinte sintetice în analitice și viceversa.

FORMAREA CUVINTELOR

1. *Principiul* de formare a cuvintelor în limba esperanto cuprinde două mijloace interne:

- prin derivare (alipirea afixelor)
- prin compunere (alipirea cuvintelor).

În general, ordinea de derivare sau alipire este următoarea:

- rădăcina + terminațiile (-o, -a, -i, -e)
- rădăcina + sufixele (întîi cele fundamentale)
- rădăcina + rădăcină (i)
- prefix + rădăcină
- rădăcină (i) + rădăcină (eventual) sufix(e).
- Formarea cuvintelor prin mijloace interne:

a) *Derivarea* sau alipirea afixelor la rădăcină: (rădăcina = *sent*):

sent+o: *sent*+a; *sent*+i; *sent*+e (simț, de simț, a simți, simțind);

sent+ig+i (a se simți) = rădăcina + sufix + terminație;

sent+hav+a (care posedă = simț) rădăcina + rădăcină + terminație;

mal+*sent*+a (nesimțit) = prefix + rădăcină + terminație;

sent+posed+ant+o (care posedă simț) = rădăcină+rădăcină+sufix+terminație.

Aceste cinci principii de bază se pot combina între ele, rezultînd și alte sisteme de formare a cuvintelor, ca de exemplu:

-rădăcină + sufix + sufix + terminație; prefix + prefix + rădăcină + terminație; prefix + rădăcină + rădăcină + sufix + terminație; prefix + prefix + 2 rădăcini + terminație, și altele.

b) *Compunerea* sau alipirea a două sau mai multe cuvinte:

glit + *kuri* = *glitkuri* (a se da pe gheață), două cuvinte alipite;

fiŝ+*kapt*+*ist*+o = *fiŝkaptisto* (pescar), două cuvinte + sufix + terminație

mort+*paf*+*pun*+i = *mortpafpuni* (a pedepsi prin împușcare), trei cuvinte.

c) *Mixte*, cînd se aplică ambele procedee pentru formarea cuvintelor noi:

vagon + *ar* + o = *vagonaro* (tren), rădăcină + sufix + terminație;

halt + *ig* + *il* + o = *haltigilo* (opritor), rădăcină + 2 sufixe + terminație

vagon+*ar*+*halt*+*ig*+*il*+o = *vagonarhaltigilo* (opritor de vagoane), 2 cuvinte.

— Elementul invariabil, în oricare parte a cuvîntului s-ar afla, își păstrează această proprietate (*gepatroj*; *patrino*; *prapatroj*).

Rădăcina oricărui cuvînt este invariabilă.

— Prin alternarea terminației se modifică sensul cuvîntului precum și categoria din care face parte:

— *bon-a* (bun(ă)) adj.; *bon-e* (bine) adv.; *bon-o* (bun(ătate)) subst.

bon-i (a îmbuna, a îmbunătăți, a face bine) verb.

Terminația cuvintelor sînt variabile.

ÎMBOGĂȚIREA VOCABULARULUI

Între formarea cuvintelor și îmbogățirea vocabularului este o mare asemănare. La formarea cuvintelor folosim elementele existente, pe care le alipim sau le combinăm, după caz. La îmbogățire însă, este vorba de

a elabora, a crea sau a prelua elementele proprii și a le adapta după trebuință, sau a recurge la împrumuturi din afară.

Îmbogățirea vocabularului se face prin mijloace interne și externe.

A. — Mijloace interne:

a) *Derivarea* este procedeul prin care se formează un cuvânt din altul cu ajutorul afixelor:

exemplu (hilar:) *Ne krokodilu!* (Nu crîcni, nu spune prostii...)

sau: *li ofte kameleoniĝas* (el adesea se schimbă, instabil).

b) *Compunerea* este procedeul lexical prin care se alcătuiește un cuvânt, din două sau mai multe cuvinte existente: *tramo* (tramvai) + *bileto* (bilet) + *kontrolisto* (controlor) = *trambiletontrolisto* (controlor de bilete).

Compunerea poate uni cuvinte din aceeași categorie sau diferite părți de cuvânt (substantive, adjective, verbe, adverbe și altele):

— Substantivele compuse pot fi alcătuite din:

— substantive fără prepoziții: *suno* + *floro* = *sunfloro* (floarea soarelui)

— substantiv cu adjectiv: *bona* + *ordo* = *bonordo* (ordine bună);

— prepoziție cu substantiv: *sub* + *tegmento* = *subtegmento* (sub acoperiș).

— Adjectivele compuse pot fi alcătuite din:

— două sau trei adjective: *racia* + *diligenta* = *racidiligenta* (silitor)

— prepoziție cu substantiv: *super* + *homo* = *superhoma* (supra-omenesc);

— adverb cu verb: *vidi* + *eble* = *videble* (vizibil); *antaŭstari*;

— Numerale compuse: *tridek* + *tri* + *op* + *a* = *tridektriopa* (cîte treizeci
trei)

— Pronume compuse: *iu* + *ajn* = *iuajn* (oarecare); *ioajn* (orice); *ieajn* (oriunde)

— Adverbe compuse: *ali* + *loke* = *aliloke* (în alt loc); *alimaniere* (altfel).

— Prepoziții compuse: *de* + *sur* = *desur* (de pe); *de* + *supre* (de deasupra)

— Conjuncții compuse: *por* + *ke* = *por ke* (pentru ca); *antaŭ ol* (înainte de)

— Toate aceste procedee combinate între ele: (*iuajn*, *superhomo*);

c) *Schimbarea valorii gramaticale*. Cînd prin schimbarea terminației unui cuvânt, i se schimbă sensul, se obține un cuvânt nou: Exemplu:

— „*Se vin iu instigis, aĉe vi profitis; sed se vi el via cerbo tion faris, aĉan kapon vi havis*” (de te-a învățat cineva, rău ți-a priit; iar de-ai făcut-o din capul tău, rău cap ai avut — Ion Creangă).

În fraza de mai sus, adjectivul „aĉa” (rău) lămurește prima dată un verb (*aĉe vi profitis*), iar a doua oară un substantiv (*aĉan kapon*) (rău cap). În primul caz adjectivul „rău” și-a schimbat funcțiunea gramaticală devenind adverb (*aĉe*), iar în al doilea caz „aĉan” este adjectiv.

— Schimbînd terminația unui adjectiv, el poate deveni substantiv:

— *racia* (rațional) adj.; *racio* (rațiune) = subst.

— Adjectivul poate în multe cazuri deveni substantiv nu numai cînd i se schimbă terminația, ci folosindu-l ca atare:

— *aĉa*; *aĉculo* (tembelul); — *kara*; *karulino*, *karulo* (scumpă, dragul)

- Unele adverbe pot deveni substantive, schimbându-le terminația
— *kial* (de ce) adv.; *kialo* (cauză) subst.; *-jes* (da) adv; *jeso* (afirmație).
- Numeralul poate deveni substantiv prin precedarea adverbului de loc, de timp, de cauză: — *tiu j kvar foriris, restis hejme nur la kvina*. (Cei patru au plecat, a rămas acasă numai al cincilea.)
- Unele verbe: *manĝi* (a mânca); *manĝaĝo* (mîncare); *trinki*; *trinkaĝo*.
- Verbele la participiu pot avea valoare adjectivală:
— *ĉagrenita homo* (un om amărît); — *ludanta infano* (copil jucăuș)
- B.** — Îmbogățirea vocabularului prin mijloace externe se face prin:
 - a) împrumutarea și adaptarea diferitelor cuvinte din alte limbi: adică din neologisme, *trojko*; *-gadulko*, *sputniko*; — *knuto*;
 - b) preluarea unor rădăcini de cuvinte noi, datorită progresului vieții, științei și tehnicii sau din aspectele specifice vieții unui popor: — *kosmoŝipado* (navigați cosmică); *lasero* (*Lum-Amplifo per Stimulata Eligo de Radioj*).
 - c) cuvinte compuse, care se obțin prin unirea a două sau mai multe rădăcini, respectînd regula: *cuvîntul principal se pune la urmă*:
— *vaporo* (abur) + *ŝipo* (navă) = *vaporŝipo* (vapor cu aburi);
— *laboro* (lucru) + *tago* (zi) = *labortago*, zi de lucru (de muncă).

FAMILII DE CUVINTE

Rădăcina unui cuvînt nu se descompune, de aceea ea poate fi comună mai multor cuvinte, formînd familii de cuvinte:

— *paroli*; *ekparoli*; *priparoli*; *parolado*; *parolema*; *fiparolo*.

Cuvîntul de la care se formează o familie se numește *cuvînt de bază*.

Familia de cuvinte cuprinde cuvîntul de bază împreună cu cuvintele derivate de la el.

Cuvinte de legătură

— Cuvintele de legătură sînt cuvinte separate (conjuncții și prepoziții) care nu fac parte din alcătuirea cuvintelor și servesc la legarea cuvintelor sau frazelor între ele:

— *jen ... jen ...* (iată ... iată...); *aŭ ... aŭ...* (sau ... sau...);

— *nek... nek...* (nici ... nici...); *ju des...pli des...* (cu cît ... cu atît...);
en (în); *ĉu* (oare); *je* (prepoziție universală);

— *jen vidiĝas, jen malaperas* (iată se vede, iată dispăre; sau: cînd îl vezi, cînd nu mai este; sau, uite popa, nu e popa).

Transformarea părților de cuvînt

— Părțile de cuvînt se disting prin terminația caracteristică fiecăreia, după cum urmează:

— pentru substantive, terminația „o” (*homo, tablo, hundo*);

— pentru adjective, terminația „a” (*bela, granda, kara*);

— pentru verbe (la infinitiv) terminația „i” (*fari, veturi, skribi*);
 — pentru adverbe terminația „e” (*laŭte, bone, bele*).
 — Aceste terminații pot fi supuse unor alternanțe, fiind succesiv mutate de la o parte de vorbire la alta, schimbându-i în acest fel valoarea gramaticală și sensul:

— *bona* (bun-ă) adj.; *bone* (bine) adv.; *bono* (bun-ă) subst. *boni* (a îmbuna, a îmbunătăți) verb.

— Vocalele finale (*a, e, i, o*) au un rol foarte important în esperanto. Variația în înlocuirea acestor vocale aplicată diferitelor rădăcini dă naștere la părți de cuvânt cu înțeles și valoare gramaticală deosebită:

— *loko* (loc) subst.; *loki* (*gi*) (a localiza) verb; *loka* (local-ă) adj.; *loke* (pe calea locului, sau prin loc) adverb.

— Când rădăcina unui cuvânt primește terminația verbului „i”, ea poate succesiv să primească toate terminațiile privitoare la diferitele desinențe ale timpurilor verbului:

— *frakcio* (fracție) subst.; *frakci-i* (a fracționa) verb; *frakciu!* (fracționează) — *frakcius* (aș fracționa); *frakciata* (fracționar), *frakcias* (fracționez); — *frakcianto* etc.;

— *formulo* (formulă) subst.; *formuli* (verb); *formulas, formulis, formulos, formulita, formulonta, formulu, formulus*.

Această caracteristică, de a înlocui vocalele finale ale diferitelor cuvinte, dă cea mai largă posibilitate de îmbogățire a cuvintelor în limba esperanto.

— Afixele, folosite drept cuvinte individuale, de sine stătătoare: Cele mai multe afixe sînt prepoziții și pot fi folosite separat cu funcție de cuvinte independente. Alternarea specifică a vocalelor finale, aplicată și afixelor, dă naștere la cuvinte noi:

— *kun* (cu) prepoz.; *kune* (împreună) adv.; *kuna* (la un loc) adj.; *kuni-gi* (a împreuna) verb;

— *aĉa* (prost calitativ) adj.; *aĉe* (prost, rău) adv.; *aĉi-gi* (a face, a provoca rău) verb; *aĉulo* (prost) subst.

— Dublarea și triplarea afixelor: La rădăcina unui cuvânt se pot adăuga unul sau mai multe sufixe sau prefixe, înmulțind și prin acest mijloc vocabularul:

— *tranĉi* (a tăia); *tranĉilo* -(cuțit); *tranĉileto* (lamă de ras); *tranĉilego* (ghilotină); *fortranĉi* (a reteza); etc.

În exemplul de mai sus, se observă două substantive formate dintr-un singur sufix sau două: (*il-o* și *il-eg-o*).

Un cuvânt însă, poate să cuprindă și mai mult de două sufixe sau prefixe:

— *paroli* (a vorbi); *parolado*; *paroladanto*; *paroladantaro*; *ekparoli*; *ekfiparoli*; *gemalparoloantoj* etc.

Alipirea afixelor ne stă la îndemînă, cu condițiunea să rezulte cuvinte cu un sens rațional. Exemple cu un singur prefix:

— *tranĉi*; *ektranĉi* (a începe să tai);

tratanĉi (a despica)

retranĉi (a retăia); *fortranĉi* (a reteza); *plutranĉi* (a mai tăia).

Exemple cu mai multe prefixe:

- **kunformanĝi** (a mânca împreună); **pluremanĝi** (a mai mânca o dată) **kunforremanĝi** (a termina de mâncat împreună) **elsubretranĉita**.

Combinarea prefixelor cu sufixele: Două sau mai multe prefixe ori sufixe împreunate de asemeni dau cuvinte noi:

- **sen** (fără) prepoz. prefix + **ido** (urmaș) suf. = **senidoj** (fără urmași.)
- **inter** (între) prefix + **agi** (a activa) verb; **interagi** (a colabora).
- Cuvinte sinonime sînt cuvinte diferite care au aproape același înțeles:
 - **salajro**, **remuneracio**, **retribucio**, **onorario**, **laborpago** etc.;
 - **cirkaŭbraki**, **enbrakigi**, **brakpremi**, **albrakumi**, **enbrakpremi**.
- Cuvinte antisinonime, sînt cuvinte care au aceeași rădăcină, dar au înțeles diferit. Folosirea frecventă a afixelor oferă numeroase antisinonime:
- **iri** (a merge); **disiri** (a umbla de colo-colo);
 - **veturi** (a călători); **forveturi** (a pleca într-un voiaj îndeungat);
 - **menso** (minte); **senmensa** (ne-bun); **brilmensa** (cu minte strălucitoare).
- **Antonime**, sînt cuvinte deosebite cu înțeles opus față de altul:

— densa — rara	(des — rar);
— dolĉa — amara	(dulce — amar);
— ĝoja — trista	(vesel — trist);
— tarda — frua	(tîrziu — devreme)
— dura — mola	(dur — moale);
— falsa — vera	(fals — drept);
— plena — seka	(plin — sec);
— olda — juna	(bătrîn — tînăr

— **Paronime** sînt cuvinte asemănătoare ca sunete (pronunțare), dar deosebite din punctul de vedere al sensului și ortografiei:

- **kaj'** = (chei); — **kaj** = (și) conj. — **sin'** (sîn) — **sin** (sine)
- **aĝo** = (etate); — **ago** = (activitate) — **cerbo** (creier) — **cervo** (cerb)
- **letero** (scrisoare) — **litero** (literă) — **koro** (inimă) — **ĥoro** (cor).

Prefixul „**mal**”: Înțelesul opus al unui cuvînt se poate reda fie direct prin antonimul acestuia, fie folosind prefixul — „**mal**”, care înseamnă **contrariu**; în sens absolut:

- **ĝoja** (vesel); — **malĝoja** (trist); — **trista** (trist); — **maltrista** (vesel);
- **ĝoja** = **maltrista**; **trista** = **malĝoja**;
- **riĉa** (bogat); — **malriĉa** (sărac); — **povra** (sărac); — **malpovra** (bogat);

— **riĉa** = **malpovra**; — **povra** = **malriĉa**.

Folosind prefixul „**mal**”, putem exprima substantive, adjective, verbe sau adverbe în înțelesul lor absolut opus:

- Substantive: — **amiko** (amic) — **malamiko** (dușman);
- **zorgo** (grijă) — **malzorgo** (neglijență);
- **iluzio** (iluzie) — **maliluzio** (deziluzie).;
- Adjective: — **densa** (des) — **maldensa** (rar) = **rara**;
- **tarda** (tîrziu) — **maltarda** (devreme) = **frua**;
- **bela** (frumos-ă) — **malbela** (urît-ă);
- Verbe: — **fermi** (a închide) — **malfermi** (a deschide);
- **akuzi** (a acuza) — **malakuzi** (a ierta, scuza);
- **agi** (a activa) — **malagi** (a trîndăvi);

- Adverbe: — *bone* (bine) — *malbone* (rău) = nekonvene;
 — *ofte* (adesea) — *malofte* (rareori, rar);
 — *rekte* (direct) — *malrekte* (indirect).

Asemănarea unor cuvinte cu înțeles diferit pot da naștere adesea la confuzii, când nu se cunosc suficient semnificațiile lor. Astfel cuvântul „*strabilo*” (fruct exotic) se poate lesne confunda cu cuvântul compus din „*strab* + *ilo*” (instrument folosit în chirurgia opticei). Pe de altă parte „*trabaro*” (*tra*+*baro*) poate să însemne noțiunea de „prin grindă”, după cum i se mai poate atribui și semnificația de „*tra*+*baro*”, adică „mai multe grinzi,” sau „o grămadă de grinzi).”

Cuvintele cu înțeles dublu sînt foarte numeroase. Ele însă nu vor fi confundate, pe măsură ce vocabularul va fi bine însușit. De aceea, un bun cunoscător al limbii va face corect distincția între cuvântul „*revizii*” (a revizui) și cuvântul identic „*revizii*”, alcătuit din prefixul „*re*” și rădăcina „*vizi-o*” (viziune, revelație, descoperire) așa cum se interpretează din înțelesul general al frazei.

Asemenea cuvinte se pot întîlni foarte frecvent și sînt supuse interpretării eronate mai cu seamă atunci când sînt izolate sau înțelesul frazei nu lămurește în suficientă măsură cuvîntul:

- *sinuso* (sinus) poate fi confundat cu „*sin*+*uzo*” (autofolosire);
- *permeso* (permisiune) se confundă cu „*per*+*meso*” (prin serviciu divin);
- *poeto* (poet) se poate confunda cu „*po*+*eto*” (cîte un pic, puțin);
- *portero* (bere englezească) se confundă cu „*por*+*tero*” (pentru pămînt).

AFIXELE

Prefixe și sufixe

— *Afixele* sînt particule independente sau preluate dintre prepoziții, care, adăugate la începutul sau sfîrșitul unei rădăcini, îi definesc acesteia înțelesul sau îl schimbă.

Afixele se împart în: prefixe, sufixe și infixe.

Capitolul afixelor este unul din cele mai importante mijloace de alcătuire a cuvintelor în esperanto. Pe această bază se formează cuvintele și se îmbogățește vocabularul. Problema fiind de mare importanță, numeroși esperantologi lingviști și autori de manuale, gramatici și dicționare, au preluat problema afixelor în spirit subiectiv, ceea ce a condus la un rezultat confuz. *Fundamento de gramatiko* nu dă un număr determinat de afixe; de aceea diferiți autori au folosit și au recomandat afixe împrumutate sau pseudoafixe din cele mai variate surse. Așa de pildă după unii, numărul prefixelor variază de la 4 la 12, iar cel al sufixelor de la 24 la 38 și mai mult. Aceasta face dovada că n-a existat un singur punct de vedere asupra numărului de afixe folosite în esperanto, rămînînd la libera alegere a autorilor să se inspire după cele mai variate criterii. Așa de exemplu, unul din cei mai reputați lingviști maghiari,

dr. Kaloman Kalocsay, socotește ca afixe veritabile numai pe acelea care nu se supun regulilor de alipire la compunerea cuvintelor. El reduce numărul prefixelor la 4, iar al sufixelor la 9. Se pare că este obiectiv punctul lui de vedere, deoarece afixele care sînt de sine stătătoare pot funcționa ca rădăcini aparte și nu mai pot fi afixe veritabile.

Cu totul de altă părere este prof. A. Golonka din Glivice, care consideră că orice parte de cuvînt capabilă să servească drept afix intră în categoria acestora și alcătuiește un repertoar de 54 prefixe și 57 sufixe.

După apariția dicționarului oficial — ultima ediție din 1970 — *Plena ilustrita vortaro*, problema afixelor s-a reglementat definitiv, întrucît se precizează care particulă este prefix sau afix propriu-zis, care este pseudoafix, precum și care părți de cuvînt sau instrumente gramaticale pot servi drept afixe. Astfel aflăm aici chiar multiple denumiri ca: prefix internațional, științific, de proveniență greacă, tehnic, de proveniență sanscrită, pseudoprefix, neoficiale, precum și o serie întreagă de adjective, ad- verbe, pronume și alte părți de vorbire folosite ca afixe. Numărul total de cuvinte și particule folosite ca afixe în *Plena ilustrita vortaro* sînt 300, din care 186 prefixe și 114 sufixe.

Afixele proprii ale limbii esperanto sînt puține. Numărul considerabil de afixe folosite totuși este recrutat din cele mai variate surse, fiind adoptate în dicționarul oficial. Considerînd însă după un număr de 17 gramatici de esperanto, alcătuite de diferiți autori, cele mai frecvente afixe folosite de aceștia se reduc în medie la 11 prefixe și 28 sufixe, așa cum rezultă din tabloul statistic de mai jos:

Tabloul reprezentînd numărul afixelor după diferiți autori:

Nr. crt.	Autorul	pre- fixe	sufixe	Extras din:
1.	Ifj. Marich Ag. E. V. Budapesta	5	24	<i>Esperanto-Nielvgtan.</i> Budapest 1908
2.	Rozshnaya Gyors K. Budapesta	4	27	<i>Niyelumesterei</i> — Budapest, 1922
3.	F. Baronnet Paris	7	27	<i>La langue universelle Esperanto</i> — Paris 1949
4.	Edm. I. Fethke Varșovia	8	29	<i>1000 Slow jezyka Esperanto</i> Warszawa 1959.
5.	I. V. Sergeev Moscova	9	38	<i>Osnavi Esperanto. Moskva</i> 1961
6.	Julio Baghy Budapesta	10	28	<i>La Verda Koro</i> — 1962 Warszawa
7.	Acad. E.A. Bokarev Moscova	8	33	<i>Russco-Esperantskij Slov.</i> 1966

Nr. crt.	Autorul	pre-fixe	sufixe	Extrase din:
8.	J. Paluzie-Borrell Barcelona	11	32	<i>Diccionaria-Esperanto-Espagnyol</i> 1967
9.	Fr. Satura-P. Rosa Bratislava	11	28	<i>Učebnica-Esperanto</i> 1969
10.	Joel Vilkki Helsinki	10	30	<i>Suomi-Esperanto-Suomi</i> 1963
11.	Aseny Grigorov Sofia	7	39	<i>Esperanto-Bolgarski Recinik</i> 1932
12.	Louis Bastien Paris	11	29	<i>Vocabulaire de poche Francaise Esperanto</i> 1960
13.	St. Sabalis Vilnius	8	27	<i>Lietuviu-Esperanto Kalbu Zodynalis.</i> 1960
14.	Ismael Gomes Braga Rio de Janeiro	10	36	<i>Dictionario Portugues-Esperant</i> 1965
15.	Ebbe Vilborg Malmö	10	30	<i>Lilla-Esperanto Ordboken</i> 1958
16.	V. A. Dimitriev Dresda	6	33	<i>Esperanto-Russa Vortareto</i> Dresda
17.	Tadeus J. Michalski Varşovia	13 7+	36 10+	<i>Slownik Esperanto-Polski</i> 1865

Potrivit situației arătate în tabel, se apreciază că cei mai mulți autori consideră ca fiind proprii limbii internaționale esperanto următoarele afixe:

Prefixe: bo; bi; ek; fi; ge; re; eks; dis; mal; mis; pra;

Sufixe: aĉ; ad; aĵ; an; ar; ec; eg; et; ej; em; er; eĵ; nj; id; ig; iĝ; il; in; uj; ul; um; ebl; end; ind; ist; ism; ing; estr.

Semenificația acestor afixe este următoarea:

PREFIXE:

bo- rudenie prin căsătorie: *bofrato* (cumnat); *bofilo* (ginere);
bi- dublu, îndoit, dublat: *bijare* (bienal); *bisemajne* (de 2 ori pe săptămână);
ek- moment incipient, pornire: *ekvidi* (a zări); *ekiri* (a porni);
fi- subestimare morală subiectivă: *fihomo* (mîrșav), *fivorto* (ocară);
ge- însumează ambele sexe: *geedzoj* (soți); *gefratoj* (frați-surori)

re-	repetare: <i>reveni</i> (a reveni); <i>refari</i> (a reface); <i>reskribi</i> (a rescrie);
eks-	fost, care nu mai funcționează: <i>eksmministro</i> , <i>eksoficio</i> ;
dis-	dispersare, împrăștiere: <i>disdoni</i> (a împărți) ceva pe cantități
mal-	contrariu, opus: <i>malbone</i> (rău); <i>mallonga</i> (scurt); <i>malbela</i> ; (urît);
mis-	eroare, confuzie: <i>misiri</i> (a rătăci); <i>miskompreni</i> (a confunda);
pra-	după timp, îndepărtat: <i>prahistorio</i> (preistorie); <i>prahomo</i> .

SUFIXE:

-aĉ	calitate obiectiv proastă: <i>ĉevalaĉo</i> (mîrtoagă); <i>hundaĉo</i> (javră)
-ad	durată sau repetare: <i>kantado</i> (cîntare continuă, care durează)
-aĵ	lucru concret, determinat: <i>novaĵo</i> (noutate); <i>bovaĵo</i> (carne de vită);
-an	apartenență: <i>klubano</i> (membrul unui club); <i>kristano</i> (creștin);
-ar	colectivitate: <i>homaro</i> (omenire); <i>ĝafaro</i> (turmă de oi); <i>anaro</i>
-ec	calitate abstractă: <i>beleco</i> (frumusețe); <i>boneco</i> (bunătate);
-eg	augmentativ: <i>riverego</i> (fluviu); <i>multege</i> (foarte mult);
-et	diminutiv: <i>buŝeto</i> (guriță); <i>skarabeto</i> (gîndăcel); <i>etulo</i> ; (<i>micuțu</i> l)
-ej	loc, încăpere: <i>laborejo</i> (atelier); <i>preĝejo</i> (biserică);
-em	înclinație firească: <i>dormema</i> (somnoros); <i>babilema</i> (flecă);
-er	parte, fărîmă: <i>panero</i> (fărîmitură); <i>sablero</i> (bob de nisip);
-ĉj	diminutiv pentru nume bărbătesc: <i>Niĉjo</i> (Nicu); <i>Joĉjo</i> (Ionel);
-nj	diminutiv pentru nume feminin: <i>Manjo</i> (Maricica); <i>Anjo</i> (Anișoara);
-id	urmaș, copil, pui: <i>bovido</i> (vițel); <i>kokido</i> (pui de găină);
-ig	a face, a provoca: <i>ruinigi</i> (a dărîma); <i>lumigi</i> (a lumina);
-iĝ	a deveni, a se face: <i>ruiniĝi</i> (a se dărîma); <i>lumiĝi</i> (a se lumina);
-il	instrument, unealtă: <i>tranĉilo</i> (cuțit); <i>razilo</i> (brici);
-in	sexul feminin: <i>ĉevalino</i> (iapă); <i>bovino</i> (vacă); <i>ĝafino</i> (oaie);
-uj	— care cuprinde, conține: <i>monujo</i> (portmoneu); <i>cigarujo</i> (tabacheră) — denumește o țară: <i>Rumanujo</i> ; <i>Bulgarujo</i> ; <i>Hungarujo</i> ; <i>Francujo</i> ; — pom fructifer: <i>pomujo</i> (măr); <i>pirujo</i> (păr), <i>prunujo</i> (prun); — purtător al unei calități: <i>belulo</i> (frumosul); <i>avarulo</i> (avarul); — fără semnificație precisă: <i>cerbumi</i> (a cugeta); <i>kolumo</i> (guler); — posibilitate: <i>videbla</i> (vizibil); <i>mangebla</i> (comestibil); — necesitate pasivă: <i>skribenda</i> (care trebuie scris), <i>pagenda</i> ; — capabil, vrednic de: <i>mirinda</i> (demn de mirare); <i>fotinda</i> ; <i>bun de fotografiat</i>); — ocupație profesională: <i>ĝuisto</i> (pantofar); <i>instruisto</i> (institutor) — mișcare socială: <i>socialismo</i> , <i>kulturismo</i> , <i>komunismo</i> , <i>marksismo</i>); — care cuprinde în sine: <i>kandelingo</i> (sfeșnic); <i>fingringo</i> (degetar); — șef, mai marele: <i>urbestro</i> (primar); <i>ŝipestro</i> (căpitan de vas)
-ul	
-um	
-ebl	
-end	
-ind	
-ist	
-ism	
-ing	
-estr	

CLASIFICAREA AFIXELOR

Potrivit dicționarului oficial *Plena ilustrita vortaro* (întocmit de președintele Academiei de esperanto, prof. Gaston Waringhien), toate afixele sînt grupate pe categorii: oficiale, neoficiale, internaționale, pseudoafixe, particule independente, precum și afixele provenite din limbile greacă, latină, slavonă, sanscrită, sau termeni tehnici, științifici, din chimie, medicină, matematică etc. care fac parte din următoarele patru grupe:

a) *Prefixele*: sînt particule sau prepoziții care, adăugate la începutul unei rădăcini, îi definesc sau îi schimbă înțelesul.

Gaston Waringhien numește prefixe *oficiale* numai pe cele care datează din timpul alcătuirii limbii esperanto și-i aparțin numai acesteia; (*bo, ek, ge*); ele nu au înțeles propriu, decît atunci cînd sînt alipite rădăcinii. Nu pot fi folosite ca de sine stătătoare.

— Prefixe de sine stătătoare: pot funcționa ca rădăcini, adică pot primi terminațiile de bază (*a, e, i, o*), sau li se pot alipi și lor alte afixe: *mal, male, malinda; kun, kune, kunulo; mis, mise, misaĵo*. Aceste prefixe sînt denumite și „*prefixoide*”.

— Prefixe neoficiale: sînt în general fie împrumutate din alte limbi, fie derivate din alte cuvinte: *retro, fito, auto*.

— Prefixe internaționale: sînt folosite pe scară internațională indiferent de proveniența lor: *hidr, mikro, hipo*.

— Pseudoprefixe: sînt cuvinte sau particule care au o întrebuințare gramaticală determinată, dar în unele cazuri sînt folosite ca prefixe: *duon, kelk, nov, vic* și altele.

— Particulele: sînt în general cuvinte sau fragmente din acestea împrumutate din limbi diferite, unde au o semnificație și o întrebuințare determinată: *bio, intra, tele* etc. și folosite în știință.

b) *Sufixe*: sînt particule formate din două sau mai multe litere, care, adăugate la sfîrșitul rădăcinii unui cuvînt, îi definesc sau îi schimbă înțelesul. Ca și prefixele, ele sînt oficiale, neoficial internaționale, pseudo-sufixe, particule, precum și terminații ale diferitelor forme ale verbelor.

— Sufixe oficiale: aparțin limbii esperanto de la crearea acesteia și nu pot fi folosite drept cuvinte de sine stătătoare, ci numai alipite la o rădăcină: *-ad, -ec, -end*,

— Sufixe de sine stătătoare, sau sufixoide, care pot primi terminații sau alte afixe și sînt considerate la fel ca rădăcinile: *aĉ, aĉa, aĉulo, aĉaro; -eg, ege, ega, treega; -er, ero, ereco, erumi* etc.

— Sufixe neoficiale: sînt cele împrumutate din alte limbi sau derivate din alte părți de cuvînt: *-abl, -icid, -form*.

— Internaționale, folosite în general în toate limbile și cunoscute ca particule internaționale: *-metr, -ism, -esk*.

— Pseudosufixe, care au un înțeles propriu determinat, dar care sînt folosite și ca sufixe: *-hav, -form, -vor*.

— Particule care în general sînt folosite în știință (medicină, fizică, chimie, arheologie etc.): *-ator, -edr, -olog* etc.

c) *Infixe*: sînt particule care se interpun în cuprinsul rădăcinii căreia îi schimbă înțelesul: *jungi — jugo* (la infikso „n”, de *jungere mala-*

peras kaj la vorto igas: juge, jugum, kaj tio klarigas la du formojn de Esperanto: jungi kaj jugo) = infixul „n” din înjugare dispăre și cuvântul devine: jug—jugum și aceasta clarifică cele două forme în esperanto jungi și jugo.

Cazuri de folosire a infixelor sînt extrem de rare în esperanto, de aceea sînt foarte puțin cunoscute.

d) *Epentezele*¹ reprezintă un fenomen fonetic care constă în apariția unui sunet nou în interiorul unui cuvînt. Această figurație literală, nu este un instrument gramatical: *artiklo* sau *artikolo* este același lucru.

Ca și infixe, epenteza este o raritate în esperanto.

Lista completă a afixelor, potrivit dicționarului *Plena ilustrita vortaro*

PREFIXE

— *Prefixe oficiale*: **bo-** (*bopatro, bofilo, bofrato*); **dis-** (*dissemi, disjeti, dispecigi*); **ek-** (*ekvidi, ekbruli, ekridi*); **eks-** (*eksministro, eksreĝo, eksfocisto*); **ge-** (*gefratoj, geedzoj, geonkloj*); **mis-** (*mispaŝi, misaŭdi, miskompreni*); **pra-** (*praavo, prahistorio, pranepoj*); **re-** (*reveni, redoni, reskribi*); **mal-** (*malplena, mallumo, malamiko*). Următoarele trei prefixe sînt de asemenea oficiale, dar sînt adaptate

arki- (*arkiepiskopo, arkifripono, arkianĝelo*); **ĉef-** (*ĉefredaktoro, ĉefingeniero, ĉefurbo*); **nen-** (*neniu, nenio, nenie*). În total deci 12 prefixe oficiale.

— *Internaționale* **bi-** (*bipieda, bikarbonato, bicefala*); **anti-** (*antitoksino, antitezo, antisemito*); **des-** (*desinfekti, desodori, desorganizi*); **endo-** (*endokarpo, endogena, endodermo*); **pre-** (*preglacia, prekancera, preeklezia*); **semi-** (*semikarbazino, semiciklaĵ, seminomado*). În total 6 prefixe internaționale.

— *Științifice* (folosite internațional): **ace-** (*acenaŝteno, acefaloj, acenoj*); **acet-** (*acetanilino, acetofenono, aceto*); **deci-** (*decimetro, decilitro, decigramo*); **deka-** (*dekagramo, dekalitro, dekametro*); **kilo-** (*kilometro, kilogramo, kilovolto*); **mega-** (*megavolto, megaciklo, megadino*); **giga-** (*gigaelektronvolto, gigaelektrono*); **meso-** (*mesogastro, mesoentero, mesonefro*); **miria-** (*miriapodoj, miriametro, miriado*); **nano-** (*nanoordo, naneco, nanismo*); **neo-** (*neofito, neologismo, neoplazio*); **orto-** (*ortoklazo, ortognato, ortopteroj*); **piko-** (*pikofarado, pikometro*); **ribo-** (*riboflavino, ribonukleato*); **tera-** (*teratrono, teraplano*). De proveniență greacă: **eu** (*eŭforio, eŭfazio, eŭfonio*); **hiper-** (*hipertensio, hiperstezio, hiperkriza*); **hipo-** (*hipodermo, hipogina, hipokondria*); și cu semnificația în legătură cu activitatea cabalină: **hipodromo**, **hipogrifo**, **hipofagio**; **-taki-** (*takigrafo, takikardio, takipneo*); prefix tehnic: **kver-** (*kverprofilo, kversekca*). De proveniență sanscrită: **maha-** (*mahajano, maharajo, mahatma*). Particulă prefix pentru chimie: **anhidro-** (*anhidro-kristalo*). În total 22 de prefixe.

— *Prepoziții și alte părți de cuvînt folosite ca prefixe*: **al-** (*aldoni, alveni, alpagi*); **antau-** (*antaŭtuko, antaŭpago, antaŭvidi*); **cis-** (*cisalpa, cisdanuba, cismara*); **ĉe-** (*ĉebrusto, ĉekape, ĉeesti*); **ĉirkaŭ-**

¹ Fenomenul contrariu — elidarea — este descris mai jos, la p. 31

(*ĉirkaŭiri, ĉirkaŭpreni, ĉirkaŭtranci*); **de-** (*demeti, delasi, deformi*); **dum** (*dumnokta, dumviva, dumtaga*); **ekster-** (*eksterlandano, eksterleĝa, eksterulo*); **el-** (*eltrovi, elturni, elforĝi*); **en-** (*enhavi, engluti, enpreni*); **inter-** (*inter-nacia, interlinio, intertrakti*); **kelk-** (*kelkfoje, krelkdek, kelkaj*); **kontraŭ-** (*kontraŭdiri, kontraŭfari, kontraŭvole*); **krom-** (*kompersono, kromseĝo, kromfolio*); **kun-** (*kunporti, kunveni, kunsidi*); **laŭ-** (*laŭdire, laŭmezure, laŭeble*); **per-** (*perlabori, perflati, perludi*); **po-** (*pokvin, poduone, pomalmulte*); **por-** (*porvivaĝo, porfratigo, porĉiama*); **post-** (*postmorgaŭ, posttagmeze, postumo*); **preter-** (*preterlasi, pretervidi, preteriri*); **pri-** (*priparoli, prilabori, priskribi*); **pro-** (*propeko, proprunto, promalĉasteco*); **sen-** (*senfina, senvole, senmenta*); **sub-** (*subtera, suboficiro, subkirurgo*); **super-** (*superforti, superakva, supersaturi*); **sur-** (*surverŝi, surflugi, surmeti*); **tra-** (*trairi, trahaki, tratranĉi*); **trans-** (*transplanti, transflugi, transkorpigi*). Pronume invariabile: **ambaŭ-** (*ambaŭflanke, ambaŭmane, ambaŭtranĉa*). Adjective: **bel-** (*belsona, belstatura, belkolora*); **bon-** (*bongusta, bonfara, bonvola*); **mult-** (*multepinta, multekosta, multetaĝa*); **ĝis-** (*ĝisfunde, ĝisvive, ĝisnune*). Adverbe: **ĉi-** (*ĉisube, ĉikune, ĉifkanle*); **for-** (*forputri, forpreni, formeti*); **mem-** (*memestimo, memportreto, memkonservo*); **ne-** (*neŭtila, nekredeble, neaktiva*);

nur- (*nurkelke, nurunu, nura*); **plej-** (*plejpotenca, plejaĝulo, plejamata*); **pli-** (*plimulte, pliaĝa, pliriĉigo*); **plu-** (*pluigi, plujaĝo, plua*); **preskaŭ-** (*preskaŭnokto, preskaŭlumo, preskaŭjn*); **supre-** (*suprensalti, supreabunda, suprenĵeti*); **tro-** (*troalta, tropeza*). Numerale: **duon-** (*duonfoje, donigi, duonpeca*); **unu-** (*unuĉelula, unuflanke, ununura*). Pronume reflexive: **sin-** (*sindefendi, singardi, sindonema*). Interjekcia: **fi-** (*fivorto, fihomo, fibuŝo*). Subjuncia: **kvazaŭ-** (*kvazaŭdiro, kvazaŭvico, kvazaŭhomo*); **naft-** (*naftalo, naftato, naftokinono*); **nun-** (*adv*) (*nuntempa, nuneco, nuna*). Total 52 prepoziciaj ŝi adverbe.

— **Pseudoprefixe:** **aŭto-** (*aŭtoklavo, aŭtogiro*); **fito-** (*fitopatologio, fitofiziologio, fitoterapio*); **form-** (*formanto, formalaja, formigi*). Total 3 sufixe, pseudo.

— **Prefixe neoficiale:** **a-** (*acefala, anhidra, anormala*); **proto-** (*protozoo, protoinfektiĝo, protoplasmo*); **pseudo-** (*pseudoparazitismo, pseudomembrano, pseudosufikso*); **retro-** (*retropaŝi, retroaktiva, retrofleksi*). Total 4 prefixe neoficiale.

— **de provenienca greca:** **auto-** (*aŭtovojo, aŭtogaraĝo, aŭtomotoro*); **me-galo-** (*megalokojlo, megalotimuso, megaloezofago*); **trih-** (*trihozo, trihopatio, trihomicetozo*). Total 3 pseudoprefixe de origine greca.

— **Improprie:** **nov-** (*Novtestamento, Novjorko, Novzelando*); **vic-** (*vic-reĝo, vicprezidanto, viciĝi*); **vir-** (*virŝafo, virbovo, virĉevalo*); **fin-** (*finpreta, finprepara, finmezuro*); **et-** (*etburgo, etkomercisto, etulino*). Total 5 prefixe improprie.

— **Particule:** ŝint elemente invariabile sau cuvinte cu corp fonetic redus, de obicei pârți de vorbire neflexibile provenite din alte limbi ŝi care ŝint în general cunoscute ca fiind utilizate pe scară universală. După noul dicționar, ele poartă următoarele denumiri:

— **de provenienca greca folosite în știință:** **bio-** (*biogenezo, biohemio, biologia*); **cefal-** (*cefalalgio, cefalospina, cefaleo*); **ego-** (*egoismo, egocentro*);

ergo- (ergonomio, ergologio); **epi-** (epigrafo, epicikloido); **graf-** (grafologo, grafikisto); **helio-** (heliocentro, heliokemio); **hemat-** (hematologio, hematurio); **hemi-** (hemikoreo, hemikonvulsio); **hept-** (heptagona, heptozo); **hetero-** (heterogena, heterodino); **hidro-** (hidroĝelo, hidrosolo); **homo-** (homogena, homologa); **kripto-** (kriptogenezo, kriptorkideca); **kardi-** (kardiologio, kardiopatio); **kondr-** (kondrito, kondramo); **kromo-** (kromotipio, kromofora); **mi-** (mialgio, miamo); **nefr-** (nefrito, nefrono); **neur-** (neŭrito, neŭrono); **oftalm-** (oftalmito, oftalmologo); **opt-** (optometro, optometrio); **paki-** (pakidermio, pakipleurito); **petr-** (petrologio, petrologo); **pio-** (piobacilozo, pionefrozo); **piro-** (piometro, pirogravuro); **pneŭmo-** (pneŭmotorako, pneŭmoserozo); **pali-** (paliomjelito, paliobulbito); **rin-** (rinito, rinologio); **sakar-** (sakarozo, sakarsido); **sfigm-** (sfigmografio, sfigmomanometro); **sial-** (sialogena, sialoreo); **spermato-** (spermatozoo, spermatodukto); **steat-** (steatozo, steatoreo); **stereo-** (steriokemio, sterioizometrio); **stomat-** (stomatito, stomatologio); **terat-** (teratogena, tetratologio); **termo-** (termodinamiko, termogeno); **tetra-** (tetraedro, tetramitro); **tribo-** (triboelekto, tribometrio); **zoo-** (zooforma, zooparko); **uro-** (urologio, urogenera); **oto-** (otologio, otoskopo); Total 43 de partikule de provenienĉa greaĉa.

— partikule folosite ĉin ĉimie: **aceto-** (acetofenono, acetolizi); **ald-** (aldoksimo, aldehido); **aldo-** (aldoheksozo, aldoheksino); **azo-** (azokoloraĉo, azokolori); **azoksi-** (india ĉrupul NRO: NR); **eleo-** (eleostearta acido); **ftal-** (ftalilo, ftaleino); **hidr-** (hidrido, hidroksido); **jodo-** (jodobenzeno, jodoformo); **jodozo-** (india ĉprezenĉa ĉrupei JO); **karbo-** (karbocikla, karboksilo); **karbon-** (karbonklorido, karbonamido); **keto-** (ketoheksazoj, ketozo); **oksi-** (oksikarbonataj acidoj); Total 14 partikule folosite ĉin ĉimie.

— partikule folosite ĉin ĉeneral ĉin ŝtiinĉa:

ab- (abnorma, avolto); **di-** (dioksido, diklorbenzono); **geo-** (geofiziko, geodezio); **gon-** (goniometrio, goniometro); **leŭko-** (leŭkokromo, leŭkogrupa); **makro-** (makromolekulo, makrokosmo); **meta-** (metadirektanta, metakombinaĉoj); **mete-** (meteoproĉnozo, metostacio); **mikro-** (mikrobacilo, mikroorganismo, mikrokoko); **nitr-** (nitrato, nitroza acido); **oks-** (oksacido, oksolio, oksozalo); **radio-** (radioelekto, radioastronomia).

Total partikule folosite ĉin ŝtiinĉa 12;

— partikule folosite universal: **centi-** (centigramo, centimetro); **foto-** (fotometrio, fotokemio, fototropio); **hekt-** (hektaro, hektovatto); **intra-** (intra-vejna, instramuskola); **izo-** (izobara, izocela); **mili-** (miliampero, miligramo); **tele-** (telekonduki, telefoto); **ultra-** (ultracentrifugilo, ultradiatermo). Total 8 partikule folosite universal;

— partikule folosite eksklusiv ĉin medicina: **enter-** (enterokolito, enterovakcino); **gimn-** (gimnofionoj, gimnospermaĉoj, gimnotedoj). Total 2.

SUFIXE

— Sufixe oficiale: **-aĉ** (ĉevalaĉo, domaĉo, homaĉo); **-ad** (brosado, kronado, afiŝado); **-aĵ** (bonaĉo, uzaĉo, necesaĉo); **-an** (statano, luterano, partiano); **-ar** (libraro, hararo, arbaro); **-az** (amelazo, maltazo, laktazo); **-ĉj** (Joĉjo, Niĉjo, paĉjo); **-ebl** (mangebla, fleksebla, kredebla); **-ec** (certeco, soleco, infaneco);

-ed (cervedoj, katedoj, remaĉedoj); -eg (ventego, buŝego, pafilego); -ej (loĝejo, lernejo, preĝejo); -em (erarema, dormema, laborema); -en (lutrenoj, mustelenoj, etileno); -end (pagenda, respondenda); -er (sablero, fajrero, neĝero); -estr (imperiestro, urbestro, ŝipestro); -et (brueto, rideti, urbeto); -id (izraelido, reĝido, ĉevalido); -ig (blankigi, akrigi, certigi); -iĝ (naskiĝi, leviĝi, enteriĝi); -il (hakilo, fosilo, kudrilo); -in (fratino, virgulino, virino); -ind (ridinda, kredinda, laŭdinda); -ing (plumingo, kandelingo, fingringo); -ism (kubismo, adaismo, komunismo); -ist (utopisto, esperantisto, oportunisto); -nj (Manjo, Sonjo, panjo); -obl (trioble, kelkoble, centoble); -oid (elipsoido, cikloido, epicikloido); -ol (fenolo, metanolo, karbolo); -on (duono, centono, kvarono); -op (duopa, trioĉpe, kvinopa); -uj (sukerujo, pirujo, Francujo); -ul (surdulo, pravulo, riĉulo); -um (laktumo, kortumo, plenumo). Total, 36 de sufixe oficiale.

— Internationale: -at (klorato, sulfato, silikato); -algi (neŭralgio, cefalgio); -io (biologio, agronomio, teologio); -ik (stilistiko, ĵurnalistiko, mezolitiko); -oz (gonokozo, osmozo, ortrozo); -tom (keratotomo, trakeotomo, laĥorotomo); -it (bronkito, laringito, pleurito); -ot (juĝoto, punoto, mangotaĵo). Total 8 sufixe internacionale.

— Tehnice: -anc (induktanco, impedanco); -gen (epilepsiogena, kancerogena, sangopremogena); -gene (aerogenea, psikogenea); -metr (altometro, frekventometro, pulvometro); -om (ostomo, epitilomo, hepatomo). Total 5 sufixe tehnice.

— Participiale: -at (punata, akirata, suferata); -ant (iranta, dormanta, prenanta); -it (kaptita, legita, finita); -int (pasinta, leviĝinta, aperinta); -ot (konstruota, oferota, imitota); -ont (venonta, sekvonta, naskonta). Total 6 sufixe participiale.

— Pseudosufixe: -abl (prenabla, forabla, kunabla); -ac (liliacoj, rozacoj, ulmacoj); -form (plenforma, misformi, deforma); -e (asklepiadeoj); -fobi (aerofobio, akvofobio, kancerofobio). Total 5 sufixe pseudo.

— Tehnice (neoficiale): -al (poligonaloj, orkidaloj, fruntalo); -ator (generatoro, kondensatoro, oscilatoro); -emi (glukozemio, kaliemio); -esk (vireska, denteska, japaneska); -icid (fungicido, insekticido, parazicitido); -in (kokaino, butino, etino); -ine (rozineoj, kukurbineoj); -iv (produktiva, elvokiva, pagiva); -iz (kuprizi, argentizi, galvanizi). Total 9 sufixe tehnice neoficiale.

— Specificice în matematică: -iliard (duiliardo = 10^{15} ; triliardo = 10^{21} , kvariliardo = 10^{24}); -ilion (duilion = 10^{12} , trilion = 10^{18}). Total 2 sufixe specificice.

— Verbe asimilate cu sufixe: -hav (flugilhava, truhava, vosthava); -far (dolorfara, falsofari, jugofaro⁽²⁾); -vor (karnivora, herbivora, insectivora). Total 3 sufixe asimilate.

— Particule (de sine stătătoare): -ad (amadas/vidadas — folosite la rimă); -aĵ (novaĵo, ne estas nova aĵo); -an (metano, propano, butano); -ar (hektaro, areto, arigi); -as (în poezie are rol copulativ înlocuind pe estas); -at (ili laboris konfidante; uzataĵo, sanktoleateco); -ek se folosește și ca interjecție cu înțeles de: „să pornim, să începem“!; -et (particulă independentă: etulo, etiĝi); -if (modifi, logogrifi, ĝermifi); -il (duilo, pluriloj, triilo). Total 9 particule independente.

— Științifice, tehnice: -edr (poliedroj, sesedroj, okedroj); -olog (sociologo, psikologo, teologo); -urg (kirurgo, dramaturgo, valpurgo); -uri (glukozurio,

fosfaturio); -ator (*generatoro, diktatoro, spektatoro*). Total 5 particule științifice tehnice.

— De proveniență greacă: -kardi (*endokardio, miokardio*); -pat (*plagiopato, feldšpato*); -plegi (*ganglioplegio, oftalmoplegio*); -pteroj (*kankropteroj, karabopteroj, papiliopteroj*); -stomi (*sigmoidostomio, gastroduodenostomio*); -uro (*proceduro, sulfuro, uzuro*). Total 6 particule de proveniență greacă.

— Terminații: -a (folosit la nume feminine: *Marta, Maria, Gabriela*); -o (după rădăcini adjectivale capătă semnificație concretă: *belo = belafo*); -u (terminație a imperativului, folosită uneori în poezie în loc de „să fie”: — „*Laŭdu Jezu Kristu!*”); -i (folosit pentru a forma denumiri științifice din numerele persoanei: *agronomo-agronomio, geografo-geografio, teologo-teologio*); -e (terminația predicativului după verbele „*esti*” și „*iği*” când subiectul nu există: *iğas varme; estas danğere*); -as (indicativ prezent: *estas, laboras, iras*); -is (terminație pentru trecut: *estis, laboris, iris*); -os (viitorul: *estos, laboros, iros*). Total 8 terminații folosite drept sufixe.

— Neoficiale (propușe a se folosi) -t (*trito, sesto, septo*); -tet (*kuarteto, kvinteto, sesteto*); -unt (reprezintă participiul condițional care are: *eĉ perfiduntan ŝin mi volas mia!*); -us (condiționalul dativ; „dacă ași, ar”: *estus, havus, povus*); -ut (participiul condițional pasiv „pe care îl”: *la ofendutoj, pardonu*). Total 5 particule propuse.

— Neoficiale folosite arbitrar ca internaționale: -krat (*demokratio, aristokratio, plutikratio*); -log (*astrologo, filologo, urologo*); -formaj (*rondoformaj, kubiformaj, angulformaj*); -mat (*diplomato, ultimato, klimato*) -nom; (*ekonoma, gastronomo, aŭtonomo*); -or (*kompresoro, elivatoro, konvertoro*); -zof (*teozofo, filozofo*). Total 7 particule neoficiale folosite.

Considerînd completă lista afixelor arătate în paginile anterioare, să urmărim recapitularea lor sistematizată:

RECAPITUIATIE

Prefixe oficiale	{	- prefixe oficiale	12		
		- internaționale	6		
		- științifice	22		
		<i>total prefixe proprii:</i>	40	40	
Prepoziții, adverbe:	{	- prepoziții, adverbe etc.	52		
		<i>total prefixe derivate</i>	= 52	52	
Pseudo prefixe:	{	- pseudoprefixe	3		
		- neoficiale	4		
		- de proveniență greacă	3		
		- improprii	5		
		<i>total pseudoprefixe</i>	= 15	15	

Particule diferite:	{	— particule de prov. greacă	43	
		— part. folosite în chimie	14	
		— part. folosite în științe	12	
		— part. folosite universal	8	
		— part. folosite în medicină	2	
			<i>total particule diferite:</i>	79
Total general prefixe				186
Sufixe oficiale:	{	— sufixe oficiale	36	
		— internaționale	36	
		— sufixe tehnice	5	
		— participiale	6	
		<i>total sufixe oficiale</i>	55	55
Pseudosufixe:	{	— pseudosufixe	5	
		— tehnice	9	
		— specifice în matematică	2	
		— verbe asimilate	3	
		<i>total pseudosufixe</i>	= 19	19
Particule:	{	— particule, independente	9	
		— științifice tehnice	5	
		— de proveniență greacă	6	
		— terminații și desinențe	8	
		<i>total particule diferite</i>	= 28	28
Particule neoficiale:	{	— neoficiale propuse	5	
		— neoficiale folosite arbitrar:	7	
		<i>total neoficiale</i>	= 12	
Total general sufixe			114	
Total general prefixe + sufixe				300

ELEMENTE CONSTITUTIVE LA FORMAREA CUVINTELOR

Formarea cuvintelor în esperanto constituie capitolul preponderent din gramatică, fiind baza principală de generare a vocabularului și îmbogățirii lui.

Potrivit tematicii oficiale, elaborată după criterii judicios analizate și destinate candidaților la examenul superior de esperanto de către Julio Baghy, cunoscut autor de manuale, scriitor, poet și esperantolog, membru al Academiei de Esperanto, regulile fundamentale de formare a cuvintelor se prezintă după cum urmează:

— Cuvintele se alcătuiesc din elementele de bază stabilite după reguli bine determinate, care se aplică în toate împrejurările.

Deosebim alcătuirea cuvintelor din două, trei sau mai multe elemente după regula de bază:

Cuvîntul principal stă la sfîrșitul cuvîntului și poartă numele de element principal, iar cuvintele anterioare sînt elemente secundare.

— *Elementul principal* îi imprimă, prin caracterul său gramatical, nu numai înțelesul cuvîntului, ci și sensul său gramatical, cuvîntului secundar cu care se compune, după următoarele reguli:

— Elementul principal substantival transformă partea sa secundară în substantiv:

— *sovaĝbesto* = *besto de sovaĝo*; *skribmaŝino* = *maŝino de skribo*;

— *varmenergio* = *energio de varmo*; *dormvagono* = *vagono por dormo*.

— Elementul principal adjectival transformă elementul secundar în substantiv (dacă acesta nu a fost substantiv):

— *prespreta* = *preta je preso*; — *berliĉa* = *riĉa je belo*; — *sangavida* = *avida je sango*; — *monama* = *ama je monoj*; — *temporaba* = *raba je tempo*.

— Elementul principal verbal poate influența partea secundară în două feluri:

1. Prin transformare în adverb: *bonfarti* = *bone farti*; *kunludi* = *kune ludi*; *subaĉeti* = *sube aĉeti*; *rondirigi* = *ronde iri*; *paŝmortigi* = *paŝe mortigi*; *supersati* = *supere sati*.

2. Prin transformare în adjectiv, făcîndu-l, după sens, predicatul său adjectival: *ruĝpentri* = *pentri ruĝa*; *disiri* = *iri disaj*; *satmanĝi* = *manĝi sata*; — *mortpiki* = *piki iun morta*.

Exemplele de mai sus se referă numai la cuvintele compuse din două elemente.

— La cuvintele formate din trei elemente, trebuie mai întîi cercetat modul de grupare între elementele componente. Există două posibilități:

1. Cînd elementul de la urma cuvîntului se referă la celelalte două părți dinainte:

vaporŝipasocio = *asocio de vaporŝipoj*; *kudrilujo* = *ujo de kudriloj*; *skribmaŝinaro* = *aro de skribmaŝinoj*.

2. Cînd cele două elemente de la urmă formează unul singur, unitar, care se referă la partea dinainte:

aŭtoaerbremso = *aerbremso de aŭto*; *kestŝlosilo* = *ŝlosilo de kesto*; *orkandelingo* = *kandelingo el oro*.

În cazurile compunerii cuvintelor cu mai mult de trei elemente (*plur-elementaj*) cuvintele constau din două grupe de cuvinte, sau elemente. Grupa din dreapta se numește *grupa principală*, iar cea din stînga, *grupa secundară*: *vagonarhaltigilo* = *vagon-ar-halt-ig-il-o*, în care *haltigilo* este grupa principală, iar *vagonar*, grupa secundară.

— *Ordinea cuvintelor* în frază este liberă. Cea mai obișnuită ordine însă este:

subiect, predicat, complement direct și complement circumstanțial.

Schimbarea acestei ordini nu produce schimbarea înțelesului. Aceasta este posibil deoarece terminația adjectivală garantează recunoașterea necondiționată a părților propoziției. Această tipologie liberă se mai datorează și faptului că un substantiv în acuzativ sau un substantiv precedat de prepoziție, este totdeauna complement, orice loc ar ocupa în propoziție.

Principul de bază însă, după care trebuie să se călăuzească cel ce formulează o propoziție este:

Fiecare parte a propoziției trebuie să stea lângă acel element pe care necondiționas îl lămurește.

— Accentuarea unui element important în propoziție, care trebuie scos în evidență, se pune la începutul propoziției:

— *Mi vizitos vin morgaŭ* (eu vă voi vizita mâine), deș inormal ar fi fost:
— *Morgaŭ mi vizitos vin*; sau: — *Vin vizitos mi morgaŭ*.

Epitetele se accentuează de regulă punându-le la sfârșitul propoziției sau frazei:

— *Tio estas supozo absurda*; — *Nia lingvo estas lingvo internacia* (aceasta este o presupunere absurdă; limba noastră este limbă internațională).

— *Ordinea legată* a cuvintelor există la adverbele „*ankaŭ*” și „*eĉ*”.

Acestea se așează înaintea cuvintelor la care ele se referă direct:

— *Ankaŭ li dancis hieraŭ en la korto* (*krom aliaj, ankaŭ li*)

(Și el a dansat ieri în curte — afară de alții, și el) spre deosebire de:
li ankaŭ dancis hieraŭ en la korto (*krom kanti*) (el a și dansat ieri în curte — afară de a (fi) cântat).

— *Li eĉ montris al mi la leteron* (*ne nur parolis pri ĝi*) (el mi-a și arătat scrisoarea — nu numai mi-a vorbit despre ea).

— *Li dancis ankaŭ hieraŭ en la korto* — *krom hodiaŭ, ankaŭ hieraŭ*

(El a dansat și ieri în curte — în afară de azi, de asemenea ieri), *kaj montris la leteron eĉ al mi* (*ne nur al aliaj*) — *li dancis hieraŭ ankaŭ en la korto* (*krom en la ĉambro*) *kaj montris al mi eĉ la leteron* (*ne nur ĝian kopion*).
mi-a arătat și mie scrisoarea (nu numai altora) el a dansat ieri și în curte (nu numai în cameră) și mi-a arătat chiar scrisoarea (nu numai copia ei).

Morfologia

PĂRȚILE DE VORBIRE
Flexibile și
Neflexibile

MORFOLOGIE

— *Morfologia* este partea gramaticii care se ocupă cu studiul părților vorbirii și al flexiunii lor.

— *Cuvintele*, după felul lor, independent de funcția lor în frază, poartă numele de *părți de vorbire* și cuprind zece clase.

— Cuvintele considerate după *funcția* lor din propoziție se numesc *părți ale propoziției* sau *frazei* și cuprind de asemenea mai multe grupe.

— În esperanto, clasificarea bazată pe conținut distinge din cele zece clase două categorii mari de părți de vorbire:

1. *Flexibile*: substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul și verbul care au sens lexical de sine stătător și care pot fi părți de propoziție.

2. *Neflexibile*: articolul, adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția care exprimă raporturile între noțiuni, servind la îmbinarea celorlalte cuvinte și de aceea se numesc ajutoare, cu rol de instrumente gramaticale.

— *Flexiunea*, constă din declinarea și conjugarea părților de vorbire flexibile.

PĂRȚILE DE VORBIRE FLEXIBILE

SUBSTANTIVUL

— *Substantivul* este partea de vorbire care se declină și denumește lucruri, ființe sau noțiuni abstracte și care se modifică — în cele mai multe limbi — după număr și caz. Substantivele se împart în două categorii: substantive nume *comune* și substantive nume *proprii*.

— *Substantivele nume comune* se împart la rândul lor în două grupe:

— *simple*: *homo, leono, tablo, krajono, domo, akvo, naturo*;

— *compuse*: *sunfloro (suno + floro); -tagmezo (tago + mezo)*
-akvofalo (akvo + folo)

— *Substantivele nume proprii* se împart de asemenea în două grupe:

— *simple*: *Iohano, Aleksandro, Mihaelo, Marjo, Sofio, Helenjo*;

— *compuse*: *Petro la Granda; La Unua Napoleono; Buenos-Ajreso*;

— Substantivele în general exprimă

— nume de -ființe: *homo, simio, vermo, mikrobo, birdo, koko, elefanto*;

— nume de -lucruri: *libro, plumo, folio, tranĉilo, ŝtono, sablo, briko*;

— nume de -instr. mente: *kudrilo, tranĉileto, martelo, razilo, tondilo*;

- denumirea zilelor: *lundo, mardo, merkredo, ĵaŭdo, vendredo, sabato*;
- denumirea lunilor: *Januaro, Februaro, Marto, Aprilo, Majo, Junio*;
- denumirea florilor: *tulipo, akvileĝo, lilio, siringo, galanto*;
- denumirea fructelor: *pomo, piro, abrikoto, citrono, oranĝo, nukso*;
- denumirea diferitelor acțiuni: *laboro, dormo, ripozo, legado, ago*;
- diferite stări: *ĝojio, feliĉo, invio, amo, enuo, lacigo, kompato*;
- însușiri: *boneco, riĉeco, avideco, ĵaluzo, amikeco, mildeco*;
- nume de familie, de persoane, de animale, geografice, titluri ale ziarelor, revistelor, operelor.

— Substantivele nume de ființe, când sînt exprimate ca nume generic, fără a preciza sexul, se numesc substantive *epicene*:

- elefant, vultur, zimbbru, leu, cal, ciine etc. cu înțeles masculin;
- cămilă, vidră, lebădă, vulpe, pisică etc. cu înțeles feminin.

Caracteristicile substantivului

— *Terminația*. Toate substantivele la nominativ singular au o singură terminație, vocala „o”. Pentru a forma dintr-o rădăcină oarecare un substantiv, i se adaugă terminația „o”: *viro* (bărbat); *tablo* (masă); *laboro* (muncă); *pluvo* (ploaie); *societo* (societate); *varo* (marfă) etc.

— *Genul*, în înțelesul propriu, adică masculin, feminin și neutru, nu există. Toate substantivele au un singur gen gramatical, genul natural. Genul unei ființe se definește prin sufix și terminație. Mobilitatea substantivelor se aplică numai la nume de ființe prin *moțiune*, adică, pentru a forma femininul se adaugă masculinului sufixul¹ caracteristic genului feminin, „in-o”. În acest caz trebuie știut că substantivele feminine se referă numai la nume de ființe. Cuvinte de sine stătătoare pentru genul feminin precum există în limba română (bărbat, femeie, frate, soră etc.) nu există, după cum nu există lucruri de gen feminin (masă, carte, farfurie etc.):

— *viro* (bărbat) *vir* + *in-o* = *virino* (femeie); *koko* (cocoș); *kokino* (găină); *-bovo* (bou) — *bovino* (vacă); *hundo* (ciine) — *hundino* (cățea).

— *Numărul*. Pentru a forma pluralul, unui substantiv, i se adaugă singularului terminația specifică pentru, plural „j”:

— *laboristo* (muncitor), *laboristo* + *j* = *laboristoj* (muncitori); *frato*, (frate), *fratoj* (frați); *oficisto* (funcționar), *oficisto* + *j* = *oficistoj* (funcționari).

— În raport de număr, substantivele se divid în următoarele grupe:

— *Defective*, care au numai numărul singular sau numai plural:

a) numai la singular: *mielo* (miere), *petrolo* (petrol), *sojfo* (sete), *enuo* (plictiseală), *kremo* (smîntînă), *nafto* (țitei) etc.

b) numai la plural: *okulvitroj* (ochelari), *breteloj* (bretel), *getroj* (getre) etc.

— *Colective* sing.: *junularo* (tineret), *infanaro* (copilărimie), *laboristaro* (muncitorime); (pl.): *amaso* (mulțime), *grupo* (grup), *regimento* (regiment).

¹ În esperanto nu există termenul „desinență” ci numai „*finajoj*” (terminații) care determină partea de vorbire și „*sufiksoj*” care caracterizează înțelesul unui cuvînt.

— *Cu forme multiple*: *gastoj* = *gastaro* = *gegastoj* (musafiri); *amaso* = *multnombro* = *pluraj* (multime).

— *Cazul*. Conform regulii 2 din *Fundamento de esperanto*, există numai două cazuri:

— *nominativul*, cel obișnuit, caracterizat prin terminația „o” și care răspunde la întrebarea „*kiu*” ? (cine?) și „*kio*” ? (ce?): *homo* (om), *floro* (floare), *suno* (soare), *piedo* (picior);

— *acuzativul*, care are terminația „n”, indiferent de număr, și răspunde la întrebarea „*kiun*” ? (pe cine?), „*kion*” ? (ce?) și „*kien*” ? (încotro?) *homon* (pe om-ul); *pilkon* ((pe) minge(a)); *saluton!* (salut!) *bonan tagon* (bună ziua); *Bukareŝton* (spre București).

— Pentru numărul plural al acuzativului, se adaugă înaintea terminației „n” semivocala caracteristică pluralului „j”:

homo (om), *homon* (pe omul); *homoj* (oameni(i)); *homojn* (pe oameni).

— Se pot exprima în esperanto și celelalte cazuri existente în alte limbi, însă pentru acestea se folosesc diferite prepoziții:

— *Genitivul* primește prepoziția „de” și răspunde la întrebarea „*kies*” ? (al, a cui?) *de la frato* (al fratelui); *de la patrino* (al, a mamei).

— *Dativul* primește prepoziția „al” și răspunde la întrebarea „*al kiu*” ? (cui?): *letero sendita al la edzo* (scrisoarea trimisă soțului).

— *Ablativul* primește prepoziția „per” (prin) și răspunde la întrebarea „*per kiu*” ? (prin cine, ce?) — *mi skribis leteron per la plumo* (eu am scris scrisoarea cu tocul).

— *Vocativul*, la fel ca și nominativul: *La patro!* (tata), *Kamaradoj!* (Tovarăși!)

— În exprimarea acestor cazuri și a altora ne stau la îndemână următoarele prepoziții: *de, sur, en, el, por, kun, per, pri, sen, trans* etc.

— Recapitulând mijloacele de formare a cazurilor, amintim că fiecare caz folosește următoarele terminații (sau prepoziții):

Proprii { — *nominativul* se exprimă prin terminația „o” la singular;
— *acuzativul* se exprimă prin terminația „n”, indiferent de număr;

Asi- milate { — *genitivul* cu ajutorul prepoziției „de”;
— *dativul* se formează cu prepoziția „al”;
— *ablativul* folosește prepoziția „per”;
— *vocativul* cu terminația nominativului „o”.

ÎNTREBUINȚAREA CAZURILOR

Cazurile se folosesc fiecare în parte în condițiunile necesare, păstrînd în general următoarele reguli:

— *Nominativul*: — ca subiect: *La lernanto legas* (elevul citește)

— ca nume predicativ: *Iohano estas lernanto* (Ioan este elev);

— în vorbirea directă: *Mi diris al kamaadoj: Ni devas foriri* (Am spus tovarășilor: Noi trebuie să plecăm).

— *Acuzativul*: — ca complement drept: *Ni legis libron* (Noi am citit cartea);

- când se indică direcția: *Mi veturas Sofion* (Eu călătoresc spre (la) Sofia);
- când se adresează o formulă de politețe: *Mi deziras al vi plenan sanon* (Vă doresc sănătate deplină); *Bonan tagon!* (Bună ziua!);
- când se indică valori: *La libro kostas kvin leojn* (cartea costă cinci lei); *Mi gajnas du mil leojn monate* (câștig două mii lei lunar);
- când se indică durata unei acțiuni: *Vi vivos cent jarojn* (tu vei trăi o sută de ani); *Mi dormis ok horojn* (am dormit opt ore);
- când se indică data, ora: *La naŭan tagon de Septembro* (ziua a noua din septembrie sau nouă septembrie);
- când se indică măsura, cantitatea: *Mia frato havas dek du jarojn, cent centimetrojn kaj 50 kilogramojn* (fratele meu are 12 ani, o sută de centimetri și 50 de kg). Se mai poate spune: *dek du jaraĝa, cent centimetrojn alta kaj 50 kilogramojn peza* (etatea de 12 ani, înălțimea de 100 cm și greutatea de 50 kg).
- Toate celelalte cazuri folosite în alte limbi, respectă în general regulile corespunzătoare fiecărui caz după următoarele principii:
- *Genitivul*: — însoțit de un alt substantiv: *Libro de la lernanto* (o carte a elevului);
- cu unele verbe care cer, în unele limbi, cazul numit genitiv partitiv *Mi deziras al vi de la sano* (Vă doresc sănătate!).
- *Dativul*: — însoțit de un alt substantiv: *Mi skribis leteron al la patro* (Am scris o scrisoare tatălui);
- cu unele verbe drept complement: — *Transdonu la libron al la Niĉjo* (Transmite cartea lui Nicu).
- *Ablativul*: — când acțiunea se realizează cu ajutorul cuiva sau al a unui lucru: — *Skribi per kreto* (A scrie cu creta); — *Vivi per gepatra enspezo* (A trăi prin resursele părinților);
- *Prepozitivul*: — când în frază se folosește o prepoziție urmată de un substantiv la cazul nominativ: *Paroli pri lando* (A vorbi despre patrie); *Skribi sur tabulo* (A scrie pe tablă); *Promeni kun frato* (A (se) plimba cu fratele);
- *Vocativul*: — când se strigă, se cheamă pe cineva: *Johano!* (Ioane!); *Kamaradoj!* (Tovarășii!).
- Acțiunea săvârșită de către cineva (cu ajutorul, sau printr-un obiect oarecare) se exprimă în limba română prin cazul prepozițional: El scrie cu (cu ajutorul) penița; sau. Dînsa își face vînt cu evantaiul. Acest fel de propozițiuni au o structură analoagă și în Esperanto: *Skribi per la plumo*; *Ŝi ŝvingas per la ventumilo*.
- În cazul persoanelor, și nu al lucrurilor, regula nu mai este aceeași:
- Tata e nemulțumit (de cine?) de fiul său; (sau): Scrisoarea este scrisă (de cine?) de mama. În acest caz, prepozitivul nu redă mijlocul acțiunii, de aceea nu se aplică prepoziția „per”, căci: (Tata nu poate fi mulțumit prin ajutorul fiului său; scrisoarea nu se scrie cu ajutorul mamei. În aceste cazuri, se folosesc alte prepoziții, ca:
- *la patro estas kontenta „de” (pri) sia filo*; (sau) *pro sia filo*;
- *letero skribita „de” patrino; libro legata de lernanto*.
- Întrebuințarea prepoziției „de” impune atenție, avînd o oarecare

asemănare cu prepoziția „da”, mai cu seamă că în limba română cuvintele care cuprind ambele prepoziții se traduc cu cazul genitiv.

Prepoziția „da” se aplică în cazurile când se exprimă capacități, măsuri, cantități și în general când este vorba de o capacitate oarecare: *glaso da teo* (pahar cu ceai); *botelo da vino* (o sticlă cu vin).

O folosire, necorespunzătoare a prepozițiilor „da” și „de” poate să schimbe total sensul ideii când spunem greșit:

- *glaso de teo* (pahar pentru ceai) și nu de (cu) ceai;
- *botelo de vino* (o sticlă pentru) și nu de (cu) vin.

DECLINAREA SUBSTANTIVELOR

— Substantivele în esperanto sînt de o singură declinare, în care scop se folosesc articolul hotărît „la” și prepozițiile corespunzătoare fiecărui caz în parte.

Respectînd ordinea obișnuită a formelor cazuale din toate celelalte limbi, la declinare, se poate reda și în esperanto fiecare caz, în modul următor:

Singular:

- N. — *La patro* = tata
- G. — *De la patro* = al tatălui
- D. — *Al la patro* = tatălui
- A. — *La patron* = pe tatăl
- V. — *La patro!* = tata!

Plural:

- La patroj* = tații
- De la patroj* = al taților
- Al la patroj* = taților
- La patrojn* = pe tați
- La patroj!* = tați (lor)!

În mod analog se pot folosi și alte forme cazuale din alte limbi, întrebînd după caz prepozițiile corespunzătoare:

— *sur kapo* (pe cap); *el ĉambro* (din cameră); *de muro* (de perete); *kun frato* (cu fratele) și altele.

Toate prepozițiile cer după sine cazul nominativ, în afară numai dacă fraza, în înțelesul său, nu răspunde la întrebarea „încotro”?

Cuvintele care răspund la întrebarea „încotro”? primesc terminația acuzativului „n”: *Kien vi veturas?* (Încotro călătoriți?) *Mi veturas Ploieșton* (Eu călătoresc la (spre) Ploiești).

— Deosebirea între „*kien*”? (încotro) și „*kie*”? (unde?) este distinctă pentru că prima se pune la cazul acuzativ iar cea de a doua la nominativ.

— *Kien? En landen* (către, spre țară); — *Kie? En lando* (în țară).

— *Nu se întrebuințează acuzativul* în prezența prepoziției „*al*” care prin sine însăși indică direcția, locul spre (către) care se îndreaptă cineva, sau apropierea către sine, ori către ceva:

— *Al domo* (spre casă); — *al mi* (către mine). În aceste cazuri, nu este necesar acuzativul.

Observațiune: Conform regulilor morfologice, substantivele care au terminații asemănătoare participiilor: -*ant-o*; -*int-o*; -*ont-o*, cît și -*at-o*; -*it-o*; -*ot-o* nu trebuiesc confundate cu verbele, cînd au aceleași terminații. Acest lucru se cunoaște din fraza respectivă, căci nu se spune:

— *La posedantoj la gazetojn* (care posedă ziarele) = partic. prez. act., ci se spune:

— *La posedantoj de la gazetoj* (posesorii ziarelor) = substantiv, la plural

Aceste sufixe *-ant-o*, *-int-o*, *-ont-o* se referă numai la persoane și niciodată la alte ființe sau lucruri și semnifică o calitate sau îndeletnicirea celui care participă, a participat sau va participa la acțiunea exprimată de verb:

— *Vojaĝanto*, *ĉiam vojaĝas* (*-is*; *-os*) (Voiajorul mereu călătorește,) deși el poate să nu fie după profesiune voiajor.

— *Verkanto*, *nun verkas* (*-is*; *-os*) (Autorul scrie acum), însă poate să nu fie după profesiune scriitor, ci ocazional scrie acum;

— *Rajdanto*, *hodiaŭ rajdas* (*-is*; *-os*) (Călărețul astăzi călătorește), un călăreț oarecare.

Cînd însă este vorba de a indica o profesiune care se exercită în mod permanent, atunci se folosește sufixul corespunzător *-ist*:

— *Ŝuisto*, *reparas botojn* (Cizmarul repară încălțăminte).

— *Eldonisto*, *finpretas eldoni Grandan Ĉenciklopedion* (Editorul a isprăvit editarea Marii Enciclopedii).

ALTERNAREA TERMINAȚIEI

— Fiecare cuvînt care evocă ideea unei noțiuni concrete aparține prin natura sa unei categorii sau clase de cuvînt. Această valoare gramaticală a cuvîntului se poate schimba atunci cînd este cerută de context sau de logică.

Înlocuind terminația substantivului „o” cu terminația adjectivului „a”, valoarea gramaticală a substantivului se schimbă în adjectiv:

— *virino* (femeie) — *virina* (femeiesc); *homo* (om) — *homa* (omenesc).

În cazul cuvintelor compuse, operațiunea este reversibilă, adică putem înlocui terminația adjectivului „a” prin cea a substantivului „o” pentru a obține substantive:

— *monda* (lumesc) — *mondo* (lume); *vira* (bărbătesc) — *viro* (bărbat.)

Înlocuind terminația „o” a unor substantive prin terminația „e”, se pot obține adverbe:

— *forto* (putere) — *forte* (puternic); *homo* (om) — *home* (omenesc).

Înlocuind terminația substantivului „o” cu terminația infinitivului verbelor „i”, se pot obține unele verbe:

— *laboro* (muncă) — *labori* (a munci); *parolo* (cuvînt) — *paroli* (a vorbi).

Formînd substantivul din adjectiv (...o) din (...a) nu facem altceva decît să diferențiem substantivele de adjective. În acest caz, trebuie adăugată substantivului particula „ec” a adjectivului:

— *Neelĉerpebla estas la boneco de Dio* (Nemărginită este bunătatea divină), în care *boneco*, deși substantiv, exprimă o calitate, pe cînd:

— *Patrioto celas la bonon de sia lando* (patriotul are în vedere binele țării sale), diferența este evidentă.

Aceste caracteristici, se pot distinge și mai bine din următoarele exemple:

— *La literaturo estas arto krei belon per lingvo, sed ŝia beleco estas admira* (literatura este arta de a crea frumosul prin limbă, însă frumusețea ei este demnă de admirat);

— *La diverseco de lingvoj kaŭzis reciprokan malamon inter la homoj*

(diversitatea limbilor a favorizat ura reciprocă între oameni).

— *En tiu magazeno ĉiam troviĝas „riĉaj” kaj „diversspecaj” kravatoj, sed „riĉeco” kaj „diverseco” de esprimoj el Esperanta lingvo, estas admirinda* (în acest magazin se găsesc mereu cravate scumpe și variate, însă bogăția și diversitatea de exprimare din limba Esperanto, este într-adevăr admirabilă);

— *Longeco, largeco kaj alteco estas mezurumoj, sed longo, larĝo kaj alto estas dimensioj de la prismo* (lungimea, lărgimea și înălțimea sînt măsuri, însă lungul, largul și înaltul reprezintă dimensiunile prisme);

— *Observaĵune:* Sufixul „ec” ca terminație, exprimă o calitate, o însușire (bunătate, bogăție, frumusețe, lungime, diversitate etc.), de aceea între expresiile: *Kompletigo de Esperanto Vortaro* și *Kompleteco de Esperanto Vortaro* este o diferență evidentă. În primul caz „kompletigo” (substantiv) este vorba de completarea dicționarului, iar în al doilea, este vorba de mod, manieră, fel de a completa dicționarul. Cu alte cuvinte amintește o idee de calitate sau de stare. Această deosebire se poate vedea și mai clar din exemplul următor: *Kompleto de koloriloj* (*ĉiuaj koloriloj — farboj — ĉiuaj formas unu kompleton*) (complexul culorilor — toate culorile — care formează un complex.)

ADJECTIVUL

— *Adjectivul* este partea de vorbire flexibilă care arată o însușire a unui obiect sau a unei ființe, însoțind și determinînd substantivul care exprimă numele acelui obiect sau al acelei ființe.

Toate adjectivele se caracterizează prin terminația „a”:
— *bela* (frumos-ă); *granda* (mare); *flava* (galben-ă) *riĉa* (bogat).

— **Clasificarea adjectivelor:** Adjectivele se clasifică în modul următor:

— *calificative*, care arată că o ființă sau un lucru are o anumită calitate: *pura* (curat-ă); *milda* (blînd-ă) *avara* (zgîrcit-ă);

— *determinative*, care sînt de natură pronominală, fără să exprime o însușire, dar însoțesc și determină substantivele:

— *mia libro* (cartea mea); *multaj homoj* (oameni mulți);

— *ambaŭ manoj* (ambele mîini); *alia paĝo* (altă pagină).

— De asemeni, aceeași formă pot lua și numeralele ordinale:

— *unua tago* (întîia zi); *kvara vico* (al patrulea rînd).

— *Genul* adjectivelor este unic pentru toate formele, fără să-și schimbe terminația, indiferent dacă însoțește un nume de ființă general sau la forma lui feminină:

— *La bela viro* (un bărbat frumos) — *la bela virino* (o femeie frumoasă).

— Numărul plural al adjectivelor se formează la fel ca și la substantive, prin adăugarea terminației „j” la forma singularului:

riĉa homo (un om bogat) — *riĉaj homoj* (oameni bogați);

— *riĉajn homojn* (pe oamenii bogați).

— **Cazul:** Adjectivul care însoțește un substantiv se acordă cu acesta în număr și caz:

— *granda malfeliĉo* (o nenorocire mare-sg.); *granda malfeliĉoj* (mari nenorociri-pl.);

— *bonan tagon!* (bună ziua) — se folosește la cazul acuzativ;
 — *riĉan patron* (pe tatăl bogat);
 — *milda patrino* (o mamă blîndă); *mildan patrinon* (pe mama blîndă);
mildaj patrinoj (mame blînde); — *mildajn patrinojn* (pe mame blînde).

— În exemplul dat mai sus (*bonan tagon*) am menționat că stă la cazul acuzativ, deși în limba română îl găsim la nominativ. Această particularitate derivă de acolo că, exprimînd o formulă de politețe, aceasta i se oferă cuiva. Salutul este oferit, o urare este oferită, chiar și o poruncă la modul imperativ este exprimată tot la cazul acuzativ, întrucît „pe aceasta o poruncesc” sau „pe aceasta o doresc”.

— *Saluton!* (salut), cu alte cuvinte „salutul” ți-l ofer. Tot asemenea: *Sukceson!* (succes); *Feliĉan NovJaron* (An Nou fericit!); — *Silenton* (liniște!); *Atenton!* (atenție!) *Ripeton* (repetire!).!

— *Mi deziras al vi la sanon, feliĉon kaj prosperon!* (vă doresc sănătate, fericire și prosperitate).

— *Locul adjectivului în propoziție*, precedă de obicei substantivul care se referă și cu care necondiționat trebuie să se acorde în caz și număr. Din această cauză, articolul hotărît „la” al substantivului se așază înaintea adjectivului:

— *La kompatinda onklo de Ĉudomir* (Sărmanul unchiul lui Ciudomir).

— Adjectivele pot sta și în urma substantivului fără să se schimbe înțelesul frazei și în acest caz articolul „la” precedă substantivul:

— *La onklo kompatinda de Ĉudomir* (Unchiul sărman al lui Ciudomir).

— Adjectivele, la fel ca și substantivele, *nu au gen*. Ele, precum s-a arătat mai sus, se acordă cu substantivul.

— Înțelesul genului, ca în limba română, în esperanto nu există; de aceea cele trei genuri românești, se exprimă într-un singur fel:

— un creion ascuțit (m) — *la pinta krajono*;

— o foaie albastră (f) — *la blua folio*;

— penar spațios (n) — *la larĝa skatolo*.

Declinarea adjectivelor

— Declinarea adjectivelor se realizează după aceleași reguli ca și a substantivelor:

Singular

Plural

N. — *La bona homo* (omul bun) — *La bonaĵ homoj* (oameni buni)

A. — *La bonan homon* (pe omul bun) — *La bonaĵn homojn* (pe oamenii buni)

— Celelalte cazuri folosite în alte limbi, se pot reprezenta și ele folosind aceleași prepoziții ca și la substantiv:

G. — *De la bona homo* (al omului bun) *De la bonaĵ homoj* (al oamenilor buni)

D. — *Al la bona homo* (omului bun) — *Alla bonaĵ homoj* (oamenilor buni);

V. — *La bona homo* (omule bun!) — *La bonaĵ homoj!* (oameni buni!)

— Cînd adjectivul urmează după substantiv, declinarea se numește *substantivală*.

— Când însă adjectivul precedă substantivul, atunci declinarea se numește *adjectivală*, în care caz primește înaintea sa articolul hotărît „la”, care se referă la substantiv.

Gradele de comparație

— Compararea adjectivelor se realizează cu ajutorul adverbelor „*tiel*” (atît) și „*kiel*” (cît, ca și), precum și cu conjuncțiile „*el*” (din, dintre) și „*ol*” (decît, ca). De asemenea, cu adverbele „*pli*” (mai, mai mult) și „*plej*” (cel, cea mai).

— Pentru comparativul de inferioritate, se folosește adverbul „*malpli*” (mai puțin) și „*malplej*” (cel mai puțin):

Gradele de comparație sînt:

1. Pozitivul: — *granda* (mare) forma obișnuită a adjectivului;
— de inferioritate *malpli granda ol* (mai mic ca);
2. Comparativul: — de egalitate — *tiel granda kiel mi* (atît de mare cît mine)
— de superioritate — *pli granda ol mi* (mai mare ca mine)
3. Superlativul: — *le plej* (cel, cea mai) și *la malplej* (cel, cea mai mic(ă))
— *granda* (mare)
— *pli granda* (mai mare)
— *plej granda* (cel (cea) mai mare).
— Compararea adjectivelor cu ajutorul adverbelor:
— Comparativul, prin „*tiel — kiel*” (atît cît) = de egalitate prin „*samgrade*” (în aceeași măsură) și „*same*” (la fel)
— Pune înaintea adjectivului adăugînd adverbul „*kiel*” (cît):
— *Vi estas tiel granda kiel mi* (tu ești atît de mare cît mine);
— *Vi estas samgrade alta kiel mi* (tu ești în aceeași măsură de înalt ca mine).
— *Vi estas same alta kiel mi* (tu ești la fel de înalt ca mine).
— Superlativul: prin „*plej*” și „*el*” (sau) *el inter*:
— *Ŝi kantas plej bone el inter ni* (Ea cîntă cel mai bine dintre noi).
— De asemenea, superlativul absolut se obține și cu ajutorul adverbului: „*tre*” (foarte): *Tre forta* (foarte puternic).
— În locul adverbului „*tre*” se poate întrebuița sufixul augmentativ: „*eg*”, precum și combinat cu „*tre*”, adică „*tre-eg-*”:
Li estas fortega (el este foarte puternic).
Li estas treege forta (el este extraordinar de puternic).
— La compararea a două adjective, se aplică gradul comparativ, și nu cel superlativ:
El du lernantoj, la pli granda estas pli bona (dintre cei doi elevi, cel mare (nu cel mai mare) este mai bun).
— Expresiunea „cît se poate de”, se traduce prin „*kiel eble plej*”:
Venu kiel eble plej rapide (vino cît se poate de repede).
— Adjective atributive și predicative.
— Când adjectivul are funcția de atribut, el este un adjectiv atributiv:
Mi nomis la homon malhonestan, mi diris la nomon de tiu malhonestan

homo (Eu am numit pe omul neonorabil, eu am zis numele celui om neonorabil).

— Când adjectivul ține locul predicatului, el îndeplinește funcția de nume predicativ:

Mi nomis la homon malhonesta = *Mi diris ke tiu homo estas malhonesta* (Eu am numit pe om, neonorabil, eu am zis că omul acesta este neonorabil).

— În mod analog, participiul este atributiv sau predicativ:

La skulptisto prezentis la reĝon rajdantan = *La reĝo estis rajdanta en la momento kiam la skulptisto prezentis lin al iu alia gravulo*, este participiu atributiv = (sculptorul a reprezentat pe rege călărind = regele era, călărind, în momentul când sculptorul l-a arătat altui demnitar); însă dacă spunem:

La skulptisto prezentis la reĝon „rajdanta“ = *li skulptis statuon de la reĝo kiel rajdantan (skulpto)* (— sculptorul l-a reprezentat pe rege care călărește = el a sculptat statuia regelui în poziția călărind), (sculptura) este participiu predicativ.

— Adjectivul format din verbe.

— Transformarea unor adjective în verbe se poate realiza în două feluri:

1. Din orice adjectiv în verb și invers;

sorba — *sorbi*); *sorba papero* (sugativă) — *sorbi akvon* (a sorbi apă), adică atunci când are o durată caracteristică.

2. Când este vorba de un gest, o mișcare specifică:

skriba — *skribi*; *rifuza* — *rifuzi*; *rigarda* — *rigardi*.

— Schimbarea terminației adverbului în cea adjectivală transformă adverbul în adjectiv:

hodiaŭ + *a* = *hodiaŭa*; *plu* + *a* = *plua*; *tuj* + *a* = *tuja*.

— Participiile ca adjective.

— Între terminațiile participiului trecut „*inta*“, „*ita*“ și terminația adjectivului „*a*“ este o strânsă legătură, pe care o relevă cu ușurință stilistul: *Letero skribita* (scrisoarea scrisă). Se accentuează faptul că scrisoarea a fost sfârșită de scris, pe de altă parte:

Letero skriba (scrisa scrisoare) accentuează faptul înseși de scriere a scrisorii, sau:

Glaso malplenigita, accentuează că cineva a cauzat prin acțiunea sa (deșertarea paharului), iar

Glaso malplena accentuează singur deșertatul paharului însuși.

— Prepoziția „*super*“ ca adjectiv.

— Prepoziția „*super*“ ca semnificație este similară lui „*plej*“ (cel, cea mai). La gradele de comparație, folosim pentru superlativ prefixul „*plej*“ cu aceeași semnificație, astfel încât și acesta poate fi folosit la compararea adjectivelor.

Superbela — *plej bela* (supra frumos, cel mai frumos(ă)).

Supersata — *plej sata* (supra sătul, prea, foarte sătul(ă)).

— În acest înțeles vom întâlni adesea expresii ca:

Superhomo (supra om); *supernatura* (supranatural-ă), prin care se exprimă o însușire la gradul cel mai înalt. Extremitate superlativă.

— Contrariul prepoziției „*super*“ este „*sub*“, care se poate folosi cu același

succes în comparativul de inferioritate:

Subestima (subestimat-ă; mai puțin stimat-ă).

Subvalora (sub valoare); (mai puțin decât valoarea reală).

Superlativul absolut:

„*Plej*”, fără particula de comparație „*el*” (din, dintre), exprimă aprecierea dintre toate obiectele (persoanele) existente. *plej bona* (cea mai bună). Acest superlativ se numește „absolut”, nu comparativ. El este foarte asemănător cu „*super*” ... „*a*”, pe care l-am arătat mai sus.

„*Pli*” este particula de comparație în cuvinte determinate mai cu seamă în alt-a, sau alții (altele). În acest caz se cere neapărat particula de comparație „*ol*” (decît, ca):

alia propono „ol” via (altă propunere decît a dv.) *Vi fariĝos nenio alia „ol” sentaŭgulo* (nu vă veți face altceva nimic decît un om inapt).

Ili preferas panon „ol” kukon, ni opinias malsame „ol” vi (ei preferă pâinea cozonacului noi opinăm diferit de dv.).

PRONUMELE

- *Pronumele* este partea de vorbire care ține locul unui substantiv. În limba esperanto, pronumele sînt aproape aceleași ca și în limba română. Pronumele este ușor de memorat, deoarece de la pronumele personal derivă majoritatea celorlalte pronume prin alternarea terminațiilor.

În esperanto se folosesc următoarele pronume:

personal, posesiv, reflexiv, demonstrativ, interogativ, impersonal și negativ.

- Pronumele personal, ale cărui forme fac deosebire între diferitele persoane, răspunde la întrebarea „*kiu*” ? (cine, care?).

- Acest pronume se împarte în două grupe:

a) de persoane: *mi* (eu), *vi* (tu, d-ta)

li (el), *ŝi* (ea) pentru sing.

ni (noi), *vi* (voi, dvs. — pron. de politețe),

ili (ei, ele) pentru pl.

b) de lucruri (și pentru animale) numai la pers. a III-a — *ĝi* (el, ea, dînsul...).

— În unele cazuri (rar) se folosește pronumele de intimitate, între frați, soți, prieteni: *ci* — pers. a 2-a în loc de *vi*.

Declinarea pronumelui personal:

Singular	Plural
N. — <i>mi</i> (eu) (<i>vi, li, ŝi, ĝi</i>)	— <i>ni</i> (noi) (<i>vi, ili</i>)
G. — <i>de mi</i> (mie) (<i>de vi ...</i>)	— <i>de ni</i> (nouă) (<i>de vi, de ili</i>)
D. — <i>al mi</i> (mie) (<i>al vi ...</i>)	— <i>al ni</i> (nouă) (<i>al vi, al ili</i>)
A. — <i>min</i> (pe mine) (<i>vin...</i>)	— <i>nin</i> (pe noi) (<i>vin, ilin</i>)
V. — <i>vi</i> (tu) (<i>ci, li ...</i>)	— <i>ni</i> (noi) (<i>vi, ili</i>)

— O caracteristică a pronumelui personal este că el poate primi numai terminația acuzativului „*n*” (*min, vin, lin, ŝin, ...*), iar genul se poate distinge numai la persoana a III-a sing.

- Pronumele posesiv stă alături de substantiv și primește aceeași formă gramaticală, adică se acordă cu substantivul (și devine adjectiv pronominal posesiv):
via laboro (munca ta), *nian domon* (pe casa noastră), *iliaj okuloj* (ochii lor), *viajn fratojn* (pe frații voștri).
- Adjectivul pronominal posesiv răspunde la întrebarea „*kies*”? (a, al, ale cui?) și are terminația adjectivală „*a*” (care se adaugă pronumelui personal)
mia, *via*, *lia*, *ŝia*, *ĝia* la sg. și *nia*, *via*, *ilia* la pl. = al meu (a mea), al tău (a ta), al lui (al ei etc.).
- Declinarea pronumelui posesiv se face la fel ca și a celui personal la nominativ și acuzativ, iar pentru celelalte cazuri din alte limbi se aplică propozițiile corespunzătoare, ca la substantiv:

	Singular	Plural
N.	— <i>mia</i> (<i>via</i> , <i>lia</i> , <i>ŝia</i> , <i>ĝia</i>)	— <i>nia</i> (<i>via</i> , <i>ilia</i>)
G.	— <i>de mia</i> (<i>de via</i> , <i>de lia</i> ...)	— <i>de nia</i> (<i>de via</i> , ...)
D.	— <i>al mia</i> (<i>al via</i> , <i>al lia</i> ...)	— <i>al nia</i> (<i>al via</i> , ...)
A.	— <i>mian</i> (<i>vian</i> , <i>ilian</i> ...)	— <i>nian</i> (<i>vian</i> , <i>ilian</i>)
V.	— <i>mia</i> (<i>via</i> , <i>lia</i> , <i>ŝia</i>)	— <i>nia</i> (<i>via</i> , <i>ilia</i> ...)

- Folosirea pronumelui posesiv în forma „*ŝiaj fratoj*” (frații ei) se deosebește de regula aplicată în limba română, unde pentru substantivul la plural (frații) se folosește pronumele posesiv la feminin, la numărul singular (frații ei), pe când în esperanto atât substantivul cât și pronumele se pun la plural (*ŝiaj fratoj*, *viaj gepatroj* — părinții tăi (sau ai voștri) sau în forma descompusă: *viaj patro kaj patrino* (tatăl și mama ta, a voastră).
- Pronumele reflexiv „*si*” (= sie, sieși) are o întrebuințare deosebită. Prin adăugarea terminațiilor corespunzătoare, din acesta se formează „*sia*” (a, al său, a sa) și „*sin*” (pe sine) și se folosește numai la pers. a III-a, deosebindu-se de forma folosită în limba română unde, putem spune: „eu mă iubesc pe mine”, pe când în esperanto acest „mă” nu există și se spune direct: „*mi amas min*” (eu iubesc pe mine). Numai la pers. a III-a se poate spune „*li amas sin*” (el iubește pe sine, el se iubește pe sine) în schimb nu se spune „*li amas lin*” fiindcă în acest caz ar însemna „el îl iubește pe el”, adică pe altcineva, și nu pe sine.
- O atenție deosebită se impune la folosirea acestui pronume pentru pers. a III-a feminin unde se pot ivi confuzii din pricina asemănării dintre „*sin*” (pe sine) și „*ŝin*” (pe ea), de aceea vom spune:
ŝi lavas ŝin pentru înțelesul: ea spală pe ea, pe dînsa, pe careva;
ŝi lavas sin; pentru înțelesul: (ea se spală pe sine) = *ŝi sinlavas*.
La fel se spune: *Li laboras por si mem*, (și nu *por li mem*) (el lucrează pentru sine însuși) (și, nu, pentru el însuși).
Ili batas sin = Ei se bat (între ei, pe sine, unul pe altul).
- Aplicarea corectă a pronumelui reflexiv „*si*”, „*sia*”, „*sin*” este folosită ca pronume la pers. a III-a privind subiectul propozițiunii.
„*Si*” — *La kolego de Aleksandro zorge kombas sin* (Colegul lui Alexandru cu grijă se piaptănă pe sine), însă când spunem:

La kolego de Aleksandro zorge kombas lin, înseamnă că este vorba de: colegul lui Alexandru (care) cu grijă îl piaptănă pe el, nu pe sine.

„*Sia*” — *La patro de Ludoviko bruligis sian manuskripton* (tatăl lui Ludovic a ars manuscrisul său al tatălui), însă când spun: *La patro de Ludoviko bruligis lian manuskripton* (tatăl lui Ludovic a ars manuscrisul lui — al lui Ludovic). În mod analog se spune: *Ĉiu el vi ricevis „sian” porcion (ne vian)* (fiecare din voi a primit porția sa — nu a lui).

Neniu el ni evitos sian sorton (nu *nian*) (nimeni din noi nu va evita soarta sa — nu a lui).

- Întrebuințarea acestui pronume cere o atenție deosebită deoarece el nu poate fi înlocuit prin pronumele personal de persoana a III-a acolo unde acesta își are locul său bine determinat.

Li petis la kelneron alporti al li porcion da glaciaĵo (E! la cerut chelnerului să-i aducă lui o porție de înghețată). În cazul că am fi spus „*alporti al si*”, ar fi însemnat că este vorba de chelner ca să-și aducă (sie) o porție de înghețată:

Petro kaj lia (nu *sia*) *fratino ne povis kaŝi “sian” honton* = Petru și sora lui (nu a sa) n-au putut ascunde jena sa.

Sinĵorino Anjo, aŭ ŝia (nu *sia*) *servistino estas kulpa?* = Doamna Ana sau servitoarea ei (nu „a sa”) este vinovată?

La sinjoro ordonis al sia servisto vesti lin = domnul a poruncit servitorului său să-l îmbrace pe el.

Ŝi invitis min veturi en sia fiakro (*ke ni veturu en ŝia fiakro*) = ea m-a invitat să călătoresc în trăsura sa (să călătorim în trăsura ei).

Karlo ne lasis sin bati de Paŭlo = Karol nu s-a lăsat să fie bătut de Paul.

Li volis sin liberigi de la konscienciproĉoj, lin (ne *sin*) *turmentataĵ* (*kiuj lin turmentas*) = el a vrut să se elibereze de muștrările de conștiință care l-au tulburat (pe el).

„*Sia*” este uneori folosit și ca prefix: *sia tempe* (la vremea sa); ca adverb, însemnând atunci, în acel timp când chestiunea va fi sau a fost actuală. În acest sens, cu totul altceva înseamnă „*en sia tempo*” (în timpul oportun, la un moment dat), după exemplele următoare: *Li estos kiel arbo donata sian frukton en sia tempo* = El va fi ca un pom roditor al fructelor sale la vremea sa.

Metu ĉion en sian lokon (*ĉio troviĝas en sia loko*) = Pune totul la locul său (totul se află la locul său) (în românește „locul lui”).

„*Sin*” ca prefix se întâlnește adesea și înseamnă „pe sine” care se înlocuiește cu succes prin „*mem*” (însuși, însuși, însuși), *sinreteno* (stăpînire de sine), *sinestimo* (autoestimare).

sindonema, singardema, sindetenema, sinfido, sinofero.

Mi admiras vian sinoferemon (memoferemon) = Eu admir dăruirea dv.

- Pronumele demonstrativ românesc „același, aceeași” se traduce prin „*sama*” în înțelesul de mai sus. Trebuie însă făcută deosebirea între „*sama*” și „*plej*” care înseamnă: „cel”, „cea mai...”
cetera = ceilalți, celelalte.

Plej alta = cel (cea) mai înalt(ă). *La sama afero* = aceeași chestiune

El sama materialo = din același material. *Samtempe* = în același timp.

- Samtempulo* (contemporan). *Siatempe* = la vremea sa.
Ĝustatempe = tocmai la timp. *La sama kanto* = același cântec.
La sama knabino = aceeași fetiță. *La samaj lernantoj* = aceiași elevi.
- Pronumele de întărire: însumi, însămi, se traduce prin „mem” și nu se schimbă în raport cu genul, numărul și persoana.
Laboras por si mem = lucrează pentru sine însăși.
Mi mem razas per razilo = eu însumi mă bărbieresc cu briciul.
La honoro decas al ni mem = onoarea ni se cuvine nouă înșine.
Memkompreneble = de la sine înțeles; *memstara* = de sine stătător.
 - Potrivit regulii că fiecare cuvânt este de sine stătător, i se poate adăuga și acestui pronume terminația „o” a substantivului, obținându-se „memo” (subst.) = persoana mea, eu însumi. *Mia memo estas minacata* = eul meu (persoana mea) este amenințat (ă). *Li trafis mian memon* = el a lovit amorul meu propriu.
 - Pronumele nehotărâte în esperanto sînt foarte numeroase, ele apar adesea cu funcții adjectivale, primind terminația corespunzătoare:

<i>Unu</i> (unu, un, unul, una, o)	<i>unuĵ</i> (unii, unele)
<i>Alia</i> (altul, alta, altcareva)	<i>aliaĵ</i> (alții, altele)
<i>Iom</i> (cîtiva, cîteva, puțini)	<i>io</i> (ceva) (nehotărît)
<i>Iu</i> (cineva, careva, oarecare, cutare)	<i>ies</i> (cuiva, unora, căroră)
<i>Ia</i> (vreun, vreuna, oarecare)	<i>kelka</i> (da) (cîtva, cîta)
<i>Ĉiu</i> (fiecare, fiecă, fiecine)	<i>amaso</i> (mulțime, grămadă)
<i>Ĉiuj</i> (toți, toate, laolaltă)	<i>tiom</i> (atît, atîția, atîtea)
<i>K.a. (kaj aliaĵ)</i> (și celelalte)	
<i>Ĉio</i> (orice lucru); <i>Ĉies</i> (al tuturor)	
<i>Kia</i> (care, ce fel)	
 - Pronumele relativ — interogativ: „cine? ce?”, servește, ca și în limba română, drept legătură între propoziția secundară și cea principală:
Kiu venis? = cine a venit? *Kio bruas?* = ce face zgomot? Acest mod de a exprima pronumele le definește ca „interogative”, însă aceleași pronume sînt folosite și ca „relative” în anumite propoziții:
Mi ne vidis kiu venis = eu n-am văzut cine a venit.
Mi vidas kio staras sur la tablo = eu văd (ceea) ce stă pe masă.
 - Pronumele relativ se acordă în gen și număr cu substantivul din propozițiunea principală pe care-l definește propozițiunea secundară:
La domo kiu staras sur la monto = casa care stă pe deal (munte).
 - Pronumele impersonal „oni” se traduce prin „se” și se întâlnește în cazurile cînd persoana care acționează nu se precizează:
Oni diras = se spune *Oni parolas* = se vorbește
Oni dancas = se dansează *Oni kantas* = se cîntă
 - Pronumele impersonal „oni” nu poate fi egalat cu cele personale (*li, ŝi, ŝi*), pentru că „oni”, prin semnificația sa nedefinită, poate sta atît la singular cît și la plural:
Oni estas preta = este gata; *Oni estas pretaj* = sînt gata.
 - Din punct de vedere teoretic și gramatical, el poate primi terminația acuzativului „n”, însă nici Zamenhof și nici vreun alt autor nu l-au folosit și nu-l întîlnim în texte de esperanto.

- Multe dintre pronume au un element comun, adică litera de la început care definește caracterul pronumelui (interogativ, demonstrativ, nehotărît, colectiv și negativ). Întrucît interdependența dintre aceste pronume și adverbe corelative este strînsă, ele se înțeleg și se memorează mai lesne cînd sînt cuprinse în același tabel. Pentru aceasta este necesar a se memora cei nouă termeni de bază care poartă denumirea astfel
- **Nehotărîte:** caracterizate prin litera de la început „i”:

- pronume: *ia, iu, io, ies*
- adverbe: *ial, iam, ie, iel, iom*

- **Interogative:** care se formează adăugînd la nehotărîte, la început, litera „k”:

- pronume: *kia* (ce fel, ce, care?)
kiu (cine, care?)
kio (ce?)
kies (a, al cui?)
- adverbe: *kial* (de ce, pentru ce?)
kiam (cînd?)
kie (unde)
kiel (cum, precum?)
kiom (cît?)

- **Demonstrative:** se formează adăugînd la început litera „t”:

- pronume: *tia* (astfel, așa)
tiu (acesta, acela)
tio (aceasta)
ties (a, al acestuia)
- adverbe: *tial* (pentru aceasta, de aceea)
tiam (atunci)
tie (acolo)
tiel (așa, astfel)
tiom (atît)

- **Colective:** se formează prin adăugarea la început a literei „c”:

- pronume: *cia* (orice)
ciu (fiecare)
ciam (tot(ul))
cies (al tuturor)
- adverbe: *cial* (din toate cauzele)
cie (mereu, totdeauna)
cie (pretutindeni)
ciel (în tot felul)
ciom (tot, atît)

- **Negative:** se formează prin adăugarea înainte a negației „nen”:

- pronume: *nenia* (de nici un fel)
neniu (nimeni)
nenio (nimic)
nenies (al nimănui)

— adverbe: *nenial* (din nici o cauză)
neiam (niciodată)
nenie (nicăieri)
neniel (în nici un fel)
neniom (nicicât)

— Procedeu de formare a pronumelui negativ se aseamănă cu acela din limba rusă, prin adăugarea negației la pronumele nehotărît:

Кто = cine? *Некто* = nimeni — *kiu*? — *neniu*

Что = ce? *Нечто* = nimic — *kio*? — *nenio*

— Pronumele negative elimină a doua negație „ne” când aceasta mai există în aceeași frază:

Nimeni nu a plătit datoriile = *Neniu pagis šuldojn*, și nu: *neniu ne pagis šuldojn*.

Nimic nu a lucrat astăzi = *Nenion (li) laboris hodiaŭ*.

Nici eu nu l-am văzut = *Nek mi vidis lin* (și nu: *nek mi ne vidis lin*).

— Declinarea acestor pronume se face după regula generală:

N. — *iu, kiu, tiu, ĉiu, neniu*

G. — *de iu, de kiu, de tiu, de ĉiu, de neniu*

D. — *al iu, al kiu, al tiu, al ĉiu, al neniu*

A. — *iun, kiun, tiun, ĉiun, neniun*

V. — *iu, kiu, tiu, ĉiu, neniu*

VARIAȚII ÎN FOLOSIREA PRONUMELUI

1) Dacă se adaugă pronumelui (demonstrativ) sau adverbului particula: „*ĉi*”, se obține o semnificație de apropiere:

tiu = acela, aceea

tiu ĉi = acesta, aceasta (sau *ĉi tiu*)

tio = acel, acea

tio ĉi = acest, aceasta (pentru lucru, obiect)

tie = acolo

tie ĉi = aici, aci

2) Când se adaugă pronumelor interogative silaba „*ajn*” se obține un nou sens nedefinit al cuvîntului:

kiu = cine, care?

kiu ajn = oricine, oricare (nehotărît)

kio = ce?

kio ajn = orice, orișice

kies = al cui?

kies ajn = al oricui, ori și cui

kie = unde?

kie ajn = oriunde, ori și unde

kiam = cînd?

kiam ajn = oricînd, ori și cînd

3) Cele două particule „*ĉi*” și „*ajn*” se pot combina, de unde rezultă de-asemenea cuvinte noi:

ĉiu ajn = oricare, absolut toți, oricine (nehotărît)

ĉie ajn = oriunde, absolut ori și unde (nehotărît)

4) Terminațiile obișnuite ale părților de vorbire (*a, e, o*) se pot adăuga pronumelor pentru a se obține alte cuvinte noi:

tiam = atunci

tiam = de atunci

ĉiam = mereu

ĉiam = de totdeauna

kial = de ce?

kialo = cauză, pricină

kiel = cum?

kiele = modul (adverb)

- 5) Cuvintele obținute prin variația terminațiilor, care au terminația *u, a, e* pot primi terminația acuzativului „n”:

kie = unde? *kien* = încotro? *ie* = undeva *ien* = spre undeva
kiu = cine? *kiun* = pe cine? *tion* = pe acest lucru
kio = ce? *kion* = ce, pe ce? *tiun* = pe acesta

- 6) Expresiile de relații se formează prin adăugarea cuvintelor interogative, după alte cuvinte:

tiu kiu = acela care *iuj kiuj* = unii care
tiam kiam = atunci când *tiel kiel* = așa cum, precum
tiom kiom = atât cât *iam ia* = cândva ceva
ĉio kio = tot ce *tie kie* = acolo unde
ĝuste kiam = tocmai când *ĝuste tiel* = tocmai astfel

- Diferitele combinații între instrumentele gramaticale sînt posibile, cu condiția să rezulte o alcătuire logică și rațională care, să reprezinte o idee sau o noțiune clară.

DECLINAREA GRUPULUI DE PRONUME

	Nehotărîte:	Interogative:	Demonstrative:
N.	<i>iu, iuj</i>	<i>kiu, kiuj</i>	<i>tiu, tiuj</i>
G.	<i>de iu, de iuj</i>	<i>de kiu, de kiuj</i>	<i>de ĉiu, ĉiuj</i>
D.	<i>al iu, al iuj</i>	<i>al kiu, al kiuj</i>	<i>al tiu, al tiuj</i>
A.	<i>iun, iujn</i>	<i>kiun, kiujn</i>	<i>tiun, tiujn</i>
V.	<i>iu, iuj</i>	<i>kiu, kiuj</i>	<i>tiu, tiuj</i>

	Colective:	Negative:
N.	<i>ĉiu, ĉiuj</i>	<i>neniu, neniuj</i>
G.	<i>de ĉiu, de ĉiuj</i>	<i>de neniuj, neniuj</i>
D.	<i>al ĉiu, al ĉiuj</i>	<i>al neniuj, neniuj</i>
A.	<i>ĉiun, ĉiujn</i>	<i>neniun, neniuj</i>
V.	<i>ĉiu, ĉiuj</i>	<i>neniu, neniuj</i>

- Pronumele nehotărîte poate primi pluralul și acuzativul astfel:
iu, iuj *iun, iujn* *io, ioj* *ion, iojn*
- Pronumele nehotărît sînt numeroase, dintre care menționăm:
unu = unu(1), o, oarecare *alia* = altul (a) *aliaj* = alții(e)
ĉiu = fiecare, tot, toate *cetera* = ceilalți, celelalte
- Pronumele personal, reflexiv și posesiv formează pluralul și acuzativul ca și substantivul sau adjectivul:
Mi amas vin, sed vi ne amas lin = eu te iubesc pe tine, dar tu nu-l iubești pe el.
Diru al mi vian doloron = spune-mi durerea ta
La aktoro ludis sian rolon = actorul a jucat rolul său.
Ĉiuj leviĝis de siaj lokoj = toți s-au ridicat de pe locurile lor.

- Mi nomis lin, mia amiko* = eu l-am numit prietenul meu.
Și estas pli juna ol ŝia edzo = ea este mai tânără ca soțul ei.
- Toate aceste pronume arătate în capitolul de mai sus se pot reprezenta și sub forma următoare:
 Pronume impersonale: *kio, tio, ĉio, io, nenio*
 Pron. impers. posesive: *kies, ties, ĉies, ies, nenies*
 Pron. sau adj. determin.: *kiu, tiu, ĉiu, iu, neniu*
 Pron. sau adj. calific.: *kia, tia, ĉia, ia, nenia*
- Pentru o mai bună memorare, se dă mai jos tabloul corelativelor în, părțit pe grupe de pronume și adverbe, cu semnificația lor, precum și graficul recomandat de Julio Baghy sistematizat într-o ordine logică ușor de urmărit:

TABLOU RECAPITULATIV
 reprezentînd cuvintele corelative:

Terminația	Denumirea	Semnificația:	Silabe radicale:				
			I nehotărîte	K interogative	T demonstra- tive	Ĉ colective	Neu negative:
U	PRONUME:	persoana:	IU cineva	KIU cine, care	TIU acesta	ĈIU fiecare	NENIU nimeni;
O		lucru:	IO ceva	KIO ce	TIO aceasta	ĈIO tot	NENIO nimic;
A		calitatea:	IA oarecare	KIA ce fel	TIA așa astfel	ĈIA oricare	NENIA de nici un fel;
ES		apartenență:	IES a, al cuiva	KIES a, al cui	TIES a, al acestuia	ĈIES a, al tuturor	NENIES a, al nimănui
E	ADVERBE:	locul:	IE unde	KIE unde	TIE acolo	ĈIE pretutîn- deni	NENIE nicăieri
AM		timpul:	IAM cîndva	KIAM cînd	TIAM atunci	ĈIAM mereu	NENIAM niciodată;
EL		felul:	IEL cumva	KIEL cum	TIEL așa	ĈIEL în tot felul	NENIEL în nici un fel;
OL		cauza:	IAL dintr-o cauză	KIAL de ce pentru ce	TIAL așa, de aceea	ĈIAL din toate cauzele	NENIAL din nici o cauză;
OM		cantitatea:	IOM cîtva	KIOM cît	TIOM atît	ĈIOM tot, atît;	NENIOM nicio;

— Unele corelative, ca cele cu terminația „o” „es” și „om”, nu primesc terminația pluralului „j”. După aceste pronume, în special „kio”, „tio”, nu poate urma un substantiv de aceea în locul acestora se folosește pronumele personal, chiar dacă nu este vorba de acesta, ci de lucruri. În acest sens, este greșit să se spună: *Tion ĉi libron* (această carte), deși este vorba de un lucru, ci se va spune: *tiun ĉi libron*, folosind pronumele personal.

— *Kion vi legas?* (ce citiți dvs.?) — *Tion ni legas* (aceasta citesc eu). Când însă este vorba să urmeze un substantiv, atunci necondiționat vom folosi pronumele personal: — *Tiun libronmi legas* (această carte citesc eu).

REPREZENTAREA SCHEMATICĂ

pronumelor și adverbelor corelative

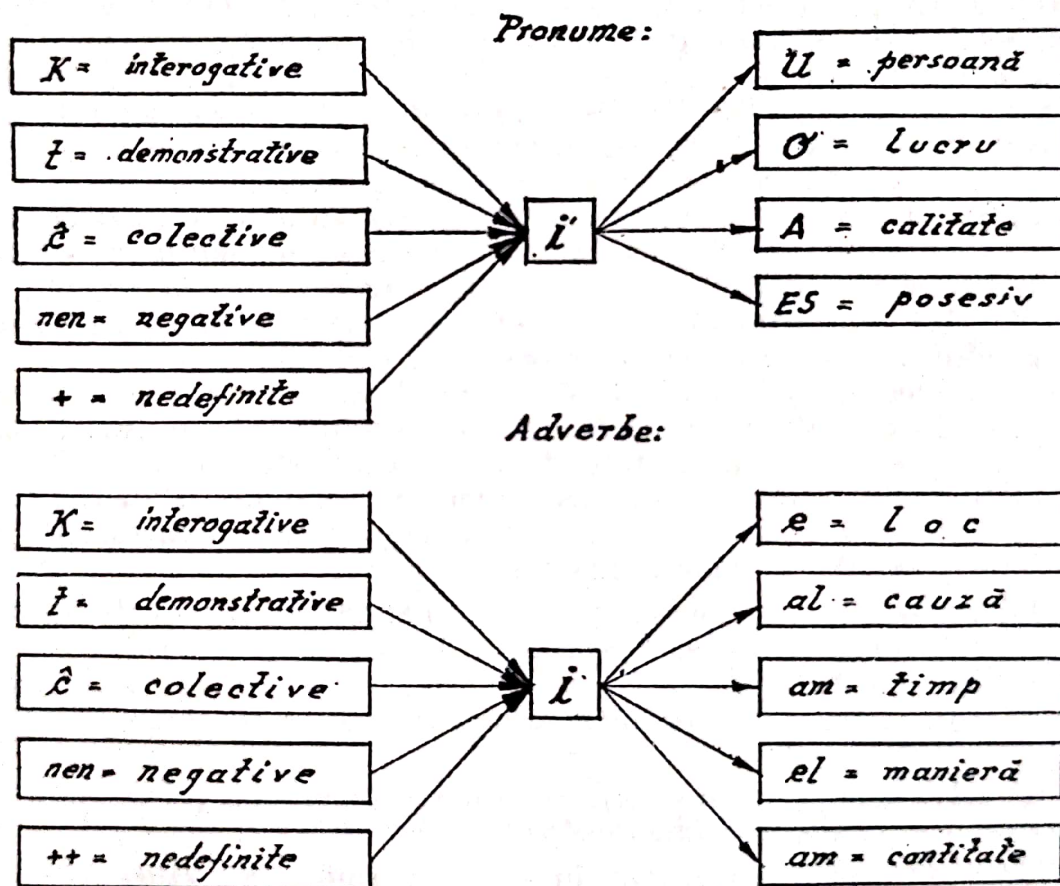

Fig. 3

— Din graficul de mai sus rezultă că pronumele au următoarele funcțiuni: — *demonstrative, relative, interogative, nehotărâte, colective, posesive și negative.*

— Cuvintele corelative terminate în „...iu”, se referă la persoană numai când sint folosite fără substantiv, deci ca pronume; ele sint în același timp adjective și pot sta lângă orice substantiv, fie ființă, fie lucru.

— Din cele de mai sus se poate constata că în esperanto există pronume care nu au corespondent în limba română, pentru care este necesară o traducere adaptată înțelesului corespunzător.

NUMERALELE

Numeralele indică mărimea cifrică, ordinea, cantitatea, cîtimea obiectelor prin numărare. În limba esperanto, se întrebuintează următoarele numere:

- a) **Cardinale**, sau propriu-zise. Ele sînt de două feluri:
- simple sau fundamentale, de la unu pînă la zece: *unu* (1), *du* (2), *tri* (3), *kvar* (4), *kvin* (5), *ses* (6), *sep* (7), *ok* (8), *naŭ* (9), *dek* (10);
 - compuse, de la unsprezece mai departe: *dek unu* (11), *dek du* (12), *dek tri* (13), *dek kvar* (14), *dek kvin* (15), *dek ses* (16), *dek sep* (17), *dek ok* (18), *dek naŭ* (19), *dudek* (20), *dudek unu* (21), *dudek du* (22) etc.
 - Numerele de la unsprezece la nouăsprezece se formează prin simpla alipire a numeralelor fundamentale la numărul zece (*dek+unu* (11)).
 - Zecile se realizează prin alipirea cifrei zece la numerele fundamentale: *du+dek* (20), *tri+dek* (30), *kvar+dek* (40), *kvin+dek* (50), *ses+dek* (60), *sep+dek* (70), *ok+dek* (80), *naŭ+dek* (90), *cent* (100).
 - Sutele cu unitățile și zecile urmează aceeași regulă ca în limba română, adică: *cent unu* (101), *cent du* (102), *cent tri* (103), *cent dek* (110), *cent dudek* (120), *ducent* (200), *tricent* (300), *mil* (1000).
 - *Mil naŭcent sepdek tri* = 1973; *miliono*, *miliardo* etc.

b) **Substantivale** (denumite astfel în esperanto) care au terminația caracteristică substantivului „o” și se comportă ca un substantiv obișnuit: *nulo* (zero), *deko* (zecile), *cento* (suta), *milo* (mia), *miliono* (milion) etc. Unitățile sînt cele cardinale, la care se adaugă terminația „o”: *unio* (unitate), *duo* (dualitate), *trio*, *kvaro*, *kvino*, *seso*, *sepo* etc.

— Numerele substantivale sînt declinabile. Ele sînt folosite în toate cazurile cînd numeralul se cere a fi exprimat în forma substantivului, adică, atunci cînd vreau să spun: unitate, dualitate, troiță etc.

c) **Ordinale**, se disting prin terminația adjectivului „a” astfel: *unua* (primul, întîiul), *dua* (al doilea), *tria* (al treilea), *kvara* (al patrulea)... *deka* (al zecilea), *dudeka* (al douăzecilea) etc.

De regulă, acest numeral primește înaintea sa articolul „la”: *La dudek tria de aŭgusto*, *mil naŭcent sepdek tri* = 23 august 1973.

La una de Majo; *la sepa de novembro*, *la dudek kvara de Ianuaro*

— Toate numerele ordinale urmează întru totul regulile adjectivului.

d) **Adverbiale**, se disting prin terminația adverbului „e” și arată ordinea sau rangul, precum și repetirea:

unue (întîi, în primul rînd), *due* (în al doilea rînd), *trie*, *kware*...

Unue mezuru, *poste fortranĉu* = întîi măsoară, apoi taie.

Cînd trebuie să se arate de cîte ori se îndeplinește o acțiune sau în ce raport numeric se află o calitate (cantitate) a acestui obiect, se folosește numeralul adverbial complex, format din numeralul cardinal plus „dată”: *unufoje* = o dată; *dufoje* = de două ori; *trifoje* = de trei ori etc.

— Numerele adverbiale, ca și cele cardinale, nu au exact aceeași întrebuintare ca în limba română, căci dacă trebuie să spun „Napoleon I întîi”, nu voi folosi numeralul adverbial „*Napoleono unue*”, ci se fo-

losește în aceste cazuri numeralul ordinal, adică „*Napoleono la unua*”. Tot asemenea nu voi spune „*En trie vico de seĝoj*” = în al treilea rând de scaune, ci se spune: „*En la tria vico de seĝoj*”.

e) **Fracționare**, care se formează cu ajutorul sufixului „on” (= cu împărțitorul): *duono* (doime, sau jumătate, sau 0,5 din întreg); *triono* (treime, sau 1/3, sau a treia parte); *kvarono* (pătrime, sau sfert, sau a patra parte, sau 0,25 dintr-un întreg); *dekono* (zecime, sau 1/10, sau 0,1, sau a zecea parte dintr-un întreg).

Aceste numere servesc pentru a exprima fracțiunile, fie ele zecimale sau ordinale. Astfel, vom exprima mărimea 0,5 prin: *nulo komo kvin*, sau *duono*, sau 1/2.

f) **Multiplicative**, se formează prin adăugarea sufixului „obl”, care este simbolul înmulțirii și se folosește în operațiunile matematice, precum și la expresii cu înțeles multiplicativ:

duoble (dublu, îndoit, de două ori, înmulțit cu doi); *trioble* (de trei ori, întreit, înmulțit cu trei, triplu); *kvaroble* (de patru ori...); *duoble tri feras ses* (de două ori trei face șase); Operațiunea de înmulțire se notează prin semnul „x” (multiplikacio).

g) **Colective**, se realizează prin adăugarea sufixului „op” la numerele cardinale și însumează din câte elemente constă o grupă:

Kvinope ili venis (câte cinci au venit ei). *Triopa mezuro* (măsură de câte 3). *Ni estas dudek kaj marŝas kune duope (po du) en la vico* (noi suntem douăzeci și mărșăluim câte doi în rând).

Duope (câte doi, îndoit, amîndoi); *triope* (câteși trei, tustrei, întreit); *kvarope* (câteși patru, împătrit); *kvinope* (câteși cinci...).

Prin adăugarea terminației substantivului „o” la acest fel de numeral, se obțin numerele substantive: *duopo* (duet); *triopo* (troiță).

h) **Distributive**, care se formează cu ajutorul prefixului „po”, astfel:

Po kvin (câte cinci); *po ete* (câte puțin); *po malgrande* (câte un pic).

Ni eniras la ĉambron po unu (noi intrăm în cameră câte unu).

În aparență, afixele „po” și „op” se aseamănă și se pot confunda lesne; diferența între aceste particule se explică în felul următor: „po” arată că o oarecare cîtime reprezintă una din părțile egale ce se distribuie: *po tri* (câte trei). Cifrele 9, 15, 45, 120 și altele se împart exact în părți egale, care constau din grupe de câte trei unități (două bilete de bancă a (*po*) o sută de lei). „op” însemnează din câte elemente constă o grupă.

— *triope ni veturis Budapeŝton* (Noi am călătorit câteși tre ispre Budapesta).

DECLINAREA NUMERALELOR

Se face după regula generală:

Singular	Plural
N. <i>unu (unua)</i> unul	<i>unuĵ (unuaĵ)</i> unii
G. <i>de unu (unua)</i> al unui	<i>de unuĵ (unuaĵ)</i> al unora
D. <i>al unu (unua)</i> unui	<i>al unuĵ (unuaĵ)</i> unora
A. <i>unun (ununan)</i> pe unul	<i>unuĵn (unuaĵn)</i> pe unii
V. <i>unu (unua)</i> unul	<i>unuĵ (unuaĵ)</i> unii

Toate celelalte numere se exprimă în modul următor:
 pereche = *paro*; amîndoi = *ambaŭ*; duzină = *duzeno*; dualitate = *duo*;
 treime = *triono*; odată = *foje*; cîte doi = *duopo*.

Toate terminațiile (*a, e, o*) precum și sufixele (*obl, op și on*) se pun la sfîrșitul ultimei cifre.

Numeraledle cardinale și ordinale pot avea valoare substantivală: *Tiuŭ kvin foriris hejmen, restis nur la sesa* = cei cinci au plecat acasă (spre casă) a rămas numai al șaselea.

Numeraledle cardinale nu se declină, de aceea nu se schimbă în raport de caz și număr. Ele răspund la întrebarea „*kiom?*” = cît, cîte? Numai un singur numeral, „*unu*”, folosit drept pronume, are număr plural, de aceea se și declină:

Unuŭ manĝas, aliaŭ rigardas (unii mănîncă, alții se uită).

Unigi (a uni); *unuigo* (uniune); *unueco* (nitare); *unuio* (unitate); *unio* (uniune); *unuavice* (în primul rînd); *unue* (întîi, mai întîi); *po unu* (cîte unu(a)); *unuope* (cîte unu (a)); *unuigi* (a unifica)...

Numeraledle ordinale exprimă prin numărare în primul rînd ordinea sau locul, rangul, data, ora etc., pe care obiectele sau acțiunile îl ocupă într-o înșirare. Ele răspund la întrebările: *kia?* și *kioma?* (care? ce fel?).

Ludoviko la dekkvara (Ludovic al XIV-lea); *Unua Napoleono* (Napoleon I).

La dektria de horo en la sepa decembro mil naŭcent deksep (ora 13 din 7 decembrie 1917).

Tablou
 reprezentînd terminațiile și categoriile numeralelor:

Nr. crt.	Felul numeraledle	termi- nație	Exemplificări:									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Cardinale:	—	unu	du	tri	kvar	kvin	ses	sep	ok	naŭ	dek
2.	Ordinale:	a	unua	dua	tria	kvara	kvina	sesa	sepa	oka	naŭa	deka
3.	Adverbiale:	e	unue	due	trie	kvare	kvine	sese	sepe	oke	naŭe	deke
4.	Fractionare:	on	duona...	kvarona...	sesona	...	...	...	...	okone	...	...
			duone...	kvarone...	...	...	...	...	...	okone	...	...
			duono...	lvarone	...	...	...	...	...	...	...	dkono
5.	Multiplicative:	obl	duobla...	kvarobla	...	sesobla	...	...	...	...	...	...
			duoble...	kbaroble	...	...	...	...	okoble	...	...	e
			duoblo...	...	...	...	...	...	...	...	...	dekoblo
6.	Colective:	op	duopa	...	kavaropa	...	...	sepopa	...	dekopa	...	...
			duope	...	"	e	...	"	e	...	"	e
			duopo	...	"	o	...	"	o	...	"	o
7.	Distributive:	po	unu, po	du,	po	tri, po	kvar	...	po	dek	...	...
8.	Substantivale:	o	unuio, duo,	...	...	...	seso	...	...	deko	...	...

REPREZENTAREA DIFERITELOR FORMULE MATEMATICE

- *frakcio*: $1/2$; $3/12$ (*tri dekduonoj*); $2/8$ (*du okonoj*); $7/5$ (*sep kvinonoj*);
- *decimala frakcio*: 0,10 (*dekono* sau *nulo komo dek*);
- *adicio*: $2 + 2 = 4$ (*du plus du, faras kvar*); (*du kaj du faras kvar*);
- *subtraho*: $15 - 8 = 7$ (*dek kvin minus ok, faras (restas) sep*);
- *multipliko*: $4 \times 5 = 20$ (*kvaroble kvin, faras dudek*);
- *divido*: $50 : 2 = 25$ (*kvindek dividite per du, faras 25*); $= 25$;
- *potencigo*: 3^2 (*tri sur la dua potenco*) $= 9$;
- *potenco estas producto de kelkaj egalaj faktoroj* ($2^3 = 2.2.2 = 8$);
- *elradikigo*: $\sqrt[3]{8}$ (*tri radiko de oka potenco*) sau (*elradikado*);
- *bazo de la potenco* — estas nombro kiun oni devas multipliki per si mem;
- *eksponento* (sau) *potenciganto*, estas nombro kiu indikas kiom foje oni devas multipliki per si mem la bazon de potenco;
- Alte denumiri din matematică): *logaritmo, ekvacio, progresio, funkcio, eksponencialo, infinito, infinitezimo, integralo, diferenciale, integri, diferencii, punkto, linio, ebena, areo, rondo* sau) *cirklo, elipso, radiuso, diametro, volumeno, latero, edro, ego, sinuso, kosinuso, tangento, kotangento*

VERBUL

Verbul este partea de vorbire flexibilă care exprimă acțiunea sau starea (atribuită substantivului). Ca parte principală în frază, verbul este caracterizat prin următoarele categorii gramaticale:

— *Timpul (tempo)* este forma prin care se exprimă momentul când are loc acțiunea: prezentul (*nuno*); trecutul (*paseo*); viitorul (*futuro*).

— *Modale (modaloj)* sînt formele pe care verbul le cuprinde după faptul că joacă un rol de predicat, de substantiv sau adjectiv.

— *Moduri (modoj)* sînt formele prin care se exprimă felul după care prezintă acțiunea, fie că se constată, se poruncește sau se supune.

— *Diatezele (voĉoj)* sînt formele prin care se exprimă relația dintre acțiunea și autorul acțiunii exprimate de verb, fie că acțiunea este prezentată ca împlinită de acesta, suferită, cauzată sau are o acțiune care se repetă asupra sa.

— *Aspecte (aspektoj)* sînt formele prin care se exprimă maniera cum este privită acțiunea pentru vorbitor, fie ea începătoare, momentană, sfîrșită, care lucrează, sau care se repetă.

— Conjugarea în esperanto are însemnate caracteristici, precum:

a) există o singură conjugare; toate verbele se conjugă în același fel
Terminația caracterizează timpul și modul (*as, is, os, us, u, i* etc.);

b) nu există contraste între modurile personale și impersonale. În toate modurile verbului, pe cele personale le arată pronumele ce-l însoțesc, sau substantivul, ex.:

— *Mi vidis lin fali* sau *Mi vidis ke li falas* = eu l-am văzut căzînd.
Deși se constată aici o diferență atît morfologică, cît și sintactică, între „*fali*” (complement drept) și „*falas*” (predicat), totuși în înțelesul propoziției nu

se vede nici o deosebire, căci cea de-a doua formă arată persoana, nu mai mult ca în prima.

c) există patru forme de conjugare (diateze):

— *activă, pasivă, factitivă și medială*.

Verbul în esperanto posedă posibilitatea de a exprima cinci aspecte.

Timpurile în conjugare

În esperanto există 12 timpuri: trei timpuri principale și nouă timpuri secundare (relative). Cele trei timpuri principale sînt:

— prezentul, care are terminația „as”: *mi estas* = eu sînt;

— trecutul, care are terminația „is”: *mi estis* = eu am fost;

— viitorul, care are terminația „os”: *mi estos* = eu voi fi.

Timpurile relative sînt (cele corespunzătoare altor limbi):

a) **Imperfectul** — arată că acțiunea nu este sfîrșită și că se continuă împreună cu starea. În esperanto acest timp se exprimă astfel:

1) Timpul actual (prezentul imperfect) — *estas konstruanta*.

2) Timpul trecut (trecutul imperfect) — *estis konstruanta*.

3) Timpul viitor (viitorul imperfect) — *estos konstruanta*.

b) **Perfectul** (*simplu*), — arată că o acțiune este deja sfîrșită și încheiată atunci cînd începe starea. În esperanto se exprimă astfel:

— Prezentul perfect: *estas konstruinta*.

— Trecutul perfect: *estis konstruinta*.

— Viitorul perfect: *estos konstruinta*.

c) **Predicativul**, — arată că starea anticipează acțiunea și se exprimă astfel:

— Prezentul predicativ: *estas konstruonta*.

— Trecutul predicativ: *estis konstruonta*.

— Viitorul predicativ: *estos konstruonta*.

Modurile

După funcția sa sintactică, verbul în esperanto apare în diferite forme; aceste forme în număr de trei se numesc moduri.

— Modul „*finitiv*” este în sens propriu forma normală a verbului (pură). El poate funcționa exclusiv ca predicat și cere după sine subiectul: *Li legas* = el citește; *La knabo kuras* = băiatul fuge. Acest mod face parte din modurile „personale”.

— După gradul de efectuare a acțiunii, distingem trei moduri propriu-zise, sau moduri „personale” ale căror forme se modifică după cele trei persoane:

a) **Indicativ**, care prezintă acțiunea ca un fapt care a fost, este sau va fi:

— *mi legis* = eu am citit; *mi legas* = eu citesc; *mi legos* = eu voi citi.

b) **Imperativ**, care prezintă acțiunea încă neîmplinită, însă posibilă după voia, dorința sau porunca din exterior:

— *iru!* = mergi! *legu!* = citește! *mangû!* = mănîncă!

c) *condițional*, în care se prezintă acțiunea doar imaginară, presupusă sau dorită:

— *mi legus* = eu aş citi; *mi dormus* = eu aş dormi.

Moduri nepersonale

Modul nepersonal exprimă o acțiune neatribuită nici unei persoane dar care servește la forme și construcții verbale.

a) **Infinitivul** este o formă tranzitorie între verb și substantiv. El, se aseamănă verbului prin aceea că poate avea același complement ca și verbul, dar se deosebește prin aceea că nu reclamă subiect propriu și că posedă o singură formă care servește pentru toate timpurile și modurile. Cu substantivul se aseamănă prin aceea că poate îndeplini aceleași funcțiuni sintactice, dar se deosebește prin aceea că nu poate fi însoțit de articol sau de adjectiv:

— *Kuri estas honte, sed utile* = a fugi este rușine, însă-i folositor.

b) **Participiul** se aseamănă cu adverbul prin aceea că nu reclamă subiect propriu, iar cu adjectivul se aseamănă din toate punctele de vedere. Participiile pot primi terminațiile „o”, „a” sau „e”, devenind, după necesitate, substantiv, adjectiv sau adverb.

— *Mi vidas la kurantan ĉevalon* = eu văd calul alergînd (care aleargă).

— *Mi vidis la kurintan ĉevalon* = eu am văzut calul care alerga, alergător.

— *Sidante, mi vidis la kurantan ĉevalon* = șezînd, eu am văzut calul fugind.

DIATEZELE

1. **Activă**, în care verbul exprimă acțiunea sau starea împlinită de subiect:

— *Infano rulas ringon* = copilul învîrte cercul; *vekas*; *tuŝas*.

2. **Pasivă**, care arată o acțiune suferită și executată de altcineva:

— *La ringo estas rulata de infano* = cercul este învîrtit de copil.

3. **Factitivă**, care arată o acțiune, ca impusă de subiect cuiva care o împlinește:

— *La ringo ruligas* = cercul se învîrtește (fiind mișcat de copil).

4. **Medială**, în care se arată o acțiune executată de subiect asupra lui însăși:

— *La ringo ruliĝas* = cercul se învîrtește (de la sine).

Categoriile verbelor

În esperanto se disting trei categorii de verbe în raport de funcție.

a) **De acțiune**, care exprimă ideea de mișcare:

— *bati* (a bate); *iri* (a merge); *skribi* (a scrie).

b) **Statice**, care exprimă o idee despre stare:

— *malsani* (a (se) îmbolnăvi); *dormi* (a dormi); *vidi* (a vedea).

c) **De relație** (copulative) care exprimă relația între cineva și calitatea care-i aparține. Ea reprezintă natura acelei relații.

— *esti* (a fi); — *aspekti* (a avea aspectul); — *ŝajni* (a (se) părea).

— Verbele care exprimă o acțiune sînt de trei feluri:

1. **Tranzitive**, sînt verbele care reclamă un complement direct, adică acțiunea se răsfrînge asupra obiectului în mod nemijlocit, direct:

— *vakcini* (a vaccina); — *ornami* (a ornamenta); *sterni* (a așterne)

bati iun (a bate pe cineva); *ami lin* (a-l iubi); — *vidi infanon* (a vedea un copil)

2. **Intranzitive**, care reclamă oricare alt fel de complement, afară de cel direct:

— *okazi* (a avea loc); *gliti* (a aluneca); *eksplo-di* (a exploda);

kuri (a alerga); *aŭskulti* (a asculta); *koinci-di* (a coincide).

3. **Mixte**, care sînt folosite fie ca tranzitive, fie ca intranzitive ¹:

— *pardoni* (a ierta, scuza); *valori* (a valorifica); *helpi* (a ajuta);

honti (a rușina);

— *li parolas multajn lingvojn* (el vorbește multe limbi);

— *ili ne revis pri tian belan sukceson* (ei n-au visat un așa frumos (mare) succes).

— Spre deosebire de alte limbi, aici nu întîlnim verbe reflexive. Acest mod de a exprima verbele se realizează cu ajutorul pronumelui „sin” (pe sine), sau al adverbului „mem” (însuși), precum și cu ajutorul sufixului caracteristic pentru reflexiv „iĝ”:

— *sin + lavi = sinlavi* (a se spăla); *mem + estimi = memestimi* (a se estima); — *detrui + iĝi = detruiĝi* (a se distruge); — *ruiniĝi* (a se ruina).

— Folosirea sufixelor „iĝ” și „ig” are o mare importanță în transformarea verbelor astfel:

— Sufixul „iĝ” face din verbe tranzitive intranzitive:

— *vento skuas ĝin* (vîntul îl scutură (pe el), pe un copac; însă:

— *la arbo skuiĝas pro vento* (copacul se scutură de vînt) = (intranz.)

— Sufixul „ig” transformă un verb intranzitiv într-un verb tranzitiv:

— *la rivero ŝvelas* (rîul se umflă); — *la fiero ŝveligas lian bruston* (cruzeaua îi umflă pieptul); *oni veturigas ilin per caro* (i-au plimbat (pe ei) cu trăsura).

— Toate verbele statice și copulative sînt intranzitive.

— Din punct de vedere formal, verbele se prezintă ca:

a) rădăcini fundamentale: *vidi* (a vedea); *iri* (a merge); *kuri* = (a alerga); *apăra*);

b) verbe formate prin afixe: — *alporti* (a aduce); — *singardi* (a se ekvidi a (zări); *plimultigi* (a înmulți, a fructifica); pe baza aceasta, se poate exprima aspectul verbului respectiv:

— Verbele în esperanto se prezintă sub următoarele 5 aspecte:

¹ — În esperanto se spune *netranzitive* în loc de *intranzitive*

1. *Incoativ (komenca)* prin care se prezintă acțiunea considerată fiind la începutul ei. Acest aspect este arătat în două feluri:
 - a) — în general prin prefixul „ek”, specific începutului: — *eksoni* (a începe să sune); *ekiri* (a porni); *ekdormi* (a dormi);
 - b) — uneori prin sufixul „iĝ”, care exprimă schimbarea stării: — *sidiĝi* (a se așeza); — *kuŝiĝi* (a se culca); *koleriĝi* (a se supăra).
2. *Momentan (momenta)* în care acțiune se consideră fără durată, ca un simplu punct în timp. Și acesta se exprimă prin prefixul „ek”:
 - *ekbrili* (a străluci); — *eklumi* (a lumina); *ekbruli* (a aprinde).
3. *Perfectiv (perfektivo)*, prin care acțiunea se prezintă ca împlinită perfect. Acest aspect este exprimat în diferite feluri:
 - prin timpul perfect: *la leciono estas skribita* (lecția este scrisă);
 - prin prepoziția „el”: *ellaboris* (a îndeplinit lucrarea);
 - prin particulele „sat”, „tut”, „pret”: *satdormi* (a dormi pe săturate); — *tutmanĝi* (a mânca tot); *finpreti* (a termina, a sfârși).
4. *Durativ (duritivo)* prin care se prezintă acțiunea considerată că se desfășoară în timp. Se realizează prin sufixul „ad” (durată); (continuare):
 - *sidadas* (șade mereu, tot timpul); *iradas* (umblă, tot umblă);
5. *Iterativ (iterativo)* prin care se prezintă o acțiune ca fiind, repetându-se adeseori. Se exprimă prin prefixul „re”:
 - *refari* (a reface); *revidi* (a revedea); *reveni* (a reveni).

Valorile timpurilor

- Timpurile verbelor se întrebuintează pentru următoarele cazuri:
 - a) Timpul *prezent*, este folosit pentru a exprima:
 - ceea ce are loc în momentul când se vorbește, momentul actual: — *efektive mi rememoras* (într-adevăr îmi reamintesc);
 - *ŝi eldiras meditante* (ea spune (se exprimă) gândind);
 - ceea ce este obișnuit: — *en vintro oni hejtas la fornon...* (iarna se încălzește soba...);
 - ceea ce are loc din alte vremuri pînă acum și poate și mai mult: — *jam de du jaroj daŭras la malsano* (deja de doi ani durează boala);
 - ceea ce este în adevăr în oricare timp: — *la vero ĉiam venkas* (adevărul întotdeauna învinge);
 - ceea ce a avut loc în trecut; însă pe care-l prezentăm mai viu; ca și când ar avea loc acum: — *li songis* (el a visat); *jen ŝtuparo staras sur la tero* (iată scara stă pe pămînt).
 - b) Timpul *trecut*, este folosit pentru a exprima:
 - ceea ce s-a realizat pînă în momentul când se vorbește: — *hieraŭ li diris al mi la veron* (ieri el mi-a spus adevărul);
 - ceea ce în mod obișnuit a avut loc în trecut, însă nu mai există: — *tiu ĉi infano devis dufoje en ĉiu tago iri kaj ĉerpi akvon* (acest copil a trebuit de două ori în fiecare zi să meargă și să scoată apă).
 - c) Timpul *viitor* se folosește spre a exprima:
 - ceea ce se presupune că va avea loc, după ce se vorbește:

- *mi esperas ke li diros al mi la veron* (sper că-mi va spune adevărul);
- ceea ce voiam ca cineva să facă:
- *venu kaj ni muzikos kune* (vino și vom cânta împreună);
- ceea ce în mod cert se prevede:
- *se vi aĉetos fruktojn, ni manĝos ĝin kune* (dacă vei cumpăra fructe, noi le vom mânca împreună).

În mod obișnuit, verbele sub orice formă s-ar întrebuința, nu-și schimbă rădăcina.

Terminația verbului, indică modul și timpul.

Verbele impersonale:

- Ca și în limba română, în esperanto există verbe impersonale, care exprimă o acțiune neatribuită nici unei persoane, ci se referă la fenomene naturale, de tipul: plouă, ninge, tună, fulgeră etc.
- *jen pluvas* (iată plouă); *nun neĝas* (acum ninge);
- *jam de 30 minutojn hajlas* (de 30 minute cade grindină);
- *ĉiam fulmas kaj fulmas* (mereu fulgeră și fulgeră);
- *terure tondras* (tună cumplit, îngrozitor) *lumiĝas* (se luminează);
- *fulmotondras* (tună și fulgeră); — *frostiĝas* (îngheață).

PARTICIPIUL

— *Participiul* este un mod verbal nepredicativ, cu forme deosebite de gen și număr, avînd valoare de verb sau de adjectiv (cu terminația „a”) și se împarte în:

- participiu activ, cu terminațiile: *-ant-a*; *-int-a*; *-ont-a*;
- participiu pasiv, cu terminațiile: *-at-a*; *-it-a*; *-ot-a*;
- Participiul activ se referă la o acțiune: petrecută, care se petrece sau care se va petrece — în timp relativ:
- *leganta knabo* (băiatul care citește); *leginta frato* (fratele care a citit).

- *legonta infano* (copilul care va citi).
- Participiul pasiv se referă la acțiuni suferite, în timp relativ:
- *legata letero* [(scrisoarea citită, acum); *legita libro* (cartea citită, în trecut); *legota paĝo* (pagină ce se va citi).

— *Gerunziul*. Prin adăugarea terminației adverbului „e” se obține forma corespunzătoare gerunziului. Acest fel de participiu poate avea și valoare de adverb:

- *legate leteron* (citind scrisoarea); *irante hejmen* (mergînd acasă).
- În mod analog, prin adăugarea terminației substantivului „o”, se formează substantive:

- *leganto* (cititorul); — *lernanto* (elevul); — *laboranto* (lucrătorul).
- Tabloul care urmează reprezintă formele participiului în esperanto; ele sînt numeroase și nu toate au corespondent în limba română:

- a) forma activă: — *mi estas amanta* (*aminta*; *amonta*);
 — *mi estis amanta* (*aminta*; *amonta*);
 — *mi estos amanta* (*aminta*; *amonta*);
 — *mi estus amanta* (*aminta*; *amonta*);
 estu amanta (*aminta*; *amonta*);
 amante; *aminte*; *amonte*;
 amanto; *aminto*; *amonto*;
- b) forma pasivă: — *mi estas amata* (*amita*; *amota*);
 — *mi estis amata* (*amita*; *amota*);
 — *mi estos amata* (*amita*; *amota*);
 — *mi estus amata* (*amita*; *amota*);
 estu amata (*amita*; *amota*);
 amate; *amite*; *amote*;
 amato; *amito*; *amoto*.

— Pentru a înțelege mai bine conjugarea verbelor în esperanto, reproducem schema folosită de Julio Baghy în manualele sale:

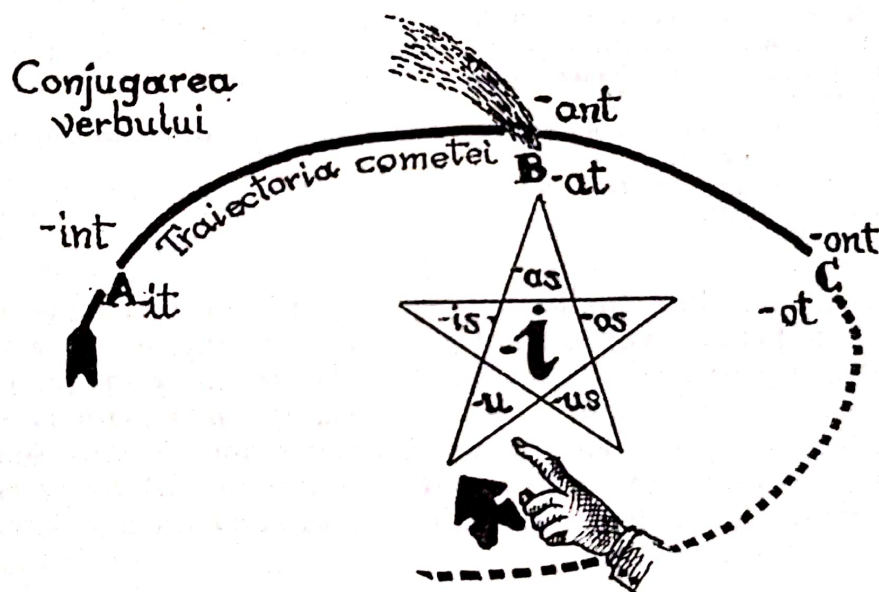

Fig. 4

- Steaua și cometa reprezintă modurile conjugării. Săgeata, reprezintă calea de mers și direcția ei.
- *Indicativul* îl arată A, B, C. Cometa este la B, a fost la A și va fi în C. = (timpurile: prezent, trecut, viitor).
- *Condiționalul* este reprezentat de linia punctată (calea presupusă) avînd terminația „us”;
- *Imperativul* se arată prin săgeata scurtă; terminația „u”.
- *Infinitivul* este arătat de litera „i” din mijlocul stelei.
- Săgeata care descrie traiectoria cometei indică participiile: Cometa se mișcă, ea are o energie, este activă și reprezintă *participiile active*. Săgeata arată calea urmată de cometă. Calea nu are o acțiune activă, ea este pasivă și reprezintă *participiile pasive*. Acum, vedem că cometa merge (*estas iranta*) prin punctul B și calea este străbătută (*estas irala*) de cometă în punctul B. Acum, mai vedem că cometa este trecută (*estas irinta*) prin A și calea este trecută (*estas irita*) de cometă prin punctul A.

Acum, mai vedem că cometa este pe punctul de a merge (*estas irona*) spre punctul C și calea este pe punctul de a fi parcursă (*estas irola*) de cometă prin punctul C.

Ieri, am văzut că cometa a fost mergînd (*estis iranta*) spre B și calea a fost parcursă (*estis irita*) de cometă prin punctul B.

Ieri, am mai văzut că cometa a fost mergînd (*estis irinta*) prin A și calea cometei a fost parcursă (*estis irita*) de cometă prin punctul A.

Ieri, am mai văzut că cometa se va îndrepta (*estis irona*) spre C, iar calea va fi fost (*estis irola*) parcursă de cometă spre punctul C. —

Mîine, voi vedea exact în același timp că cometa va fi mergînd (*estos iranta*) spre B, iar calea va fi străbătută (*estos irata*) spre punctul B.

Mîine, de asemeni voi vedea că cometa va fi mergînd (*estos orinta*) de la punctul A, iar calea va fi străbătută de cometă, de la punctul A. (*estos irita*)

Mîine, voi mai vedea că cometa va fi mergînd (*estos irona*) spre punctul C, iar calea va fi străbătută spre punctul C, (*estos irola*).

Iată că aceste timpuri combinate nu sînt atît de dificile cît s-ar părea. Să vedem aceeași metodă pentru modul Condițional:

Acum, cometa ar fi mergînd (*estus iranta*) prin B, dar ceva o împiedică în mersul său

Acum, calea ar fi parcursă (*estus irata*) prin punctul B, dar ceva o împinge în altă direcție.

Cometa ar fi mergînd prin punctul A, însă ceva a derutat-o, (*estus irinta*). Calea ar fi străbătută (*estu iita*) de cometă prin A, însă ceva a împiedicat-o. — Cometa ar fi mers

(*estus irona*) spre C, dacă ceva n-ar fi împiedicat-o. Calea ar fi fost parcursă (*estu irola*) de cometa spre C, dacă ceva n-ar fi împiedicat-o ... (etc. etc.).

În același mod se dau explicații și pentru modul Imperativ:

Cometa să fie mergînd (*estus iranta*) prin punctul B. Calea să fie parcursă (*estus irata*) de către cometă prin punctul B.

Cometa să fie mergînd (*estu irinta*) prin punctul A, iar calea să fie parcurgînd (*estu irita*) de cometă prin punctul A.

Cometa să fie mergînd (*estu irona*) spre punctul C, iar calea să fie parcurgînd-o (*estu irola*) de către cometă spre punctul C.

— *Observație*: Participiile pot să exprime unele nuanțe pe care nu toate limbile naționale evolute sînt capabile să le exprime de aceea este de dorit să nu se prea uzeze de participii, în special de cele compuse. În vorbirea zilnică, în nici o limbă nu se prea face uz de cea mai mare precizie. Să vorbim simplu, clar și într-un stil cu totul perceptibil. Aceasta se dobîndește prin multă lectură de calitate. Prin aceasta subiectul vorbitor se va acomoda cu spiritul limbii și va deprinde a gîndi și formula fraza în această limbă nouă.

PĂRȚILE DE VORBIRE NEFLEXIBILE

ARTICOLUL

Esperanto folosește un singur articol, cel hotărât: „la”. Este mijlocul principal care determină substantivul, precum și alte părți de vorbire, ca să lămurească o acțiune cunoscută, precisă.

Articolul „la” nu se declină; în schimb, acolo unde se folosește, el este valabil pentru oricare caz sau număr.

Locul articolului hotărât „la”

Articolul stă de regulă înaintea substantivului când este vorba de un lucru sau de o acțiune determinată, despre care se vorbește sau se indică. În acest caz nu se pune înaintea substantivului un pronume ca: „cineva”, „oarecare”, căci dacă înaintea lui „domo”, „patro”, „tablo” stă articolul „la”, înseamnă că este vorba de o anumită „casă”, un anumit „tată”, o anumită „masă”. Astfel, acest articol neavînd corespondent în unele limbi (rusa, bulgara, sîrba), el ar însemna pentru aceștia „acest”, „acel”, „ăsta”, pe cîtă vreme în limba română articolul „la” corespunde cu articolul hotărât „-l” pentru masculin și „-a” pentru feminin: omul, tatăl, elevul (*la homo, la patro, la lernanto*); casa, masa, femeia (*la domo, la tablo, la virino*).

Articolul „la” poate să stea în locul pronumelui posesiv, atunci când este vorba de o apartenență a subiectului:

— *Li levis la ĉapelon por saluto* = el a ridicat pălăria pentru salut. În această frază era de prisos să se spună „*sian ĉapelon*” = pălăria sa, și s-a înlocuit cu articolul.

Indicarea orei și datei, verbal și în corespondență:

— *Nun estas la kvina* = acum este ora cinci.

— *Venu la dekan de sekva monato* = vino la zece ale lunii viitoare.

— *Bukareŝto, la 24-an de septembro 1973* = București 24 septembrie, 1973.

Cazuri unde articolul „la” nu se folosește

Cînd este vorba despre o chestiune nedefinită.

În asemenea cazuri se poate folosi după caz înaintea cuvîntului respectiv unul din pronumele: *unu, ia, iu, kelka, iom de, kelke da* și altele, cu condiția ca fraza să rămînă clară.

- Înaintea cuvîntului „esperanto”, deşi este substantiv:
 - *Lernu Esperanton, ĝi estas facila* (învăţaţi esperanto, este foarte uşor).
 - Înaintea numelor proprii: *Danubo estas riverego* (Dunărea este fluviu).
 - De la această regulă, fac excepţie denumirile speciale sau epitetele:
 - *La Nigra Maro* (Marea Neagră); *La belega Leningrado* (Leningradul splendid),
 - Înaintea pronumelui posesiv — afară de cazul cînd acesta înlocuieşte un substantiv cunoscut din propoziţia anterioară:
 - a) *En tiu domo, estas mia ofico* (în această casă este biroul meu);
 - b) *Mi salutas vian patron kaj vi salutas la mian* (eu salut pe tatăl tău şi tu saluţi pe al meu);
 - *Mia ŝranko staras apud la via* (dulapul meu stă lîngă al tău).
 - Cînd se traduce dintr-o limbă străină o frază care are un articol nehotărît, nu folosim înaintea substantivului nici un articol:
 - Un om obosit mergea pe drum (*Laca homo iris sur la vojo*), nearticulat.
 - Nu se pune articolul „la” înaintea prepoziţiei „da”, întrucît aceasta se referă la capacităţi, măsuri şi greutate. Astfel se spune:
 - *Glaso de la akvo* (pahar de (pentru) apă), pahar gol; însă:
 - *Glaso da akvo* (un pahar cu apă), articolul nu-şi are rost.
 - Înaintea denumirilor zilelor, lunilor, numelor proprii, rîuri, munţilor:
 - *Balatono estas hungara lago* (Balatonul este un lac maghiar).
 - Articolul „la” poate fi întrebuiţat în stare prescurtată cu apostrof (L’), dacă nu stinghereşte o pronunţare corectă a cuvîntului:
 - *Aglo flugas en l’aero* (vulturul zboară prin aer) (J. Baghy);
 - Dacă articolul este precedat de o prepoziţie care se termină într-o vocală, avem mai puţine şanse de confuzii:
 - *Tragedio de l’homaro* (tragedia omenirii);
 - *Kanti pri l’amo* (a cînta de dragoste);
- Se recomandă să se evite îngrămădirea mai multor consoane (v.p . 31)

ADVERBUL

Adverbul este partea de vorbire neflexibilă, care determină un verb, un adjectiv sau un alt adverb. El defineşte circumstanţele acţiunii, starea acesteia, gradul calităţii sau al cantităţii.

În esperanto, pronumele nehotărît are o strînsă legătură cu adverbul, de aceea ele vor fi analizate împreună. Este necesar însă a se memora grupul celor 9 pronume şi adverbe, care constituie silabele radicale din care se formează grupul cuvintelor corelative:

Pronume	Adverbe
IA = oarecare	IAL = dintr-o cauză...
IES = a, al cuiva	IAM = cîndva
IO = ceva	IE = undeva
IU = cineva	IEL = cumva
	IOM = cîtva

Cu aceste silabe radicale, prin adăugarea la început a consoanelor K, T, Ĉ sau a negației NEN, se formează celelalte pronume și adverbe corelative (arătate la cap. *Pronumele*):

<i>kia, kies, kio, kin</i>	<i>kial, kiam, kie, kiel, kiom</i>
<i>tia, ties, tio, tiu</i>	<i>tial, tiam, tie, tiel, tiom</i>
<i>ĉia, ĉies, ĉio, ĉiu</i>	<i>ĉial, ĉiam, ĉie, ĉiel, ĉiom</i>
<i>nenia, nenies, nenio, neniu</i>	<i>nenial, neniam, nenie etc...</i>

Unele din aceste adverbe pot primi diferite terminații (*a, e, o, n*) sau să fie însoțite de prepoziții ori particule, rezultând astfel cuvinte noi, cu înțeles apropiat de cele inițiale:

<i>kioma?</i> = a câta?	<i>kialo</i> = cauza	<i>kien</i> = încotro?
<i>tiam</i> = de atunci	<i>kielo</i> = mod, fel	<i>tien</i> = într-acolo
<i>ĉiam</i> = de veci	<i>kiele</i> = (în) ce fel	<i>ĉiujn</i> = pe toți
<i>de kie?</i> = de unde?	<i>de tie</i> = de acolo	<i>de ĉie</i> = de pretutindeni
<i>iu ajn</i> = oricine	<i>ie ajn</i> = orișunde	<i>io ajn</i> = orișice
<i>ajna</i> = felurit(ă), diferit(ă)	— <i>neniaĵo</i> = nimic	

Clasificarea adverbilor

Adverbele, după natura lor, se pot împărți în două grupe:

1) *Primitive* (sau pure), care pot fi: de loc, de timp, de cauză, de mișcare, de calitate, de cantitate, indicative, interogative, de acțiune, de afirmare și negație.

2) *Derivate*, sau provenite din alte cuvinte (prepoziții sau rădăcini de adjective) prin adăugarea terminației adverbului „e”.

ADVERBELE PRIMITIVE

Potrivit însușirilor caracteristice fiecăruia, adverbele primitive sînt corelative, astfel:

De loc: *ie* = undeva; *ĉie* = pretutindeni; *kie* = unde?; *ĉi tie* = aici; *nenie* = nicăieri; *tien* = într-acolo; *ien* = într-o direcție oarecare; *ie ajn* = oriunde.

De mișcare: *de kie* = de unde?; *de tie* = de acolo; *de ĉi tie* = de aici; *ĝis kie* = pînă unde?; *ĝis tie* = pînă acolo.

Indicative: *kien* = încotro?; *supren* = deasupra; *malsupren* = dedesubt; *dekstren* = spre dreapta; *male* = contrariu;

De timp: *nun* = acum; *tiam* = atunci; *tuj* = imediat; *ofte* = adesea; *plue* = mai; *baldaŭ* = în curînd; *frue* = devreme; *malfrue* = tîrziu; *hodiaŭ* = astăzi; *morgaŭ* = mâine; *hier* = ieri; *kelkfoje* = cîteodată; *ĵus* = tocmai; *ĝusta tempe* = tocmai la timp; *neniam* = niciodată.

De acțiune: *iel* = cumva; *kiel* = cum?; *tiel* = astfel; *ĉial* = de tot felul; *eĉ* = chiar; *bone* = bine; *jesi* = a afirma; *forte* = tare, puternic;

pli = mai; *ja* = fără îndoială; *jen...jen* = iată... iată; *ju pli...des pli...* = cu cât... cu atât; *ju malpi* = cu atât mai puțin.

De cauză: *ial* = dintr-o cauză oarecare; *kial* = de ce?; *tial* = de aceea; *cial* = din toate cauzele; *nenial* = din nici o cauză; *precipe* = mai ales; *nur* = numai.

De calitate: *tre* = foarte; *eč* = chiar; *tro* = prea; *apenaŭ* = abia; *precipe* = mai cu seamă; *nur* = numai, doar.

De cantitate: *iom* = cîtva; *kiom* = cît?; *tiom* = atât; *čiom* = tot, oricît; *neniom* = nicicît; *ankoraŭ* = încă.

De afirmare și negație: *jes* = da; *jese* = sigur, de acord; *nepre* = negreșit; *ja* = tocmai, exact; *ne* = nu; *nek* = nici.

Interogative: *kiam* = cînd?; *kie* = unde?; *kiel* = cum?; *kial* = de ce, pentru ce?; *kies* = a, al cui?; *kien* = încotro?

O altă clasificare a adverbelor primitive se mai face și după următoarele criterii:

a) După corelația lor cu pronumele:

kie? = unde?; *tie* = acolo; *či tie* = aici; *kiom* = cît; *tiom* = atât; *kien?* = încotro?; *tien* = într-acolo; *kial?* = de ce?; *tial* = de aceea; *kiel?* = cum?; *tiel* = astfel; *kies?* = a cui?; *ties* = a celuiia.

b) Adverbe cu terminația în „aŭ”:

hodiaŭ = astăzi; *hieraŭ* = ieri; *morgaŭ* = mâine; *kvazaŭ* = ca și cînd; *almenaŭ* = cel puțin, măcar; *preskaŭ* = aproape, cît pe ce; *anstataŭ* = în loc de...; *ankoraŭ* = încă; *baldaŭ* = curînd.

Aceste adverbe la rîndul lor se grupează în următoarele categorii:

de timp: *hodiaŭ*, *morgaŭ*, *hieraŭ*, *baldaŭ*, *ankoraŭ*

de mod: *almenaŭ*, *adiaŭ*, *ankaŭ*, *apenaŭ*, *kvazaŭ*

de loc și timp: *čirkaŭ*, *preskaŭ*, *anstataŭ*.

c) Adverbe monosilabice: *jen*, *tre*, *tro*, *jam*, *nur*, *nek*, *je*, *jes*, *ne*. Și aceste adverbe se grupează în categoriile arătate mai jos:

de loc: *či* = aci, acum (cu sens de imediată apropiere); *for* = într-acolo (cu sens de îndepărtare).

de timp: *jam* = deja; *ŭus* = chiar acum, *nun* = acum; *plu* = mai; *tuj* = îndată, imediat, momentan

de mod: *ajn* = cumva; *ču* = oare; *eč* = chiar; *jen* = iată; *jes* = afirmativ; *ne* = negativ; *mem* = însuși

de cantitate: *pli* = mai; *plej* = cel, cea mai; *tre* = foarte *ju des... pli des* = cu cât... cu atât.

ADVERBELE DERIVATE

Adverbele derivate se formează din unele părți de vorbire prin adăugarea terminației adverbiale „e”. De ex.: *bono*, *bone*; *skribo*, *skribe*; *homo* — *home*; *poste*, *ače*, *sufiče*, *ekstere* etc.

Adverbele derivate se clasifică după următoarele categorii:

1) Adverbe provenite din rădăcini adverbiale:

plie, *plue*, *fore*, *tiele*, *jene*, *parkere*, *supre*.

2) Adverbe provenite din prepoziții sau rădăcini de adjective:
apude, antaŭe, dume, ekstere, kune, kontraŭe, poste, sube etc.

3) Adverbe provenite din substantive:

home, nature, matene, aŭtune, nokte, tage, vespere.

4) Adverbe provenite din verbe:

parole, skribe, kante, manĝe, kure, ire, labore etc.

COMPARAREA ADVERBELOR

— Compararea adverbelor se face după aceleași reguli ca și a adjectivelor:

— *bone; pli bone; plej bone* (bine, mai bine, cel mai bine);

— *bone; malpli bone; malplej bone* (bine, mai puțin bine etc.).

— Ca și la adjective, aici se pot întrebuița adverbe asociate în corelative pentru a realiza compararea adverbelor:

— *tiel kiel* (atît cît); *samgrade* (în aceeași măsură); *same* (la fel)

— De asemenea se aplică și sufixele „eg” și „et”, ca la adjective:

— *bonege* (prea bine, extrem de bine); *bonete* (binișor).

— *Expresiuni adverbiale*. Ca în orice limbă, și în esperanto se folosesc diferite expresii adverbiale formate din compunerea unor cuvinte în sens adverbial

— *ĝustatempe* (tocmai la timp); *kelkfoje* (cîteodată, uneori); *aliloke* (în alt loc, aiurea); — *postmilite* (de după război).

— *Locuțiuni adverbiale* sînt grupurile de cuvinte cu valoare de adverbe:

— de loc: *ĉie* (pretutindeni) *ĉi-tie* (aci); *ĉie-ajn* (oriunde);

— de timp: *tagon-post-tago* (zi după zi); *de tempo al tempo* (din timp în timp);

— de mod: *-kiom-pli* (cît mai); *-pli kaj pli* (mai și mai).

Schema alăturată reprezintă sumar, modul cum trebuie înțeles semnificațiile celor mai uzuale prepoziții, (după I.V. Sergheev; „Os-novi Esperanto”).

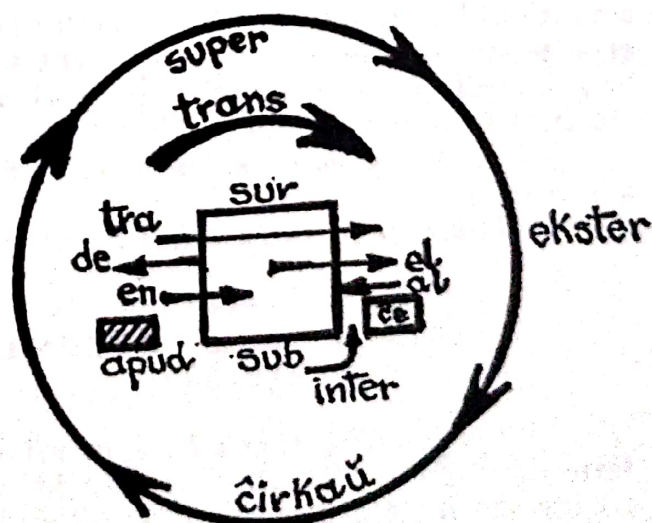

Fig. 5

PREPOZIȚIA

— *Prepoziția* este partea de vorbire neflexibilă care exprimă raporturi sintactice de dependență între părțile unei fraze și leagă atributele sau complementele de cuvintele pe care acestea le determină. Esperanto folosește foarte multe prepoziții, care, pe lângă semnificația lor proprie, sînt folosite în majoritatea lor drept afixe. Aceasta dă posibilitatea ca să se combine și ele între ele, dînd naștere la numeroase cuvinte noi. Principalele prepoziții sînt următoarele:

al, anstataŭ, antaŭ, apud, ĉe, ĉirkaŭ, da, de, ekster, el, en, ĝis, inter, je, kontraŭ, krom, kun, malgraŭ, per, po, post, preter, pri, pro, sen, sub, super, sur, tra, trans.

a) Prepozițiile fiind cuvinte de sine stătătoare, pot fi combinate cu afixele ca orice rădăcină, rezultînd astfel cuvinte noi:

— *per + kun* (*perkune*) (pe calea asocierii, prin împreunare).

— *por + sub* (*porsuba*) (pentru cel(cea) dedesubt, de sub, de jos);

— *laŭ + ekster* (*laŭekstere*) (după exterior, după înfățișare);

b) Fiecare prepoziție reclamă cazul nominativ:

— *apud teatro* (lîngă teatru); *post tagmezo* (după amiază);

— *ĝis printempo* (pînă la primăvară); *-ĉirkaŭ mondo* (în jurul lumii).

c) Unirea dintre o prepoziție și o particulă prepozitivă, realizează o locuțiune prepozițională (*prepozitiv — prepozitivo*):

— *laŭ longe* (de-a lungul); *el sub* (de dedesubt); *de sur* (de pe); *de post* (de după); — *en antaŭ* (în față); *en super* (pe deasupra); *el trans* (dinlăuntru);

d) *Prepoziționalul-acuzativ*, arată mișcarea sau direcția și înlocuiește prepoziția caracteristică mișcării:

— *sub la lito* (*al sub la lito*) pe sub pat (arată direcția);

— *super la maron* (*al super la maro*) pe deasupra mării);

e) Prepoziția nedefinită „je” nu are semnificație proprie, fiind universală (vezi regula 14, pag. 20). Ea se folosește în toate cazurile cînd nu este aplicabilă nici una din prepozițiile existente, iar în locul ei se poate întrebuița acuzativul fără prepoziție. Acest lucru este foarte important, întrucît pe baza ei se poate transforma un complement direct (fără prepoziție, dar cu acuzativ, sau adjectiv sau adverb). În felul acesta se poate transforma o formă analitică în forma sintetică și invers:

— *Je kioma horo okazos la kunveno?* (la ce oră va avea loc ședința, adunarea?);

— *Sopiri je la patrujo* (a-i fi dor de patrie).

CONJUNCȚIILE

— *Conjuncțiile* exprimă raporturi de coordonare sau de subordonare între două propoziții sau raporturi de coordonare între două părți de propoziție sau între o parte de propoziție și o propoziție. Ele servesc deci la a face legătura între anumite cuvinte cu propoziția fără a face parte din modul de alcătuire a cuvintelor.

— Din punctul de vedere al componenței lor, conjuncțiile sînt
a) simple: *ĉu, ĉar, do, kaj, nu, sed, tamen, tiam, tiel, kvazaŭ*,
cetera;

b) compuse: *tiel kiel, tial ke, ne nur, samkiel, ĉiu foje, antaŭ ol*,
-kondiĉe ke, -por ke, -supoze ke, -do sekve.

— Din punctul de vedere al funcției pe care o îndeplinesc, ele sînt:

— coordonatoare: *kaj, nek, sed, aŭ, tamen*;

— concluzive: *do, tial, sekve*;

— subordonatoare: *por ke, ĉar, ke, tiel ke, se, kvankam*;

SUBJUNCȚIILE

— *Subjuncțiile* (folosite sub această denumire în esperanto) sînt conjuncții subordonatoare care se folosesc să facă legătura între cuvintele dintr-o frază subordonată. Ele se clasifică după funcția ce o îndeplinesc:

— *cauzale*: *por ke, ĉar, ke*, (pentru că, fiindcă, că, căci);

— *de scop*: *por* (ca să, pentru ca);

— *condiționale*: *se, kvankam* (dacă, deși, cu toate că);

— *concesive*: *kvankam* (deși, cu toate că);

— *consecutive*: *tiel ke* (încît, astfel că);

— *temporale*: *ĝis, dum* (pînă cînd, în vreme ce, în timpul...);

— *comparative*: *kvazaŭ* (ca și...)

— *Locuțiuni conjuncționale*: *ne nur... sed kaj...* (nu numai... ci și...)
tial ke (astfel că); *eĉ se...* (chiar dacă...); *kondiĉe ke...* (cu condiția ca...).

INTERJECȚIILE

— *Interjecțiile* sînt părți de vorbire neflexibile cu valoare exclamativă: expresiuni spontane, strigăte, exclamații cu semnificații emotive. Ele se clasifică după scop și împrejurare:

— simple: *hot! a! aŭ!, he!, ho ve!*

— evocative: *he! hola! hoj! hoho! ts!*

— de respingere: *for! hot! huŝ! kst!*

— instigative: *bis! ŝŝ! help! halt! on! baj!...baj!*

— de simțămînt: *ha! he jes! ho ne! ha, ha, ha! hura! hu!*

— onomatopeice: *kokeriko! kva-kva! haŭ-haŭ! kvivit! miaŭ!*

— diverse sunete: *bum! pif-paf! tik-tak! rrr! ppp! hrrr!*

— Interjecțiile se pot deosebi și după alte criterii, precum:

— după origine: propriu-zise; și imitative (onomatopeice);

— după înțeles: exprimînd starea sufletească (*ah! veo! aŭ!*);

care exprimă manifestări de voință: *haj! ho!*

— Unele interjecții sînt folosite ca prefixe în scopul de a imprima cuvîntului caracterul propriu al interjecției:

— *fi* (caracter peiorativ) *fihomo* (om mîrșav, defăimat);

— *ve* (caracter lamentativ) *vekrio* (strigăt de vaiet, văicăreală).

— Cîteva interjecții pot fi folosite și sub formă verbală, ca verbe *onomatopeice*: *kvaki* (a orăcăi); *miaăi* (a miorlăi); *kviviti* (a ciripi); *kokeriki* (a cînta cucurigu).

SINTAXA

NOȚIUNI GENERALE

— *Sintaxa* este partea gramaticii care studiază funcțiile cuvintelor și ale propozițiilor în vorbire și care stabilește regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze.

Sintaxa cuprinde două părți:

a) sintaxa propoziției; b) sintaxa frazei.

— Construcția frazei în esperanto este cu totul asemănătoare cu cea din limba română. Ordinea cuvintelor în propoziție este simplă. Orice construcție logică a frazei se poate traduce din limba română în esperanto, neschimbând în acest caz ordinea cuvintelor din frază.

— Eu vreau pâine (*mi deziras panon*); Noi sîntem frați (*ni estas fratoj*).

— De asemenea, ne putem exprima în moduri diferite fără a schimba sensul frazei:

— *Petro sidas sur la benko* = *Sidas Petro sur la benko* = *Sur la benko sidas Petro* = *Sur la benko Petro sidas*.

— Această caracteristică însă nu înseamnă că nu există o regulă bine definită de construire a frazei (vezi pag. 101—106), ci lămurește doar faptul că schimbînd ordinea cuvintelor, sensul frazei nu se schimbă. Există totuși unele particularități ale limbii, care se aplică uneori, ceea ce deosebește prin construcțiile sale proprii și caracterul său specific această limbă de limbile naturale.

— Fraza poate avea una sau mai multe propoziții:

PROPOZIȚIA

— *Propoziția* este comunicarea în care există un singur predicat:

— *La knabo manĝas* (băiatul mănîncă); *La patro dormas* (tata doarme).

— *Fraza*, este o îmbinare de propoziții aflate între ele în raport de coordonare sau de subordonare și exprimînd una sau mai multe judecăți:

— *Propoziția simplă*, constă dintr-un singur subiect și predicat:

— *La knabo ludas*; *Silento en la ĉambro*; (băiatul se joacă; liniște în cameră);

- *Propoziția dezvoltată* are pe lângă subiect și predicat și părți secundare:
 - *Mi vidas ke li ludas en la granda ĉambro* (eu văd că el se joacă în camera mare).
 - *Ŝi mangas kukon, sed li suferas* (ea mănincă prăjitură, dar el suferă).
- În aceste fraze, propoziția a doua nu poate exista de sine stătătoare. Ea depinde de prima propoziție, care este independentă.

FELURILE PROPOZIȚIEI

- Schema de mai jos indică felurile și clasificarea propozițiilor în raport cu caracteristicile proprii:

Felurile propoziției:	după scopul comunicării:	enunțiativă:	propiu-zisă:	— <i>Li leviĝis sian kapon</i> (constatare)
			optativă:	— <i>Mi dezirus bonan libron</i> (dorință)
			imperativă:	— <i>Sidiĝu! mi diras.</i> (poruncă)
	după formă:	interpretativă:	exclamativă:	— <i>Li ĉiam luktas kun la morto</i> (stare sufletească)
			afirmativă:	— <i>Ĉu ili revenos tie?</i>
			negativă:	— <i>La kombujno streĉe kolektis grenojn</i> (conformare)
	după structură		simple:	— <i>Bl o v a s v e n t o</i> (subiect + predicat)
			dezvoltate:	— <i>Tiu ĵ homoj amasigis inter ili</i> (subiect + predicat + alte părți secundare).

- Elementele propoziției sînt:
 - *principale*: subiectul și predicatul;
 - *secundare*: complementul direct și circumstanțial.
- *Subiectul* este elementul despre care se afirmă ceva, cine face sau suferă acțiunea exprimată de predicat și răspunde la întrebarea: — cine? ce? puse predicatului.
- *Predicatul* este elementul principal al propoziției, care atribuie subiectului o acțiune, o stare sau o însușire și răspunde la întrebările — ce face? cum este? ce este?
- *Complementul direct* este partea secundară a propoziției care determină un verb, un adverb sau un adjectiv. El răspunde la întrebările pe cine? ce?

— *Complementul circumstanțial* este partea propoziției care exprimă diferite circumstanțe ale acțiunii sau ale atributului și se poate împărți după două criterii:

— după formă; după mod; (pag. 104 — 105).

1. *Prin ce se exprimă subiectul?*

— Subiectul poate fi un substantiv sau orice altă parte de vorbire folosită ca substantiv:

— substantiv: *Ŝtelisto, ŝteliston evitas* (hoțul de hoț se ferește);

— pronume: *Ili trinkas vinon* (ei beau vin); *Ĉiu manĝas panon* (fiecare mănâncă pâine);

— adjectiv: *Mia kara venas* (draga mea vine);

— verb la infinitiv: *Lerni ne estas facile* (a învăța nu este ușor);

— adaptări substantivale: *Ĉiutiel havas sian tial* (orice naș își are nașul);

— o întreagă propoziție: *Estas interese, ke vi alvenas* (este interesant că tu sosești).

— Propoziții *fără subiect* sînt cele în care subiectul nu este exprimat:

— *pluvas; tondras; neĝas; fulmas* (plouă, tună, ninge, fulgeră); acestea sînt de fapt verbe impersonale.

— *Subiectul multiplu* este exprimat prin mai multe cuvinte:

Maljunuloj, virinoj kaj infanoj estas la unuaj savitaj (bătrînii, femeile și copiii sînt cei dintîi salvați).

2. *Prin ce se exprimă predicatul?*

— Predicatul frazei este îndeplinit de un verb. Din punct de vedere al frazei, acestea sînt de două feluri:

— *Verb predicativ* (sau predicat verbal) — cînd exprimă o acțiune prin sine însuși:

Manĝi, trinki, skribi, bati (a mânca, a bea, a scrie, a bate); — cînd exprimă starea:

stari, fari, kuŝi, dormi, sidi (a sta, a face, a culca, a dormi);

— *Verb nepredicativ* (sau predicat nominal) — cînd nu exprimă prin sine însuși acțiunea sau starea și necesită completare spre a forma predicatul frazei:

— *Esti, iĝi, ŝajni* (a fi, a deveni, a (se) părea).]

Acestea sînt auxiliare de modalitate și toate verbele de acest fel se numesc „copulative”, iar acest fel de predicat se numește predicat *nominal*.

— *Bukareŝto; stas ĉefurbo* (București este capitală); *Ŝi estas bela* (ea este frumoasă); *Li elektiĝis prezidanto* (el s-a ales președinte); *Ŝi ŝajnis pasia* (ea pare pasionată);

— Predicatul *complex* sau *multiplu* constă din verbul copulativ, plus un alt cuvînt (nume predicativ). Acesta în esperanto se numește „*predikativo*”.

— Numele predicativ poate fi exprimat printr-un *adjectiv* sau *substantiv*, dar mai poate fi de asemenea și un *adverb*:

— *Promeni estas agrable* (a (te) plimba este plăcut);

— Infinitiv: *voli estas povi* (a voi este a putea);

— Prepozitiv: *tio estas la sama speco* (aceasta este de același fel);

Din adverbul „*kiel*” (cum, ca, precum): *la urbo aspektas kiel ĝardeno* (orașul arată ca o grădină);

— În exemplele de pînă acum, numele predicativ caracterizează subiectul și-i atribuie o calitate prin verbul copulativ, însă în același fel poate caracteriza și complementul;

— *La ano faris sin kruela* (individul s-a făcut cumplit).

— *Mi audis sin kanti* (eu am auzit-o cîntînd);

În acest fel se poate distinge și elementul predicativ suplimentar care poate fi tot atît de diferit după forma sa, ca și cel precedent.

— Numele predicativ mai poate caracteriza acțiunea atît prin subiect, cît și subiectul în timpul acțiunii. Întrucît în acest caz are o funcție circumstanțială, el este un complement circumstanțial:

— *Ŝi dancas nuda* (ea dansează nud) caracterizează subiectul în timpul acțiunii;

Li mortis mizerulo (el a murit(ca) sărac) caracterizează acțiunea prin subiect.

Locul predicatului în esperanto ca de altfel și în limba română, este în urma subiectului.

PĂRȚILE SECUNDARE ALE PROPOZIȚIEI

— *Complementul* poate să fie substantival sau infinitival:

Cele substantivale sînt de două feluri:

1. *Complementul direct* (simplu) care indică obiectul sau ființa asupra căreia se răsfrînge acțiunea unui verb tranzitiv, sau care este rezultatul unei acțiuni și este format din substantiv cu terminația „n” a acuzativului, sau adjectiv, adverb ori verbe la infinitiv:

— *Marteli feron* (a bate fierul); *Trinki vinon* (a bea vinul):

2. *Complementul indirect*, exprimat printr-un substantiv (sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv) precedat de o prepoziție sau un cor relativ și care arată cui i se atribuie o acțiune, o însușire, sau o caracteristică. Acțiunea se răsfrînge indirect asupra obiectului, dar se referă la el:

— *Paroli pri io* (a vorbi despre ceva); *Doni al iu* (a da cuiva).

— *La complementul verbal* (infinitival), infinitivul poate fi înlocuit printr-un substantiv:

— *Li lernas legadon* (el învață cititul) în loc de: *Li lernas legi* (el învață a citi).

— *Locul complementului în propoziție:*

Complementul direct și indirect stau în mod obișnuit după verb:

— *Mi aĉetis du kraĵonojn* (eu am cumpărat două creioane).

— Cînd verbul are două complemente (direct și indirect), ordinea în frază este: verb + complement direct + complement indirect.

3. *Complementul circumstanțial* este partea secundară de propoziție care arată locul, timpul, modul, cauza, scopul acțiunii exprimate de verb și, corespunzător acestor circumstanțe, el poartă numele respectiv: de loc, de timp, de mod, de cauză, de scop etc.

Aceste complemente se exprimă prin diferite părți de vorbire, ca:

a) *adverbe*, care se exprimă cu terminația specifică „e”:

— *Mi bone lernas* (eu învăț bine); *Ili kuras rapide* (ei fug repede).

Verbul se poate determina prin toate adverbele primitive, care pot să stea la orice grad de comparație:

— *tre* (foarte); *-tro* (prea); *pli* (mai); *(-plej* (cel, cea, cele mai).

— Dacă pe lângă verb se folosesc adverbe spre a arăta locul unde se petrece acțiunea, complementul circumstanțial se numește „*de loc*” și răspunde la întrebările: „*kie*”? *de kie?* *gis kie?* *kien?* (unde, de unde, pînă unde, pe unde?):

— *Li lasis tion fari hejme* (el a lăsat aceasta a (o) face acasă).

— Când se arată timpul când se petrece acțiunea sau durata ei, atunci complementul circumstanțial corespunzător se numește „*de timp*” și răspunde la întrebările: „*kiam*”? *de kiam?* *gis kiam?* (cînd? de cînd? pînă cînd?).

— *Milernis dum nokto* (eu am învățat în timpul nopții) (noaptea); Alte exemple adverbiale putem întâlni la cuvinte compuse sau adverbe derivate:

— *Li agis senkore* (el a acționat fără inimă); *Mi tion faris kontraŭvole* (aceasta am făcut-o contra voinței) *Letere* (pe calea scrierii).

— Când se arată cauza unei acțiuni sau stări care determină un verb sau un adjectiv, atunci complementul circumstanțial se numește „*de cauză*” și răspunde la întrebarea: *kial?* (de ce?). El poate fi exprimat prin substantiv sau pronume la cazul acuzativ:

— *Rivera ondoj ruĝigis pro versita sango* (valurile râului s-au înroșit de sînge); *Li ne fumas pro malsano* (el nu fumează din pricina bolii).

— Când se arată scopul acțiunii exprimate de verb, atunci complementul circumstanțial la care se referă poartă numele de complement circumstanțial „*de scop*” și răspunde la întrebarea: *kial?* *por kiu celo?* (de ce? pentru ce? în ce scop?).

— *La popoloj de la mondo luktas por defendi la pacon* (popoarele lumii luptă pentru a apăra pacea).

— Când se arată modul cum, sau în ce măsură se desfășoară acțiunea privitoare la verb, atunci complementul circumstanțial poartă numele „*de mod*” și răspunde la întrebările: „*kiel*”? „*kia maniere*”? (cum? în ce fel?):

— *Li kantas base* (el cîntă (cu voce de) bas); *Mia avo venas rare* (bunicul meu vine rar).

b) *acuzative*, care se exprimă prin cazul acuzativ, avînd terminația „*n*”:

— *Mi iras Bukareŝton viziti ĝin* (merg la București să-l vizitez) — *de scop*.

— *Pendigi kanajlon la kapon malsupren* (a spînzuta pe hoț cu capul în jos) — *de mod*;

— *Li staris tripaŝojn de la pordo* (el stătea trei pași de ușă) — *de loc*.

— *Esti tombisto tridek jarojn* (a fi gropar treizeci de ani) — *de timp*.

c) *prepozitive* (construite cu prepoziție). Fiecare prepoziție poate, împreună cu un substantiv care-i urmează, să formeze complementul circumstanțial:

— *En la ĉambro* (în cameră); — *Super la tegmento* (deasupra) (peste acoperiș).

d) *Infinitive*. Verbul la infinitiv poate ține locul complementului circumstanțial, în următoarele cazuri:

— *direct*, avînd o funcție de scop, astfel:

— *Li invitis iun paroli* (el a invitat pe cineva să vorbească);

- *Mi sendos venigi kuraciston* (am să trimit să vină medicul).
- *la subiecte identice*, după verbe de mișcare:
- *Kiu rabi eliras, ofte nuda revenas* (cine iese să prade adesea se întoarce gol);
- *Ŝi tuĵ kuris bati ŝin* (ea a alergat imediat s-o bată).
- *indirect*, îl întâlnim împreună cu prepozițiile: *krom, por, anstataŭ*.
- *Mi legis krom lastan ĉapitron* (am citit afară de ultimul capitol)
- *Li venis por aŭskulti min* (el a venit pentru a mă asculta);
- *Ŝi multe staris anstataŭ paroli* (ea a stat mult în loc să vorbească).

CLASIFICAREA PROPOZIȚIEI

- Propozițiile le putem distinge după părțile lor componente:
 - a) *Propoziția simplă* (primitivă), care cuprinde numai subiect și predicat.
 - *La birdo kantas* (pasărea cântă); *La knabo ludas* (băiatul se joacă).
 - b) — *Propoziția complementară* (dezvoltată), în care se găsesc subiectul, predicatul, complementul direct și complementul circumstanțial:
 - *Li trovis sian edzinon hejmen* (el a găsit pe soția sa acasă);
 - *Mi aĉetis bonan vinon en vendejo* (am cumpărat un vin bun de la prăvălie);
 - c) — *În fraze* (din mai multe propoziții) care au mai multe părți ale frazei de același fel:
 - *Liaĵ vangoj kaj okuloj ardis* (obrajii și ochii lui ardeau) — două subiecte;
 - *La arbaro zumis, susuris, murmuretis* (pădurea freamătă, fîșia, murmură) — 3 predicate;
 - Propoziția care exprimă o idee completă, poate lua diferite forme și valori. Potrivit acestora, se disting următoarele propoziții: (v. pag. 102)
- A/- După scop:
- a) *enunțiativă* (sau *indicativă*) care poate avea următoarele aspecte:
 1. *propriu zisă (konstata)* — *Leviĝis sian kapon* (și-a ridicat capul său);
— *Ĉiu vulpo sian voston laŭdas* (fiecare vulpe își laudă coada);
 2. *condițională (kondiĉa)*, se caracterizează în special prin conjuncția „se” (dacă), avînd un înțeles condițional:
— *Se li portus bonan sciigon ...* (dacă ar purta veste bună...);
 3. *imperativă (ordona)*, care se exprimă prin imperativ sau infinitiv.
— *Venu al mi!* (vino la mine); *Ĝstingi ĉiujn lampojn* (a se stinge toate lămpile);
 4. *optativă (dezira)* care se exprimă printr-o dorință:
Mi ne plus irus (nu m-aș mai duce).
— *Ho! li ĉiam luklas kontraŭ la morto* (o! el se luptă mereu împotriva morții)
 - b) *interogativă (demanda)* care de regulă se exprimă prin conjuncția „ĉu” sau printr-unul din cuvintele întrebătoare din tabelul corelativelor: *kiu? kio? kiam?* etc. (cine? ce? cînd?).
— *Ĉu oni ordonis al vi?* (oare ți s-a poruncit?);
— *Kiu venis?* (cine a venit?); — *kiom kostas?* (cît costă).

- B. După formă: a) *afirmative (jesaj)* care au în general un caracter de afirmare:
 — *Li nepre revenos hejmen* (el va reveni negreșit acasă);
 b) *negative (neaj)* în care se neagă o acțiune:
 — *Nek mi vidis tich* (nici n-am văzut aceasta); — *Tute ne havas* (de loc nu are)
- C. După structură: a) *simple (simplaj)* care au numai subiect și predicat:
 — *La suno varmigas* (soarele încălzește); — *Blovas vento* (bate vântul).
 b) *dezvoltate (ampleksaj)* în care se găsește subiectul, predicatul și alte părți ale propoziției:
 — *Tiuĵ homoj amasigis inter ili...* (acei careni s-au adunat între ei...).

SINTAXA FRAZEI

Fraza este o îmbinare de două sau mai multe propozițiuni. Acestea sînt „membrele” frazei, care pot avea relații între ele în două feluri:

- a) Simplu alăturate și de același rang (ccordonate).
 b) Una din ele este subordonată alteia (juxtapuse). Ele poartă atunci denumirea:

— **Propoziție principală**, al cărei înțeles nu depinde de înțelesul alteia:
La reĝo sendis oficirĉn, por ke li parolu kun ili = Regele a trimis un ofițer, pentru ca el să vorbească cu ei.

În astfel de fraze, propozițiile sînt despărțite prin virgulă sau prin conjuncția „sed” (dar, însă).

— **Propoziția secundară**, este aceea al cărei înțeles depinde de înțelesul altei propoziții din frază:

Siaĵ fratoj instigis lin ĉar li iĝis malinda antaŭ ili = Frații ei l-au îndemnat fiindcă el a devenit nevrednic înaintea lor.

Relația dintre propoziția subordonată și cea principală se arată prin conjuncția „ke” sau „kvazaŭ” și altele.

RAPORTURILOR DINTRE PROPOZIȚII.

Cînd propozițiile sînt de același fel și depind de aceleași cuvinte, atunci propozițiile sînt de **COORDONARE**.

La sireno de la uzino fajfas por signalo alarmen = sirena uzinei fluieră pentru a semnală alarma.

Cînd în frază avem propoziție principală și secundară, avem raport de subordonare:

Diru al Iohano ke li sendu trifoje karbojn = Spune lui Ioan să trimită de trei ori cărbuni.

Propozițiile coordonate sînt:

— **copulative**: *Mia patro neniam sciis legi kaj tute ne suferis* = Tatăl meu n-a știut niciodată a citi și n-a suferit deloc.

- *adversative*: *Mi neniom diris, sed mia patro sciis kaj li pro tio* = Eu n-am spus nimic, însă tatăl meu știa și el despre aceasta.
- *disjunctive*: *Vi aŭ venas aŭ restas* = tu ori vii, ori rămii.
- *concluzive*: *Li malfruigis, do ne povis eniri* = el a întârziat, deci n-a putut intra.

ANALIZA SINTACTICĂ A FRAZEI

— La analiza sintactică a frazei se ține seama întâi de verbele la modulurile personale și apoi delimităm propozițiile din fraze:

*Kiam li ridetis*¹, *oni vidiĝis de sub lipharoj mallonge tonditaj kelkaj longaj dentoj, kun streĉo en la mezo*².

¹ *oni vidiĝis...* este propoziția principală);

² *kiam li ridetis* (*kiam oni vidiĝis?* — *kiam li ridetis*) este propoziția circumstanțială de timp, subordonată propoziției a doua.

— *Propoziții subordonate*: se caracterizează după funcția pe care o îndeplinesc în frază:

a) *Propoziția subiectivă* este aceea care are funcția de subiect al propoziției regente:

— *Kiu demandas*¹ *ne eraras*² (cine întreabă nu greșește);

Aici distingem următoarele părți:

— *Kiu demandas* (subiect al predicatului „nu greșește“),

— *Kiu ne eraras?* — *kiu demandas* (cine nu greșește? — cine întreabă).

În exemplul de mai sus, „*kiu demandas*“ este o propoziție subiectivă. Propoziția subiectivă ocupă de obicei același loc pe care-l îndeplinește subiectul în propoziție.

— Nu se desparte prin virgulă de regentă:

— *Kiu postkuras du leporojn kaptas neniun* (cine fuge după doi iepuri nu prinde nici unul).

În esperanto, uneori se exprimă printr-un verb la infinitiv:

— *Estas facile skribi* (este ușor a scrie).

b) *Propoziția predicativă* este aceea care îndeplinește funcția de nume predicativ, pe lângă un verb copulativ, sau auxiliar de modalitate:

— *Ni iĝas tion*¹ *kion ni deziras*² (noi devenim ceea ce dorim); Propoziția predicativă ocupă de obicei același loc în frază pe care-l ocupă și numele predicativ. Nu se desparte prin virgulă de regentă:

— *Li dancas tiel kiel al li ludas* (el joacă după cum îi cântă);

c) *Propoziția atributivă* este aceea care îndeplinește funcția de atribut al unui substantiv, pronume, numeral din propoziția regentă:

— *Returnante hejmen ili asertis ke en tiu vilaĝo vivas junulo, kiu havas tre kleran fraton kiu scipovas paroli multajn lingvojn...*

(Revenind acasă, ei au asigurat că în satul acela trăiește un tânăr care are un frate care știe să vorbească multe limbi...).

d) *Propoziția completivă directă* este aceea care îndeplinește rolul de complement direct al unui verb tranzitiv din regentă:

— *Demandis ilin*¹ *kiuj ili estas*², *kion ili serĉas en la urbo*³ *kiu estas*

ilia nomo ⁴ ... (i-a întrebat cine sînt ei, ce caută în oraş, care este numele lor...).

e) *Propoziția complementară indirectă* are funcția de complement indirect al unui verb sau adjectiv din regentă:

Baldaŭ li rememoras ¹ *ke lia filo revenas de longa vojo* ² *ke estas laca...* (curînd și-a reamintit că fiul lui revine de la un drum lung, că este obosit...).

f) *Propoziția circumstanțială de loc* îndeplinește funcția de complement circumstanțial de loc pe lîngă un verb din regentă:

— *Antaŭ ol li eniru* ¹ *kien havas lokon* ² *Miĉjo alproksomiĝis por momento* ³... (înainte de a intra el unde avea locul, Mihai s-a apropiat un moment...).

g) *Propoziția circumstanțială de timp* îndeplinește funcția de complement circumstanțial de timp:

Post kiam li revenis hejmen ¹ *Karlo iĝis malĝoja...* (după ce a revenit acasă, Carol a devenit trist...).

h) *Propoziția circumstanțială cauzală* îndeplinește funcția de complement circumstanțial de cauză:

— *Ĉar Petro estis la plej granda en nia lernejo* ¹ *kaj pro tio ke spite al tio ke li estis la amato de la patro...* (fiindcă Petru era cel mai mare în școala noastră și pentru că, în ciuda faptului că el era preferatul tatălui ...).

i) *Propoziția circumstanțială de scop*, este echivalentă cu un complement circumstanțial de scop:

Por ke oni ne koleru, ĉiuj havis sian kandelon... (pentru ca să nu se supere (să nu fie supărare), fiecare avea lumînarea sa...).

l) — *Propoziția circumstanțială modală* este aceea care are funcția de complement circumstanțial de mod:

— *Luka Verota gvidis* ¹ *tiel, kiel li sciis* ²...

(Luca Verota conducea așa cum se pricepea...).

k) *Propoziția circumstanțială consecutivă* este aceea care arată urmarea (consecința) acțiunii exprimate de regentă:

— *Por ĉiu tiu bestaro ni pagis tiom da imposto, ke oni povus kun tiu mono aĉeti tutan bienon...*

(Pentru aceste animale noi am plătit atîta impozit încît s-ar putea cu acești bani să se cumpere întreaga moșie...).

l) *Propoziția condițională* arată o acțiune de a cărei realizare depinde înfăptuirea acțiunii din regentă:

Ni returniĝus tuje se ni estis garditaj de Aleksandro... (noi ne-am fi întors imediat dacă eram apărați de Alexandru.)

m) *Propoziția circumstanțială concesivă* arată o împrejurare ce ar putea împiedica acțiunea din regentă, dar nu o împiedică:

Eĉ ĉevalo kiu estas ĉevalo stumblas, spite al tio... (chiar și calul că este cal se poticnește, cu toate că ...).

ANALIZA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE

Propoziția simplă: *La suno varmigas teron* = soarele încălzește pământul. — Să analizăm:

Kiu? = cine? — *la suno*; *kion faras?* = ce face? — *varmigas*; *kiun?* = pe cine? — *la teron*.

Mi metas krajonon en la poŝon = eu bag creionul în buzunar.

Kiu? = cine? — *mi*; *kion faras?* = ce face? — *metas*; *kion* = ce? *krajonon*, *en kion?* = în ce? — *en la poŝon*.

Mi vidas lin sur la strato = eu îl văd pe stradă:

Kiu? — *mi*; *kion faras?* — *vidas*; *kiun?* — *lin*; *kie?* — *sur la strato*.

Cuvintele de legătură sînt pronumele și ele asigură această legătură între propoziții.

Mi vidas kiu venis = eu văd cine a venit; *Mi sentas kio staras sur la tablo* = eu simt ce stă pe masă.

Acestor pronume le corespunde „*tiu kiu*” și „*tio kio*” (acela care și ceea ce), adică pot spune complet:

Mi vidas tiun kiu venis = eu văd pe acela care a venit — și:

Mi tuŝas tion kio staras sur la tablo = eu ating ceea ce stă pe masă.

Conform regulii, propozițiile care au la început pronumele „*kiu*” sau „*kio*” se despart de propoziția principală prin virgulă:

Jen du rakontojn, kiu el ili estas pli interesa? = iată două povestiri, care din ele este mai interesantă?

CARACTERISTICILE PROPOZIȚIILOR SECUNDARE

Propoziția atributivă stă totdeauna după cuvîntul pe care-l definește și se desparte prin virgulă:

Jen libro kiun vi ŝatas = iată cartea (pe) care-ți place.

Propoziția completivă se leagă cu pronumele (cine, ce) = *kiu*, *kio*, și poate să stea la orice caz:

— *Kiu venis?* (cine a venit?) — *De kiu vi venis?* (de la cine ai venit?),

— *Al kiu vi iras?* (la cine mergi?) — *Kiun vi vidis?* (pe cine ai văzut?)

— *Kun kiu vi parolis?* cu cine ai vorbit?

— Propoziția circumstanțială:

— *de mod*, arată cum se săvîrșește lucrarea și răspunde la întrebarea *kiel?*, *kia?* (cum?, ce fel?).

— *Mi faris ĉiam tiel, kiel vi volis* (am făcut totdeauna astfel după cum ai vrut tu).

— *de timp*, arată timpul cînd are loc acțiunea din propoziția principală și răspunde la întrebarea: *kiam?*, *de kiam?*, *ĝis kiam?* (cînd? de cînd?, pînă cînd?),

— *Ni returniĝis hejmen kiam jam estis mallumo* (noi ne-am reîntors acasă cînd deja era întuneric)

— *de cauză*, arată cauza acțiunii din propoziția principală și răspunde la întrebarea: *kial?* (de ce? pentru ce?, din ce cauză?):

— *Mi ne venos ĉar mi havas multe da aferojn* (eu nu voi veni întrucît am multe treburi)

— *condițională*, arată ce condiții îndeplinește acțiunea din propoziția principală și se leagă prin conjuncția „se” (dacă):

— *Ni estos tre ĝojaj se vi venos* (noi vom fi foarte bucuroși dacă veți veni);

— *de scop*, arată scopul care rezultă din propoziția principală. Legătura cu aceasta se face prin prepoziția „malgraŭ” (deși) sau prin subjunția „kvankam” (cu toate că):

— *Malgraŭ ke li kripligis, sed sukcese li kuregis* (deși a ologit, el totuși a alergat cu succes);

— *Kvankam mi ne hvas tamen povus prunti...* (cu toate că nu am, totuși aș putea să împrumut...).

APOZIȚIA

— **Apoziția** (*epiteto*) este o specie de atribut care stă în același caz (indiferent care) cu substantivul, adjectivul sau adverbul pe care îl determină, arătîndu-i acestuia o calitate. El poate avea pe lîngă substantiv forma adjectivală:

— *bela domo* (frumoasa casă); — *bona patrino* (buna mamă); sau a substantivului. În acest caz el poate exprima sau titlul sau profesia sau numele:

— *kruela edzo* (crudul soț); — *profesoro Toma*; — *Kolonelo Botta*. De asemenea poate fi termenul unui citat:

— ... „*la nomo Karlo*” (... numele Carol); ... „*la monato Septembro*”.

— Alături de adjectiv sau de adverb, are forma de adverb:

— *urĝe iranta* (iute mergător); *iom malfacile* (cam greoi);

— Pentru a înțelege mai bine rolul apoziției în frază, să urmărim următorul exemplu (folosit de Julio Baghy în manualele sale de esperanto):

La kruela patro batas la petolan filon per leda vipo (cumplitul tată bate pe zburdalnicul fiu cu bici de piele);

— *La kruela* *patro* *batas* *la petolan* *filon*
(adjektiva epiteto) → (subjekto) (predikato) (adjektiva epiteto) → (objekto)

per leda *vipo*
(instrument-adjekto) (kompemento) de „per”
↑
(adjektiva epiteto)

— Următoarea variantă a aceluiași exemplu ne arată un atribut adverbial și cel adjectival:

— *Petro* *la kruele* *severa* *patro* *batas*
(subjekto) (adverba epiteto) (adjektiva epiteto) → (apozicio) (predikato)
↑
la *tre* *petolan* *filon*
(adv. epiteto) (adj. epit.) → (objekto).

— *Observație.* În limba esperanto se face distincție între *apozitie*, ca specie de atribut și *epitet* ca accesoriu care caracterizează nemijlocit nu numai substantivul, ci și adjectivul sau adverbul. Astfel exemplele ce urmează identifică fiecare din aceste atribute

— *La koko trumpetisto de l' mateno, vekas nin dormantaj* (cocoșul, trompetistul dimineții, ne trezește pe noi, somnoroșii). Aici substantivele *trompetistul* și *somnoroșii* sînt apozitii;

— *Epitetul* este un supliment accesoriu care caracterizează direct substantivul, adjectivul sau adverbul, exprimînd o calitate, numele sau o oarecare caracteristică:

— *Soldato Filk*; — *blanka domo* (alba casă); — *iom surda* (puțin surd)

— *Atributul substantival* (suplemento) este cuvîntul care exprimă relația sau circumstanța unei părți de cuvînt, cu excepția predicatului. După formă, el poate fi:

— *prepozitiv*: — *amo al la patrujo* (dragostea către patrie);

— *groto de la urso* (bîrlogul ursului); — *arbo antaŭ domo*

— *acuzativ*: — *tri mejlojn malproksime* (trei mile depărtare);

— *infinitiv*: — *Nekaparable paroli* (incapabil a vorbi); — *streĉe labori*;

— Cuvîntul suplimentar poate fi substantiv, adjectiv, sau adverb. În următoarele grupe de cuvinte: — *la domo de mia patro*; *preta por morti*; *norde de la urbo*; — *sufери pro la vero*, cuvintele *patro*, *morti*, *urbo*, *vero* sînt, suplimente ale respectivelor substantive, adjective, adverbe și verbe.

— Reluînd exemplul de mai sus, vom observa toate cele trei specii ale atributului apozitia, epitetul și suplimentul, după cum urmează:

— *Petro la patro de Paŭlo batas la filon de la najbaro*
(subjekto) — (apozicio) (suplemento) (predikato) (objekto) (suplemento)

per vipo el vergoj sur la strato plena de homoj.
(adjekto) (suplemento) (lok-adjekto) (epiteto) (suplemento)

PRINCIPIUL DE NECESITATE ȘI SUFICIENȚĂ

În vorbirea curentă, în toate limbile se constată adesea neconcordanța cu limba literară. Pentru a înlătura termenii de prisos folosiți de mulți vorbitori ai limbii esperanto, precum și pentru a utiliza numai expresiile absolut necesare ca înțelesul frazei să fie pe deplin lămurit, Academia de esperanto a elaborat așa numitul *Principiu de necesitate și suficiență*, care trebuie să servească drept bază logică de formare a cuvintelor.

Esența principiului de necesitate se poate exprima în felul următor: „În construirea cuvintelor trebuie să se introducă toate rădăcinile, afixele și terminațiile care sînt strict necesare, dar care să nu prisosească la exprimarea clară și deplină a ideii prezentate”.

Principiul de suficiență completează ideea de mai sus în modul următor: „Dacă ideea astfel exprimată este înțeleasă bine și fără confuzie din

— *Observație.* În limba esperanto se face distincție între *apozitie*, ca specie de atribut și *epitet* ca accesoriu care caracterizează nemijlocit nu numai substantivul, ci și adjectivul sau adverbul. Astfel exemplele ce urmează identifică fiecare din aceste atribute

— *La koko trumpetisto de l'mateno, vekas nin dormantaj* (cocoșul, trompetistul dimineții, ne trezește pe noi, somnoroșii). Aici substantivele *trompetistul* și *somnoroșii* sînt apozitii;

— *Epitetul* este un supliment accesoriu care caracterizează direct substantivul, adjectivul sau adverbul, exprimînd o calitate, numele sau o oarecare caracteristică:

— *Soldato Filk*; — *blanka domo* (alba casă); — *iom surda* (puțin surd)
— *Atributul substantival* (suplemento) este cuvîntul care exprimă relația sau circumstanța unei părți de cuvînt, cu excepția predicatului. După formă, el poate fi:

— *prepozitiv*: — *amo al la patrujo* (dragostea către patrie);

— *groto de la urso* (bîrlogul ursului); — *arbo antaŭ domo*

— *acuzativ*: — *tri mejlojn malproksime* (trei mile depărtare);

— *infinitiv*: — *Nekaparable paroli* (incapabil a vorbi); — *streĉe labori*;

— Cuvîntul suplimentar poate fi substantiv, adjectiv, sau adverb. În următoarele grupe de cuvinte: — *la domo de mia patro*; *preta por morti*; *norde de la urbo*; — *suferi pro la vero*, cuvintele *patro*, *morti*, *urbo*, *vero* sînt, suplamente ale respectivelor substantive, adjective, adverbe și verbe.

— Reluînd exemplu de mai sus, vom observa toate cele trei specii ale atributului apozitia, epitetul și suplimentul, după cum urmează:

— *Petro la patro de Paŭlo batas la filon de la najbaro*
(subjekto) — (apozicio) (suplemento) (predikato) (objekto) (suplemento)

per vipo el vergoj sur la strato plena de homoj.
(adjekto) (suplemento) (lok-adjekto) (epiteto) (suplemento)

PRINCIPIUL DE NECESITATE ȘI SUFICIENȚĂ

În vorbirea curentă, în toate limbile se constată adesea neconcordanța cu limba literară. Pentru a înlătura termenii de prisos folosiți de mulți vorbitori ai limbii esperanto, precum și pentru a utiliza numai expresiile absolut necesare ca înțelesul frazei să fie pe deplin lămurit, Academia de esperanto a elaborat așa numitul *Principiu de necesitate și suficiență*, care trebuie să servească drept bază logică de formare a cuvintelor.

Esența principiului de necesitate se poate exprima în felul următor: „În construirea cuvintelor trebuie să se introducă toate rădăcinile, afixele și terminațiile care sînt strict necesare, dar care să nu prisosească la exprimarea clară și deplină a ideii prezentate”.

Principiul de suficiență completează ideea de mai sus în modul următor: „Dacă ideea astfel exprimată este înțeleasă bine și fără confuzie din

context, fără vreunul din sufixele întrebuințate, acest sufix poate fi eliminat, ca nefolositor și inutil". Să luăm câteva exemple: *Eksidiĝi* (a (se) așeza). Aici prisosește sau prefixul „ek”, sau sufixul „iĝ”, căci este suficient a spune: „*eksidi*” sau „*sidiĝi*”; *Sekvanta leciono* (lecția următoare), se poate reduce la „*sekva leciono*” care este tot atât de clar și fără sufixul „ant”; *Parolkapableco* (capacitatea de vorbire) se poate reduce la „*parolkapablo*” fiind tot atât de clar și fără sufixul „ec”.

Urmînd cu consecvență principiul de necesitate și suficiență, trebuie să evităm frecventele pleonasmе ca: „*amazonino*” în loc de „*amazono*”; „*orfulo*” în loc de „*orfo*” sau „*orfulino*” în loc de „*orfino*”.

În general, începătorul se străduiește să pronunțe corect orice termen și adesea folosește expresii de prisos. Pentru aceasta el face uz de toate formele gramaticale, uitînd că unele din ele au ieșit din uz.

Esperanto, ca oricare limbă, evoluează și se perfecționează căutînd să se debaraseze de anumite complicații care îngreuiază vorbirea. Așa de pildă, inițial au existat cuvinte ca: „*imagaĝo*, *rezumaĝo*, *konatulo*” și altele, în locul cărora astăzi se întrebuințează: „*imago*, *rezumo*, *konulo*” etc.

O atenție deosebită se impune la interpretarea în traducerea unor cuvinte, spre a nu se face confuzii asemuindu-le cu unele din limba română pe baza faptului că multe cuvinte se aseamănă cu cele românești. Așa de exemplu, dacă cuvintele: *lamĉo* = lampă *pipĉo* = pipă; *kapo* = cap; *nazo* = nas și altele, se aseamănă întocmai cu cele românești, nu înseamnă că altele care de asemenea pot numai aparent să semene cu cuvintele românești, trebuiesc traduse întocmai. Așa de exemplu cuvîntul „*savanto*” nu înseamnă (savant) ci (salvator); „*talpo*” nu înseamnă (talpă) ci (cîrțiță); „*ĉomo*” măr; „*ĉpato*” (un oarecare minereu etc).

REPETAREA TERMENILOR GRAMATICALI

a) *Repetarea rădăcinilor*: unii începători nu dau atenție la așa-zisa repetare a rădăcinilor, folosind bunăoară într-o singură frază, de două-trei ori aceeași rădăcină:

— *En nia urbo okazis jena okazintaĵo* = în orașul nostru s-a întîmplat următoarea întîmplare.

Pe baza principiului de necesitate și suficiență, acest mod de a folosi repetarea rădăcinilor trebuie evitat. Astfel, fraza de mai sus se poate exprima în modul următor:

En nia urbo okazis jena evento = ... a avut loc următorul eveniment. Se spune de asemeni: *La spektaklo estis prezentita* = spectacolul a fost prezentat (sau): *okazis prezentado* = a avut loc reprezentația. În mod analog, este mai corect a se spune: *preni manĝon*, în loc de *manĝi manĝon* = a lua gustarea (și nu) a mânca mîncarea. *Diri (fari) paroladon* = a spune o cuvîntare (și nu) *paroli paroladon* = a cuvînta cuvîntarea; *bati per martelo* = a bate cu ciocanul, în loc de: *marteli per martelo* = a ciocăni cu ciocanul; *kapti per fiŝhoko* = a prinde cu undița (în loc de): *fiŝkapi per fiŝkaptilo* = a prinde pește cu prinzătoarea de pește.

b) *Repetarea prepozițiilor și conjuncțiilor*: Ca și rădăcinile, repetarea unor prepoziții sau conjuncții aparțin obiceiului unor începători când este vorba în special de prepozițiile: *al, de, en, el, sur, kun* și altele, sau conjuncțiile: *ĉu, ĉar, do, ne nur, se* etc., întâlnind adesea expresii ca acestea:

eniri en ĉambro, în loc de: *eniri la ĉambron*; *alparoli al iu*, în loc de: *alparoli amikon* (sau *malamikon*); *surpaŝi sur vojon*, în loc de: *surpaŝi la vojon* = a pași pe cale.

Principiul de necesitate și suficiență trebuie să călăuzească pe orice vorbitor al limbii esperanto, ținând seamă că o exprimare logică cu înțeles deplin nu înseamnă numaidecât încărcarea vocabularului, ci simplificarea lui la minimum necesar.

În esperanto, datorită bogăției lexicale cât și a caracteristicilor structurii gramaticale, există posibilitatea de a exprima o aceeași noțiune în diferite feluri, sau prin mai multe cuvinte care lămuresc una și aceeași noțiune. Astfel se cunosc bine cele două posibilități de a exprima cele mai multe din noțiuni după cum urmează:

— direct: *trajno, riĉa, frida, bele, bone* etc. și

— indirect: *vagonaro, malpovra, malvarma* etc.

De regulă, metoda directă este mai mult folosită, fiind și mai simplă față de cea de a doua care este mai greoaie, mai complicată.

Eliminarea tuturor elementelor de prisos — dar nu mai puțin decât cele strict necesare — trebuie să călăuzească pe orice cunoscător al limbii esperanto în exprimarea sa corectă, clară și deplină după recomandarea însăși a autorului:

— „*Ne pli ol necesas kaj ne malpli ol sufiĉas* (nu mai mult decât este necesar și nu mai puțin decât este suficient).

Partea a III-a

TEXTE PARALELE
EXERCİȚII – LECTURĂ

La Espero.

Himno Esperantista de D-ro L. Zamenhof.

Movs de milita mondo.

F. DE MENIL

1. En la mond-on ven - le nov - a
2. Sub la sankt-a sign - o de l'Es.
3. Sur nob - ita - a lingv - a fun - da -

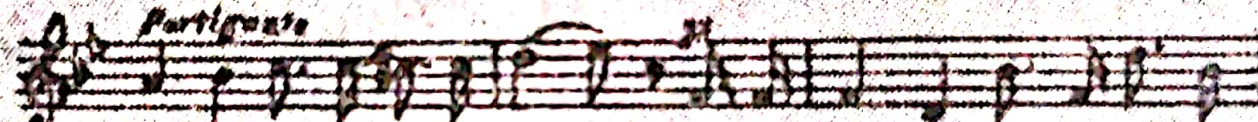
cent - o, tra la mond - o ir - as for - ta - vult - o, per sang -
 per - o, ho - lekt - ig - as pac - aj ba - lai - ant - o, kaj ra -
 ment - o, kom - p - e - kant - o v - en la a - li - en la po -

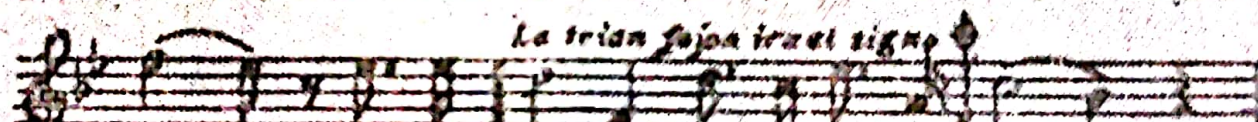
il - o, de fa - cil - a vent - o son de lok - o fleg - o gi al
 pida - kresk - as la a - fer - o per la - dor - o de la Es - per
 pintoj sur - os en kon - ant - o o - no grand - on rond - on fa - mi

lok - o. He al giv - o sang - on so - i fant - a gr la
 ant - o, Post - o star - as sur - o, de mil - jar - o, in - ter
 ti - en. Ni - a di - li - gent - o ko - leg - ar o en la

Partiganto
 hom - an tir - as fa - mi - li - on: Al la mond' e - tern - e mi - lit
 la po - pol - o, di - vid - it aj, Sed dis - ant - on la obs - ti - aj
 bor - o pac - a na lac - ig - os, Ĝis la bel - a song - o de l'Hom -

La tria fajro iras el signo
 ant - a Ĝi pro - mes - as Sankt - an bar - mo - ni - on
 bar - o, per la Sankt - a Am - o dia - bat - it - aj
 ar - o por e -

tar - na dom' e - sek - tiv - ig - os.

La Himno Esperantista

La Espero.

Himno Esperantista de D-ro L. Zamenhof.

Mova de milita marŝo.

F. DE MEVIL

1. En la mond-o ven-is nov-a;
2. Sub la sankt-a sign-o de l'Es-
3. Sur neŭtral-a lingv-a fun-da.

4. cetn-o, tra la mond-o ir-as fort-a vol-o, per flag-
5. per-o, kolekt-ig-as pac-oj ba-tal-ant-oj, kaj ra-
6. ment-o, kolekt-ig-as pac-oj ba-tal-ant-oj, kaj ra-

7. 11-oj de fa-cil-a vent-o ven-de lok-o flag-u gi al
8. plid-kresk-as la a-fer-o per la-bor-o de la Es-per-
9. povi far-oc en bon-ord-o a-mu grand-on rond-on fa-mi

10. lok-o. He al glav-o sang-on do-? fant-a gi la
11. ant-oj Fort-o star-on sur-oj de mil-jar-oj in-ter-
12. 11-on. Ni-a di-lij-gent-a ko-leg-ar-o en la

13. Partigenti
14. bon-an tir-as fa-mi-li-on; Al la mond'o-tern-o mi-lit-
15. la popol-oj di-vid-it aj, Sed dis-salt-on la obst-in-a;
16. bor-o pac-a ne lac-ig-on, Ĝis la bel-a sang-o de l'Hom-

17. La tria fina kresk sign-o
18. aca-a Ĝi pro-mes-as sankt-as bar-mo-ni-on
19. bar-oj per la Sankt-a Am-o dis-bat-it-aj
20. ar-o per-o

21. ter-na bon'e-fek-tiv-ig-on.

La Himno Esperantista

Fig. 6

II. Sub la sankta signo de l'espero, Kolektigas paca batalantoj, Kaj rapide kreskas la afero Per laboro de la Esperantoj Forte staras muroj de milaroj, Inter la popoloj dividitaj, Sed dissaltos la obstinaj baroj, Per la sankta amo disbatitaj.

III. Sur neŭtrala lingva fundamento Komprenante unu la alian, La popoloj faros enkonsento Unu grandan rondon familian Nia diligenta kolegaro En laboro paca ne laciĝos, Ĝis la bela sonĝo de l'homaro Por eterna ben'efektivigos!

SPERANȚA
(IMN ESPERANTIST)
(Traducerea)

A sosit în lume un nou simțămînt, circulă prin lume un strigăt puternic. Pe aripile unei adieri ușoare, din loc în loc acum el să zboare.

Nu către spada însetată de sînge cheamă neamul omenesc, ci lumii mereu războinice îi promite o sfîntă armonie.

Sub semnul sfînt al speranței, se-adună luptătorii păcii și-atunci acțiunea îndată sporește, prin munca esperantiștilor.

De mii de milenii stau întărite ziduri de popoare despărțitoare, dar se vor spulbera barierele dîrze, zdrobite de nobila dragoste.

Pe fundamentul limbii comune, înțelegîndu-se unul pe altul, popoarele vor face prin bună învoială, un mare cerc al familiei.

Sîrguitorii noștri colaboratori nu vor osteni în munca lor pentru pace, pînă cînd visul frumos al omenirii întregi nu se va împlini pentru vecie.

L. L. ZAMENHOF

EKZERCARO

(Exerciĉii)

— Cetirea ŝi pronunĉarea:

Abato, afabla, ankaŭ, aperi, bela, birdo, bori, cerbo, ceta, cirkuli, caro, ĉasta, ĉesi, ĉu, danĝero, dekstra, deziri, ebeno, eta, edifi, fadeno, fendi, fiero, garbo, granda, grimpi, ĝardeno, ĝenro, ĝis, ĝoji, haladzo, halti, hela, ĥaoso, ĥimero, idolo, ili, incit, jambo, joko, jesi, ĵalusa, ĵeti, ĵokeo, kadenco, kelka, kiu, kluki, laŭro, li, logi, lupolo, maĵusklo, melki, mola, naŭ, noĉo, novaĵo, nun, ogivo, oportuna, oscedi, pasio, penetri, pipso, rajto, rampi, ribeli, sagaca, scii, seruro, ŝafo, ŝajni, ŝtono, tavolo, teo, tegi, tuj, unco, unika, uzi, ŭato, variko, vato, vekti, zebro, zono.

— Cuvinte compuse, propozicii, fraze:

Homo — homoj, bela — belaj, belstatura, altnivelo, scivolema, kurt-pieda, tagmezo, matenmanĝo, ruĝkolora, vintrotago, lernolibro, flava floro, lilio estas floro, kio estas rozo? Ĉu vi ŝatas florojn? Ĉaro estas veturilo. Mi havas belan veturilon. Mia veturilo estas granda, bela kaj kara aŭtomobilo. Mi bone aŭtas kaj havas propran aŭtejon. Pomo estas frukto. Ĉu vi ŝatas fruktojn? Mi aĉetas ĉiu tago florojn kaj fruktojn.

— Bonan tagon Niĉjo! Ĉu vi fartas bone? — Dankon! Mi tre bone fartas. Sed vi? — Ankaŭ mi, dankon! — Feliĉan Navjaron! — Koran dankon!

— Bonvenon, f-ino Manja! Ĉu vi fartas bone? — Jes! Mi kore dankas, sed via patro? — Ankaŭ li estas en bona sano. — Gratulon!

— Prefixe ŝi sufixe:

Juna, junulo, jauulino, gejunuloj, maljuna, junularo, juneco; detruĵi, detruenda domo, detruenda, detruigi, detruisto, detruita; foliumi, foliumadi, — cerbumi, kolumo, redoni, rebati, revidi, disdoni, doninto, donaĵo, donaco, aldoni, redoni donado; aŭto, aŭtadi, aŭtisto, aŭtovojo, aŭtogaraĝo, aŭtohaltejo, aŭtostopo, arbo, arbaro, arbeto, arbego, nomaro, verkaro, ŝafaro, homaro, aro; familiano, ŝipano, samideano, kunsidi, kunlabori, kunlogi, kunveninto. manĝi, manĝaĵo, manĝado, manĝejo, manĝegi, manĝeti, manĝilo, manĝo. manĝilaro, manĝema, manĝujo, manĝigi, manĝebla, manĝinda, fogmanĝi.

— Artikolul hot. „La“:

La knabo estas juna. Li iras al la lernejo. Ĝi estas alta lernejo en la urbo. La homo estas un el la raciaj estaĵoj sur la tero. En la jaro 1973 mi

finos la studadon. En la sama jaro mi komencos miajn kursojn kaj iĝos ano de la Kulturasocio. L'asocio estas Esperanto asocio.

— Declinare :

La domo estas granda. Mi vidas la fenestrojn de la domo. Ĝi apartenas al la miaj gepatroj. Mi amas miajn gepatrojn, kaj ili amas min. Patro! mi amas vin. Morgaŭ mi verkos rakonton pri miaj gepatroj kaj dimanĉe mi iros promenadi kun mia patro.

— Adjective, adverbs : (komparacio: absoluta, relativa: baza gramatiko kompara supera)

Helena estas bona fraŭlino. Ŝi dancas bone. Ankaŭ Anna estas bela knabino. Ŝi lernas diligente. Helena estas pli aĝa ol Anna sed Sofia estas malpli granda ol Anna. Sofia estas la plej malgranda. Helena estas studentino, lernas, bone kaj estas feliĉa. Anna estas mlsana kaj sentas sin malfeliĉa. La homo estas la plej perfekta. Ĉevalo estas tiel inteligenta kiel hundo. Bovo estas samgrade utila al kamparanoj kiel maŝino. Oni diras: *Kia* la voko-tia la eho kaj *kiam* fulmas-tiam tondras. Ankaŭ *kiom* da penado-tiom da efiko. Vi laboras bone, sed mi pli bone, tamen li, la plej bone el inter ni.

— Pronumele : (personaj, posedaj, demonstraĵoj, nedifinaj):

Mi havas aŭtomobilon. *Ĝi* estas bela kaj komforta. Ĉu *vi* havas veturilon? *Mia* edzino kaj *ŝia* amikino ofte promenadas kun *nia* aŭto. *Ili* havas alian opinion pri *tiu* veturilo. Iohano estas frato de *mia* edzino. *Li* gvidas bone *inajn* veturilon. *Lia* kapablo pri aŭtismo estas bona, sed *liaj* amikoj nenion povas. *Ni* devas instrui *ilin*. Jen *kelkaj* veturiloj. Ĉu *ili* estas la *viaj* Ne. *Niaj* estas *aliaj*. -*mi* — *mia* (j-n) *min*; *vi* — *via* (j-n) *vin*; *li* — *lia* (j-n) *lin*; *ŝi* etc.

— Verbe : (aspektoj, tempoj, manieroj, formoj):

Mi estas oficisto. Hodiaŭ estas festotago kaj mi ne iras al la oficejo sed hieraŭ mi iris kaj ankaŭ morgaŭ mi iros al la oficejo. Kara amiko! venu morgaŭ ce mi por komenci laboron. Se vi sciis kiel mi tion deziras vi estis veninta ankaŭ jam de longe. Tamen mi estos kontenta se vi revenos.

Pluvas, tondras, fulmas kaj hajlas. Malfermu vian ombrelon!
Laboras, (*is, os, us, u, i, anta, inta, onta, ata, ita, ota*) etc.

— Numeraĵoj : (bazaj, ordaj, multiplikaj, kolektivaj, frakciaj): unu, du, tri, kvar...dek unu, dek ses... dudek sep, kvardek naŭ; unuo, duo, trio,... una, dua, tria... double, trioble, sepoble; trope, kvaropa, kvinopo... duona, duone, duono; foje, trifoje... po.

— Matematiko estas ekzakta scienco. Ni kalkulu jene:

Adicio: $10 + 4 = 14$ (dek plus kvar faras dek kvar) (plus = kaj; estas = feras);
Subtraho: $10 - 4 = 6$ (dek minus kvar (aŭ sen kvar) faras ses; minus = sen.
Multipliko: $10 \times 4 = 40$ (dek oble kvar faras kvardek) = produto (produktus).
Divido: $56 : 8 = 7$ (kvindek ses dividite per ok estas sep) = kvociento.

Potencigo: $5^3 = 125$ (la tria potencigo de kvin estas cent dudek kvin).

Elradikado $\sqrt[2]{144} = 12$ (la dua radiko de 144 estas dek du).

(Citiți aceste exerciții și înlocuiți prin altele după propria dv. părere, comparându-le cu cele expuse în capitolul corespunzător fiecărei teme).

(După un timp oarecare de exercitare, treceți la citirea textelor paralele și a lecturii avansate încercând traduceri și retroversiuni, servindu-vă de exemplele de aici și de vocabularul de la sfârșitul lucrării).

(Exemplele de mai sus cuprind numai o parte din expunere. Dv. încercați să completați toată gama în fiecare capitol. De exemplu la capitolul Pronumele: lipsește ĝia, ilia etc.).

EXERCITIIL DE CITIRE ȘI DE PRONUNȚARE

- *Articolul*: La vagonaro jam atendas vin — Fermu post mi la pordon.
 — Vi povas mem skribi la finon de la letero. — Ankoraŭ estas la memoro pri l'morto de miaj gepatroj. — Li havas la cent okulojn de Arguso.
 — La vento favoras, la pluvo malfavoras. — La infero kaj la ĉielo instigis lin al la venĝo. — Pli bona estas la saĝeco ol hereda havo. — La tuta mondo estas unu familio (Z). — Plej bona kuracisto estas la tempo.
 — Fidele mi plenumos la ordonon. — La suno naskas vermojn en malviva hundo. — Mi prenas la decidon.
- *Substantive*: — Servo postulas servon. — Suspekto pruvon ne egalas.
 — Printempo semas, aŭtuno rikoltas. — Ŝtelisto ŝteliston evitas.
 — Tiun sinjoron mi renkontis hieraŭ. — Nevo de papo facile fariĝas kardinalo. — La sola amo faris min kruela. — La conscienco faras nin timuloj. — la saĝeco faras la saĝulon pli forta ol dek potenculoj. —
 — Espero panon ne donas. — Korvo al korvo okulon ne pikas. — Konformiĝu la gestojn al la vortoj. — Ofte la virto devas peti la malvirto pardonon — Ni sekvas al vi en la faŭko de la morto (Z). — Mi instruas Esperanton al mia infano (Z). — Tion ĉi kredu al mui.
- *Adjective*: — La malfeliĉa vagas nun sub tero. — Ne ĉio griza estas lupo.
 — Bonan tagon, miaj plejamataj! — Pli feliĉa estas donanto, ol prenanto. — La homo estas des pli feliĉa, ju malpli da bezonoj li havas. — Ju pli malforta korpo, des pli forte suferas la animo. — Estu ĉasta kiel glacio, estu pura kiel neĝo. — Pli bona pano sen butero, ol kuko sen libero. — Amo pli kora, disiĝo pli dolora. — Plej danĝera malsano estas manko de saĝo. — Fiŝo pli granda malgrandan englutas. —
 Barelo malplena sonas plej laŭte. — El du malbonoj pli malgranda elektu. — Li estas en la plej furioza humoro. —
- *Pronumele*: — Mi vidas vin. — Vi, vi ridas, mi, ho ve, mi ploras. — Via imperiestra Moŝto. — Ni alvenos antaŭ li, lkvankam li foriris antaŭ ni. — Ĝi servis al li kiel homo. — Ŝi naĝas pli bone. — Legumem. — Juĝu la homoj laŭ iliaj agoj. — Al ĉiu besto plaĉas ĝia nesto. — En sia afero ĉiu juĝu libere. — Inter miaj muroj estas miaj plezuroj. — Lasu al li lian liberecon. — Al ĉiu frato lian parton. — Oni diras ke la plej altaj finaj provincestroj nenion scias pri la loĝantoj. — Kelkaj vojaĝantoj erariĝis. — Sia estas kara, pli ol la najbara. — Plej bone ridas tiu kiu ridas la lasta.

— **Verbe:** — Bučas la lupo, oni ankaŭ ĝin buĉos. — Juneco petolis, maljuneco malsatos. — En feliĉo ne fieru. — La mizerulo restis forlasita. — La armeoj estis forlasinta la urbon dum la antaŭa tago. — La interparolado estis interrompita. — Li ekglitis kaj estas jam falont sur la plankon. (Z). Li estis disŝironta la leteron. — La manĝota fiŝo estas ankoraŭ en la rivero. — Ne prenu prunte kaj ne prunte donu. — Lasu vin mortigi. — Mia nomo estas konata jam. — Arbaro nudiganta kun vento bruegas. — Li vidis la sunon brilantan tra la kurtenon. — Perdinta la kapon pri haroj ne ploras. — Ĉio en pasio decidita, forpasas, kiam la pasio estas finita. — Eksonis mirinde ĉarma muziko. — Meze de mia ĝojo mi aŭdas vin sopiranta. — La arbaro ŝajnas ploranta pri ĉarma printempo. — Kritiki estas facile, fari malfacile. — Ĝi estas ŝerco, kiun valoras aŭskuli. — Mi tre ĝojas vidi vin. — Penu malaperi nevidate.

— **Adverbe:** Rilate la reĝon. — Ŝi falis svene. — Pluvas torente. — Meze de la dornoj, floras la roro. — allonge decidite. — Trafite — Spite al la diablo. — Li lernas returne. — La akvujo estas trikvarone plena. — Antaŭ ne longe... — Ĉirkaŭe de la urbo. — La steloj fajre brilegas. — Koncerne tion mi devas diri... — Tuŝite. —

— **Prepozitii:** Li baraktis kiel fiŝo ekster la akvo. — Ni vivas en terurtempo. — Vi restu apud ni. — Anstataŭ la ĉapelo, li metas sur la kapon kartonan ĉapelujon. — La fingron ĉiam tenu sur la buŝo. — Hanibalo iris trans la Alpoj. — Rostita kolombeto ne flugas al buŝeto. — Mi prenas po ses pilolojn ĉiun tagon. — Mi sopiras al patrujo. — Pro estimo al viaj valoroj. — Ne ĵetu perlojn antaŭ la porkojn. — For de l'okuloj, for de la koro. — La domo estas ĉirkaŭita de malnova ĝardeno. — Li portas glavon ĉe la zono. — Kun kiu vi festas, tia vi estas. — Ne gutas mielo el la ĉielo. — Kun edzo plej malmola estas pli bone ol sola. — Ne mia estas la ĉevalo, min ne tuŝas ĝia falo. — Pagas maljunaj jaroj por junaj eraroj. — Se okulo ne vidas, koro ne avidas. — Akvo kura — akvo pura. — Kiu faras sin rato, tiun manĝas la kato. — Pli proksime estas sia ol alia. — Inter blinduloj regas strabuloj. — Ne ŝovu nazon en frendan vazon. — Estu saĝa homo en la propra domo. — Bela vizaĝo sen multa da saĝo. — Kiu ŝatas okulaĉi, ne tre ofte povas maĉi. — Amo supermezura ne estas tre plezura. — Kiam sako mizeras, amo malaperas. — Ne scias mano dekstra, kion faras sia maldekstra. —

TH. SPERANCIA

MATEMATIKO

Du kunvojaĝantoj sidante unu antaŭ la alia en la restoracia vagono, vojaĝas.

La vagonaro kuregas kun granda rapideco. La arboj, domoj, bestoj de sur la kampo pasas flugante.

Unu el pasaĝeroj ekvidas gebovan gregon:

— Cent dekkvin — murmuris li.

La ĉeestanto restis mirigita pro tia rapideco kun kiu sia najbaro kalkulis.

Post iom de tempo, jen aperas la grego da ŝafaro.

— Okcent sesdek kvar — prononcas denove la unua.

— Sinjoro! decidiĝas demandi la dua kiu restis pli mirigita. Kiamaniere sukcesas vi kalkuli tiel da rapide?

— Tre simple, respondis trankvile la unua. Mi kalkulas piedojn kaj poste mi dividas ilin per kvar.

— ! ! ! ? ? ?

MATEMATICĂ

Doi călători merg așezați unul în fața altuia într-un vagon-restaurant.

Trenul aleargă cu o iuțeală vertiginoasă. Pomii, casele, vitele de pe câmp trec în zbor.

Unul din pasageri zărește o cireadă de vite:

— O sută cincisprezece — murmură el.

Cel din față rămase uimit de iuțeala cu care vecinul său a făcut socoteala.

Peste puțin timp, iată se arată o turmă de oi.

— Optsute șaizeci — rostește din nou primul.

— Domnule! se decide să întrebe cel de al doilea care rămăsese și mai uimit. Cum faci dumneata socoteala așa de repede?

— Foarte simplu, răspunse primul liniștit. Număr picioarele și pe urmă le împart la patru.

— ! ! ! ? ? ?

VORTOJ (cuvinte):

— kun + vojaĝ + ant + o	= (vojaĝi = a voiaja + pref. kun (cu, con) + ant + o; term. subst.
— kur + eg + as	= (kuri = a alerga + suf. suf eg + as; term. ind. prez.
— ge + bov + a + n	= (bovo = bou + ge, suf. ambele sexe; + a, term. adj. + n (acuz.)
— ĉe + est + ant + o	= (esti = a fi + ĉe (pref.) + ant + o, term. subst. participial
— mir + ig + it + a	= (miri = a(se)mira + ig, suf. + it, + a, term. part. tr. pasiv.
— ŝaf + ar + o	= (ŝafo = oaie + ar, suf. = mulțime; + o, terminația subst.
— decid + iĝ + as	= (decidi = a(se)decide + iĝ, suf. (refl.) + as, term. ind.

PREFIKSOJ

— kun, -ek, -ge, -ĉe, -de.

SUBSTANTIVOJ:

— kunvajaĝantoj, vagono, vagonaro, arboj, domoj, bestoj, kampo, grego, ĉeestanto, najbaro, tempo, ŝafaro, sinjoro, piedoj.

PRONOMOJ:

— alia, li, sia, vi, mi, ilin, (unu antaŭ la alia; la dua);

VERBOJ:

— sidante, vojaĝas kuregas, pasas, flugante, ekvidas, murmuris, restis, kalkulis, aperas, prononcas, decidi, gas, demandi, sukcesas, respondis, dividas.

SUFIKSOJ:

-ar, eg, -ec -ig, -iĝ, -it

ADJECTIVOJ:

— rostoracia, granda, gebovan, mirigita, rapideco.

ADVERBOJ:

— sidante, flugante, denove, kiamaniere, rapide, simple.

NUMERALOJ:

— du, unu, cent, dekkvin, okcent, sesdek kvar, dua, unua, kvar.

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI (En Esperanto: Tiberiu Morariu)

NICĴO MENSOGULO

NICULĂIȚĂ MINCIUNĂ

(Fragmento)

Niĉjo Gropescu, la filo de paĉjo Andreo Gropescu, el vilaĝeto Manga, komunumo Măgureni, estas knabo kun juĝkapablo, milda en la parolo, modesta en la gestoj kaj mi ne scias kiel diri: sed hontema aŭ sekve hontema.

En ĉiu unuagrada klaso, frekventita en la lernejo en Măgureni, li ricevis ĉiam la unuan premion, je ĝojo kaj flato de la gepatroj.

Nu ja! ne estas malgranda afero, dum la tago de Sanktpetro en la lernejo, ornamita per floroj, aŭdi, ke oni krias de tie: „La unua premio kun krono, Gropescu Nikolao“, vidi la sinjoron instruiston metanta kronon el pomfolietoj sur lian nigran hararon; la sinjoron vilaĝestron donanta al li aron da libroj, karesanta lin; kaj poste iri laŭlonge de la vilaĝo, vi, unuflanke la patrino, aliflanke la patro, kaj inter vi via filo, vidata de la vilaĝanoj ame bondezirantaj: „vivu la via“ kaj „al pli granda!“.

Kiam Niĉjo estis trapasinta la lernejon, sinjoro instruisto Irimescu diris, ke estas bedaŭrinde, ne lasi plu studi tian knabon lerneman; kaj oĉjo Andreo Gropescu ĉiamaniere pensis kaj pripensadis de Sanktpetro ĝis Septembro, prenis konsilon de unu kaj de alia.

Niculăiță Gropescu, feciorul lui neica Andrei Gropescu din satul Manga, comuna Măgureni, e un băiat cu judecată, blajin la vorbă, măsurat în mișcări și, nu știu cum să zic: dar sfios, ori prin urmare sfios.

În toate clasele primare, urmate la școala din Măgureni, a luat tot premiul întâi, spre bucuria și mândria părinților.

Că de! nu e lucru puțin, în ziua de Sînpetru, în școala împodobită cu flori, s-auzi că strigă de colo: „Premiul întâi cu cunună, Gropescu Niculae“, — să vezi pe domnul învățător că-i pune peste perișorul lui negru cununa de merișor; pe domnul primar că-i dă un teanc de cărți mîngîindu-l, și apoi să pleci pe ulița satului, tu, mama de o parte, tatăl de alta și feciorul vostru, în văzul sătenilor, care zic cu dragoste: „să vă trăiască și la mai mare!“.

La sfîrșitul școlii, domnul învățător Irimescu a zis că e păcat ca așa băiat cu tragere de inimă la învățătură să nu meargă mai departe iar neica Andrei Gropescu, de la Sînpetru pînă la septembrie s-a gîndit și s-a răzgîndit în toate felurile, a luat sfat ba de la unu, ba de la altu'...

Vi aŭdis kion diris al li instruisto; kaj li same parolis kun si dum la horoj de la laceco kaj ĉagreno, vidinte, ke lia laborado kaj tiu de edzino Stana restis senfrukta por la domo ŝargita per kvar infanoj: la dekunu-jara Niĉjo, du tri-jaraj ĝemelinoj kaj alia fileto en la brakoj de Stana.

Învățătorul i-a spus, precum văzurăți; și tot așa își zicea și el în ceasurile de trudă și de obidă, când vedea că munca lui și a Stanei, nevستی-si, n-avea nici un spor pentru casa lui împovărată de patru copii: Niculăiță de unsprezece ani, două fete gemene de trei ani și alt băiat în brațele Stanei.

MIHAIL SADOVEANU

KURTA VOSTO

COADĂ SCURTĂ

(Fragmento)

.....
— Via Moŝto — sekvis Kos — antaŭhierau okazis ĉi tie en Babahano, la ĉefa civito de Via Moŝto terureco, evento, kiun aŭdante, ni ĉiuj estis kaptitaj je malĝojo. Bahzad, centestro en la garda kohorto de la Via Moŝto, havas domon en la limkvartalo de la kaldronistoj. Hejme li havas edzinon kaj infanon kiujn li treege amas. Bahzad havis ankaŭ hundon nomaĉita Kurta-vosto, ĉar la paŝtistoj fortranĉis ĝian voston ek de ĝia eta aĝo. Je la paŝtistoj aĉetis ĝin la centestro kaj lerte vartis ĝin instruante pri diversaj kutimoj tiel, ke ĝi iradis sur du piedoj kiel homo, trovadis kaŝitajn aĵojn kaj alportadis ĝin laŭ la ordono; ĝi kapablis plenumadi multajn mirindajn farojn kaj komprenadis ĉion kion diradis al ĝi sia mastro.

Antaŭhierau matene, la edzino de Bahzad foriris al siaj gepatroj, flanken de remparoj. Bahzad havante libertenpan tagon estis restinta hejme kun la infano. Li ludis kun li, nutris lin kaj endormigis lin en lulilo. Sed jen, la kaptano de la gvardio, sendis militiston, ordonante ke li tuj alvenu ĉe la palaco, havante ion urĝon sciigi al li.

.....
— Măria ta, a urmat Cos — alaltăieri s-a întâmplat aici în Babahan, cetate de scaun a strășniciei tale, o faptă, pe care auzind-o cu toții am fost cuprinși de mîhnire. Bahzad, sutaș în oștirea de strajă a Măriei tale, are casă în mahalaua cazangîilor. Acasă are nevastă și copil pe care foarte îi iubește. Bahzad avea de asemeni, și un cîine, poreclit Coadă-scurtă, căci păstorii îi tăiaseră coada încă de mic. De la păstori l-a cumpărat sutașul și îl crescuse învățîndu-l cu dibăcie diferite învățături, încît umbla în două labe ca omul, găsea lucruri ascunse și le aducea la poruncă; știa să facă o mulțime de meșteșuguri de mirare și înțelegea tot ceea ce îi spunea stăpînul său.

Alaltăieri dimineață, nevasta lui Bahzad s-a dus la părinții săi, dincolo de ziduri. Bahzad, avînd zi slobodă, a rămas cu copilul acasă. S-a jucat cu el, l-a hrănit și l-a adormit în leagăn. Iată însă, că-i trimite căpitanul străjilor un oștean cu poruncă să se înfățișeze numaidecît la palat, avînd a-i spune ceva grabnic.

Bahzad sutașul a chemat atunci cîinele și i-a poruncit așa:

— Coadă-scurtă, să știi că eu mă duc la mai-marele meu și nu

Bahzad centestro alvokis tiam hundon kaj ordonis al li tiel: — Kurta-vosto, eksciu ke mi foriras al mia ĉefo kaj ne malfruos longe. Vi sidu apud lulilo kaj gardu la infanon por ke li ne forfalu aŭ ke alia malbono okazu al li.

La hundo alrigardis rekte mastron, movante orelojn kaj respondante per movo de la vosta peco ke li komprenis la ordonon.

Bahzad foriris; Kurta-vosto restis apud infano. De tempo al tempo ĝi levadis la muzelon kaj rigardis serĉante al lulilo kompreninte ke la infano sekvas dormi trankvile.

Sed, jen subite oni faris movon al la pordo de ĝardeno kaj tra la truo apud pordo kiu nomiĝas „katina kuŝejo“ eniris granda serpento. Ĝi disruliĝis supren, levante kapon sindirektante al la suĉinfano kaj fulmtremis al li la forkon de la lango, sintirante laŭlonge de lulilo. Tiam la hundo kiu lin anten-tege spionobservis, eksaltis supren sen ia bojo por ke ne maltrankvilu la idon de sia mastro. La serpentego sinrenversis je la lulilo enruliĝante Kurtan-voston. La hundo priatendis oportunan momenton por albuŝumi serpenton je la ĝia kolo kaj okazis inter ili batalo post kiu restis Kurta-vosto venkinto.

Je kelka da tempo oni aŭdas la paŝojn de la mastro antaŭ la domo. La hundo feliĉe pro returniĝo de la mastro alkuras kaj malfermas reglilon de la pordo kun sia piedo, tiel, kiel li kutimis kaj antaŭis al li ĝemplendite. Bahzad vidante lin kun sangigita muzelo, pensis ke li distrompis kaj formanĝis infanon; ekbrulas pro terura kolero, altiras glavon, kaj formortigas ĝin.

Enirante hejmen trovis la suĉinfanon en la lulilon. Li vekige-

voi ĉintirzia mult. Tu sã te aŝezi lĩngã leagãn ŝi sã pãzeŝti copilul, ca sã nu cadã ori sã nu i se ĉintĩple ceva rãu.

Cĩinele s-a uitat țintã ĉn ochii stãpĩnului, ciulind urechile ŝi dĩnd ĉnŝtiĩnțare, cu tuiul cozii, cã a priceput porunca.

Bahzad s-a dus; Coadã-scurtã a rãmas lĩngã prunc. Din cĩnd ĉn cĩnd ridica botul ŝi cerceta ĉnspre leagãn, ĉnțelegĩnd cã copilul urmeazã a dormi liniŝtit.

Dar iatã cã dintr-o datã s-a fãcut miŝcare dĩnspre uŝa grãdinii ŝi pe spãrtura de lĩngã uŝã care se chiamã „firida mĩței“ a ĉntrat un ŝarpe mare. S-a desfãcut ĉn sus ĉnãlțĩnd capul, a țintit pe copil ŝi ŝi-a fulgerat spre el furca limbii, trãgĩndu-se ĉn lungul leagãnului. Atunci cĩinele, care ĉl pĩndea cu luare-amine, a sãrit asupra lui fãrã a da glas, ca sã nu se deŝtepte puiul stãpĩnului sãu. Ŝarpele s-a ĉntors dĩnspre leagãn, ĉncolãcĩnd pe Coadã-scurtã. Cĩinele a pĩndit clĩpa potrivitã ca sã apuce pe ŝarpe de ĝĩt; a fost ĉntre ei luptã, rãmĩnĩnd biruitor Coadã-scurtã.

ĉntr-o vreme s-aud ŝi paŝii sutaŝului ĉn fațã casei. Cĩinele bucuros de ĉntoarcerea stãpĩnului, se duce ŝi deschide clampa uŝii cu laba, cum avea obicei, ŝi-i iese ĉnainte scĩncĩnd. Bahzad ĉl vede cu botul plin de sĩnge; crede cã a sugrumat ŝi mĩncat pe prunc; se aprinde de mĩnie cumplitã, trage sabia ŝi-l omoarã.

Intrĩnd ĉn casã gãseŝte pe copil ĉn leagãn. Se deŝteptase, zĩm-bea ŝi ĉntindea mĩnuțele. ĉn acelaŝi timp vede ŝi trupul sĩngerĩnd al ŝarpelui. ĉnțelegẽ ce s-a ĉntĩmplat.

— Amar mie! — a rãcnit el — am omorĩt pe credinciosul meu!

jam ridetis kaj entendas la brake-
tojn. Samtempe, subite observas
sangigitan korpon de la serpentego.
Li komprenis kion okazis.

— Vee al mi! — ekkriis li —
mi mortigis mian fidanton!

Tuj alkuris eksteren por vidi
se hazarde la hundo, plu spiras.
Sed hundo ne plu spiris. Kiam li
reeniris hejmen aŭdas voĉon de
etulo vokante Kurtan-voston por
ludadi kun li. Li kunprenis per
manoj siajn tempiojn veante; sed
vane li veis ĉar kiom ajn deziris
li, kaj kiom de bedaŭrojn li mon-
tradis, la Kurta-vosto ne plu povis
sinleviĝi. Li tre bedaŭris kaj pentis
pro la perdo de la hundo, sed kio
okazos se li hazarde pro eraro,
mortigus sian propran filon?...

A dat fuga afara, ŝa vada
daca nu cumva cainele mai sufla.
Cainele nu mai sufla. Cind intra iar
in casa, aude ŝi glasul pruncului
chemind pe Coadă-scurtă să se
joace cu el. Bahzad s-a apucat cu
mînile de tîmple, vaitîndu-se, dar
zadarnic se vaita, căci oricît dorea
el ŝi oricîtă căință arăta, Coadă-
scurtă nu putea să mai învie.
Rău îi părea ŝi se căia pentru
caine; dar ce ar fi fost dacă ar fi
omorît printr-o înșelare, pe fiul
său?...

(Trad. N.B.)

NOBELA PEKO

DE MIHAIL SADOVEANU

El la silentado aŭ el la ŝirita, avara parolo de l'ĉasisto, mi ne povis komperni multon. Kaj Sando, la drinkejestro, parolis tro multe kaj kion mi volis ekscii, tion li aŭ ne povis diri al mi, aŭ li ŝajnigis, ke li ne komprenas. Kaj li antaŭeniris min per sia multa parolo, ridetis al mi, amike etendis la fingron, albrustigante la mentonon, ĵuradis je honoro, kaj kriadis, ke li estis kaporalo ĉe la artilerio. Sinjoro Sando Popesco estis vulpo, kies ruzeco ne havis limon. La glasetojn da brando li nerimarkite ŝovetadis al la pafito: la nobelo pagas! kaj la tabako, ĉu ĝi mankis, ĉu ĝi ne mankis el la zono, pakajeto ne malutilas: la nobelo pagas! Kaj per sia ruĝa vizaĝo kiel plena luno li ridetis tiel feliĉe, ke mi ne havis kion fari, mi silentis kaj pagis volonte.

Fakte, mi ankaŭ havis prokio. Niaj embuskoj, niaj ĉasoj estis tre bonŝancaj. Mareno konis la plej sekretajn kaŝejojn de la sovaĝuloj kaj li ŝtelportis min per la boato al ili, malrapide, singarde, tiel majstre, ke mi ĉiam miris. Cetere la merĉo estas plenplena de anasoj, tetroj, galinagoj, ĉiuspecaj fluguloj kaj timemuloj, kun rondaj okuloj, kun longaj koloj, tremantaj

kaj brilaj. Kaj kvazaŭ ankaŭ mia ĉasisto estus havinta ion el tiu kola fleksebleco malpeza, kun singardemo kaj timemo, kaj ion el tiu rigardo penetra, ronda, akra, verda, kiel la staranta akvo de l'marĉejo, rigardo, kiu maltrankviligis min.

Dum unu semajno la pasio pri embusko, pri ĉasaĵo en la marĉo, eniĝis en mian animon, sangon, senton. Mi venis streĉe, galopante, tuj kiam la suno komencis subiri, mi rapide pasis tra la drinkejo, kie atendis min Mareno kaj la brua konsilo de Sando, mi plenigis por la pafisto brandkarafeton kaj mi pagis du pakajetojn da tabako, kaj ni pasis malsupren al la ruĝeta striego de la kanaro. En la trankvilo de l'vasta marĉo, la soleca muĝo de iu birdo vekis, kvazaŭ bleokrio, la forlasitejojn, kaj eksaltigis min. Per okuloj larĝe malfermitaj mi esploradis la ĉielon apud la linio de l'ruĝetaĵoj kanpenikoj, ĉe la flamkolora okcidento, aŭ la logajn pasejojn en la kanaro, aŭ la mallumaj salikarkaĵojn, sub kiujn enfiltriĝis la steloj, lumfloroj, kaj mia koro ekfrapis rapide kiam junka aŭ vimena vergo ŝanceligis.

(Trad. TIBERIU MORARIU)

NELOJALE

(HUMORAJO DE) RAYMOND
SCHWARTZ

Mi sidis hejme, sur la sola seĝo, kiun mi ankoraŭ posedas, ĉe mia skribotablo kaj plej serioze fumis mian pipon.

La loĝejmastrino eniris kaj senvorta transdonis al mi vizitkarton: Sinjoro Lak Sigil; Reprezentanto de U.E.A.

Kiam oni estas esperantisto, oni miras pri nenio. Tamen, mi unue embarase tusetis, sed tuj poste ekkomprenis, ke estas mia sankta samideana devo akcepti reprezentanton de U.E.A. Kaj kun heroa decido mi petis:

— Bonvolu enirigi tiun sinjoron tra la pordo!

Dum ŝi iris, mi formetis mian pipon, prenis multajn paperfoliojn kaj skribadis kiel poeto, kiu ĵus havas bonegajn ideojn kaj samtempe atendas intervjuiston. Ĉar — kiu scias? — eble tiu sinjoro Lak Sigil estas sendita de la gazeto de U.E.A. por vidi min en mia verkejo kaj poste skribi interesan artikolon pri mia poeta laboro!

Intertempe li envenis kaj haltis atende ĉe la pordo. Granda

LIPSIT DE LOIALITATE

(POVESTIRE UMORISTICĂ)

Ŝedeam acasă pe singurul meu scaun pe care-l mai am la masa mea de lucru și îmi fumam foarte serios pipa.

Proprietăreasa locuinței intrase și fără nici o vorbă mi-a înmînat o carte de vizită:

„Domnul Lak Sigil; Reprezentantul U.E.A.“

Cînd ești esperantist, nu te miri de nimic. Totuși, eu mai întîi am tușit discret, dar îndată după aceea am priceput că este de a mea datorie tovărășească să primesc pe reprezentantul U.E.A.*)-ului și cu o hotărîre fermă am rugat-o:

— Fiți amabilă și-l introduceți pe acest domn.

În timp ce dînsa plecase, mi-am lepădat pipa, am luat un teanc de hîrtii și am început să tot scriu ca un poet care tocmai acum are niște idei excelente și, în același timp așteptam pe interlocutor. Căci — cine știe — poate că acest domn Lak Sigil este trimis de revista U.E.A.-ului ca să mă vadă în propriul cămin de lucru și apoi să scrie un articol interesant despre munca mea de poet.

Între timp, el a sosit și s-a oprit așteptînd la intrare. Ținea în

*) Inițialele U.E.A. reprezintă instituția „Universala Esperanto Asocio“.

leda valizo pendis de lia dekstra mano. Mi kompreneble ne rimarkis lin, sed klopodis „verkante“ fari bonan impreson. Atentige pri sia ĉeesto li delikate ternis. Nur nun, subite lin ekvidante, mi komplimentis:

— Ho, pardonu, sinjoro delegito Mi estas tre kontenta konatiĝi! kun vi, — bonvolu sidiĝi! — kaj mi vokis al la loĝejmastrino, ke ŝi alportu seĝon por mia vizitanto. Kaj mia vizitanto deklamis:

— Mi petas vian pardonon, estimata sinjoro, se mi ĝenas, sed mi... Mi sukcesis interrompi lin: — „Negrave, honorinda samideano, — mi estis ĵus verkanta senpretenda poemon por via bonega gazeto; krom tio, mi nuntempe ankaŭ skribas la „Historion de niaj Eminentuloj“ kaj la lastan ĉapitron de la „Kompleta Analizo pri la morala influo de virinaj Delegitoj“, — plus mi diros al vi, konfidence, ke mi intencas pasigi la someron en Svislando kaj ke mi ankoraŭ ne scias, ĉu mi konsentos fariĝi akademiano“.

Kontraŭe al la kutimo de ĉiuj intervjuistoj sinjoro Lak Sigil nenion notis sur libreton; li diris nur „bone, tre bone!“ kaj rigardis min kun tima esprimo...

— Nu, kaj vi? — mi demandis kuraĝige, — ĉu vi alportas novaĵojn pri U.E.A.?

mina dreapta o valiză mare de piele. Eu desigur nu l-am examinat dintr-o dată și mă străduiam „lucrînd“, ca să fac o impresie bună. Ca să atragă atenția asupra prezenței sale el a strănutat delicat. Abia acum văzîndu-l deodată, i-am făcut o amabilă primire:

— Vai, scuzați-mă, domnule delegat! sînt foarte încîntat să vă cunosc. Vă rog dar, așezați-vă! și am apelat la proprietăreașă să aducă un scaun pentru musafirul meu. Și, vizitatorul meu a declamat:

— Vă cer iertare, stimate domn, dacă vă stingheresc, dar eu...

Eu am reușit însă să-l întrerup:

— Nu face nimic, prea stimate domn, eram chiar în momentul făuririi unui poem nepretențios pentru faimoasa dumneavoastră gazetă. Afară de aceasta, tot acum mai scriu și „Istoria eminentilor noștri“ precum și ultimul capitol al „Analizei complete asupra influenței morale a femeilor delegate“, — apoi, aș putea să vă spun confidențial că am intenția să-mi petrec vacanța în Elveția și încă nu știu dacă voi consimți să devin academician.

Contrar obiceiului tuturor interlocutorilor, domnul Lak Sigil nu nota nimic în carnetul său, el spunea doar: „bine, foarte bine!“ și mă privea cu o expresie timidă.

— Ei, și Dv.?, l-am întrebat eu curajos — aduceți cumva, ceva noutăți despre U.E.A.?

Per tiu demando mi ŝajne ekpinĉis la taŭgan kordon de lia parolemo ĉar de nun, nehaltigeble, li paroladis kaj de tempo al tempo, per signifaj gestoj, pliklarigis la malluman sencon de siaj vortoj, — „Novaĵojn pri U.E.A.“ li profunde ekspiris, — „Jes sinjoro, jen mia valizo! Mi alportas novaĵojn eksterordinarajn, renversajn! — Sinjoro, ni ĵus eltrovis aparaton, dank'al kiu de nun ĉiuj umbiliko povos libere kaj normale disvolviĝi...”

— „Sed pardonu...”

— „Ne kontaŭdiru, sinjore, mi konas jam viajn argumentojn. Ili valoras nenion! Vi ne povas nei la evidentecon! De multaj generacioj la homoj zorgas pri sana fortigo de siaj membroj sed ili tute ne plu atentis la kreskigon de sia umbiliko. Ha, sinjoro, niaj praaĵoj havis grandiozajn umbilikojn, kaj kiel rakontas Homero — ili estis fieraj pri tio. Cetere, ĉe ne ankaŭ la umbiliko estas... hom-ero? (Kontente li ridetis pri tiu dube-bongusta vortludo, sed tuj li daŭrigis...). Jes! Ĝi estas eĉ la centro de la homo, kaj tion ne forgesu! Tial, sinjoro, nia entrepreno ĝustatempe fabrikis taŭgan aparaton por eduki la umbilikon, — ĉu vi aŭdas?... por eduki la umbilikon, kaj per tiu aparato ni jam atingis preskaŭ miraklajn sukcesojn. Vi tuj vidus. Permesu la mi adapti tiun ĉi aparaton al

La această întrebare, mi s-a părut că l-am pișcat de cea mai sensibilă coardă vocală, căci din acest moment, el prinse a vorbi fără oprire și din timp în timp prin gesturi semnificative, clarifica sensul nebulos al cuvintelor sale:

— Noutăți despre U.E.A.? — răsufli el profund. — O! desigur domnule, desigur, iată valiza mea. Aduc noutăți extraordinare, r e v o l u ț i o n a r e! Domnule! noi tocmai bine am descoperit un aparat datorită căruia de acum încolo, toate ombilicurile se vor putea liber și normal dezvolta...

— Dar, scuzați-mă...

— Nu mă-ntrerupeți domnule, eu cunosc dinainte argumentele dv. Ele nu valorează nimic! Nu puteți nega o acțiune evidentă! Încă de multe generații, oamenii se îngrijesc de fortificarea sănătății membrilor săi, dar neglijează cu totul evoluția ombilicurilor. O! domnule! Strămoșii noștri aveau câte un buric enorm și precum povestește Homer — ei erau cruzi din pricina aceasta. Ca urmare, nu este oare deasemeni ombilicul... hom-ero*? (Satisfăcut zîmbea la acest joc de cuvinte de bun gust, dar continuă îndată...). Da, domnule! El este exact în centrul corpului omenesc și aceasta să n-o uitați! De aceea domnule, întreprinderea noastră a fabricat la timp un aparat minunat potrivit pentru a educa buricul, — sînteți atent?... pentru a educa buricul și cu acest aparat noi am realizat succese aproape miraculoase. Veți vedea îndată. Permiteți-mi numai o clipă să adaptez acest aparat la corpul dumneavoastră, fiindcă, în

*) InEsperanto: hom = om; ero = fărîmă (hom + ero = fărîmă din om); umiliko = ombilic.

via korpo, ĉar pro la malalta prezo ĝi estas facile akirebla de ĉiuj...“.

— „Sinjoro! — mi tondris, — „la farso sufiĉe daŭris! Kiamaniere tio koncernas nian U.E.A.?“.

Trankvile li respondis:

— „Dio mia! Vi ne komprenis? — Mi estas reprezentanto de la Umbilika-Eduk-Aparato“!.

DE RAYMOND SCHWARTZ

schimbul unui preț derizoriu, el este ușor achiziționabil de oriunde...

— D o m n u l e ! — am tunat eu furios — destul a durat farsa. Ce legătură are aceasta cu U.E.A.-ul nostru?

Liniștit, el răspunse:

— Dumnezeu! N-ați pri-ceput oare? Sînt reprezentantul firmei Umbilic-Educ-Aparato.

GELATENO

(HUMORA RAKONTO)

Dimanĉe mi vizitis kune kun mia edzino, Lilion, la unua filino de mia fratino, kun kiu ŝi sinlaŭdas ĉiam, kiam ŝi havas la okazon. Kvankam ŝi estas oficistino kaj ke ŝia tempo estas tre kara, Lilly sinpruvis esti tre sprita mastrino kaj specialistino en kuirarto, precipe en sukeraĵoj. Neniam okazis eĉ unu fojo kiam ŝi priservu vin kun diversaj bonaĵoj preparitaj de propraj manoj: kun plej dolĉa kuko, aŭ flano, aŭ ĉokolado, krakenetoj aŭ frostaĵo. Ĉi foje Lilly priservis al ni po pladeto da „ĵeleo“ — unu speco da ruĝa pasto, samkiel gelateno — preparita el bolita, endolĉita vino, miksitaj kun gelateno kaj aliaj bonaĵoj, refrostita kaj alservita kun kremo.

— „Bonege!“ — mi diris — kiel oni ĝin preparas? — pensante al mia edzino, al kiu neniam pasas eĉ unu preparaĵo sen ŝia scio.

— „Tre simple — respondis Lilly — oni bolas duonan kilogramon da vino, poste oni aldonas tri kulerojn da sukero, du, tri kariofilojn, kelkajn gutojn da citrono aŭ oranĝo kaj oni miksas bone, bone. Plue, oni verŝas antaŭan dizolvitan gelatenon, almiksas kaj post kiam oni refrostiĝis, tuto estas preta. Oni servos kun kremo“ — aldonas Lilly.

GELATINA

(SCHIŬA UMORISTICĂ)

Duminică, am vizitat-o împreună cu soția mea, pe Lili, unica fiică a sorei mele, cu care dînsa se laudă mereu, ori de cîte ori are prilejul. Cu toate că este funcționară, și că timpul îi este foarte prețios, Lili s-a dovedit a fi o iscusită gospodină și specialistă în arta culinară, mai cu seamă în ceea ce privește dulciurile. Nu s-a întîmplat măcar o dată ca dînsa să nu te servească cu diferite bunătați pregătite de propriile-i mîini: cu o prăjitură delicioasă, un tort, ciocolată, fursecuri sau minciunile. De data aceasta Lili ne-a servit cu cîte o farfurioară de „jele“, un fel de pastă roșie, transparentă, la fel ca gelatina, preparată din vin roșu fiert, îndulcit, închegat, amestecat cu gelatină și alte mirodenii și servit cu frișcă.

— Excelent — zic eu — cum se prepară? — gîndindu-mă la nevastă-mea, căreia nimic nu-i scapă din ceea ce este preparat dulce.

— Foarte simplu — răspunse Lili — se fierbe jumătate de kilogram de vin, apoi se adaugă trei linguri de zahăr, două-trei bucățele de vanilie cîteva picături de lămîie sau portocală și se amestecă bine, bine. Apoi se toarnă gelatina dinainte preparată, se amestecă, și după ce se răcește totul, este gata, se servește cu cremă sau frișcă — adaugă Lili.

Venontan tagon, kiam mi estis reveninta el oficejo, mia edzino, ĉe la tagmanĝo, kiel deserto alservas min kun granda porcio da bongustan „ĵeleon“.

— Ĉu plaĉas al vi? — ŝi demandas min kun dolĉa kaj tenta rideto.

— Jeees! jeees! — mi respondis kun plena buŝo, — bonega!, estas pli dolĉa kaj pli aromata ol tiu de Lilly, — mi laŭdas ŝin. Feliĉe, mia edzino atente fosas kun ŝia kulereto la tremantan ĵeleon kaj enmetas lant-lante kun granda apetito inter ŝiaj ruĝaj lipoj.

— Mi estas feliĉa, — ŝi diras.

— Domaĝe ke ne plu estas, — mi aldonas sensata, — estas sukcesega, suk-ce-seee-ga.

— Mi bedaŭras kara mia, ke mi preparis tiom malmulte, nur por pruvo, sed jen mi cedas al vi el mia parto, — kaj samtempe provas disigi grandan pecon el sia pladeto, por mi.

— Ne, ne, — mi tuj defendas formale, kvankam mi manĝus, ĉe englutus subite tutan, sed mia edzino sukcesis tamen venki mian kontraŭstaron kaj surverŝis pecon da ĵeleon super mia pladeto.

— Aŭskultu! propra dire kio estas tio gelateno? — demandas min mia edzino kun plena buŝo de tiu ruĝa kaŝo.

— Kiel? Ho! ĉu vi ne scias? — mi diris ruze dum tra mia cerbo fulmis genia ideo — ungoj kaj birdaj ungegoj, porkaj kaj bovidaj hufoj, kartilaĝoj kaj tenderoj de bestoj, bolitaj sur alta temperaturo kaj refrostitaj sub premo de centoj da tunoj.

— Ĉu veeereee! — profunde sin grimacas mia edzineto kun

Ĥn ziuu următoare, cînd m-am întors de la birou, nevastă-mea la masă, drept desert, mă servește cu o porție mare de jele gustos.

— Îți place, dragul meu? — mă întreabă ea iscoditor cu un zîmbet mulțumit.

— Grozav! — răspund eu cu gura plină — extraordinar. Este mult mai dulce și mai aromat decît cel al lui Lili — o laud eu. Fericită, nevastă-mea sapă cu atenție cu lingurița ei jeleul tremurînd și-l duce leneș și încet cu mare poftă spre gura ei.

— Sînt fericită — zise ea.

— Păcat că nu mai este — adaug eu nesățios — e reușit, reușit.

— Îmi pare rău, dragul meu, că am pregătit așa de puțin, doar ca o probă, însă, iată, îți cedez de la mine — și în același timp încearcă să despartă o porție măricică din farfurioara ei pentru mine.

— Nu, nu, — mă apăr eu îndată formal, cu toate că aș fi mîncat ba chiar aș fi înghițit deodată totul, dar soția mea reușise totuși să-mi învingă împotrivirea și răsturnă bucata de jele în farfurioara mea.

— Ascultă, propriu-zis, ce este gelatina? mă întreabă nevastă-mea cu gura plină de această piftie.

— Cum, tu nu știi? — zisei eu șiret, în timp ce prin mintea mea fulgeră o idee năstrușnică: unghii și ghiare de păsări, copite de porc și de vită, cartilagii și tendoane de animale fierte la temperaturi înalte și răcite sub presiuni de sute de tone...

— Adevărat? se strîmbă cu dezgust soția mea, cu ochii

gapitaj okuloj, lasinte kun abomeno forfali kulereton sur ŝia punca kaŝo...

— Jeeees! — mi rapidegas serioze konvinki ŝin.

— Ufff! — eksklamas ŝi naŭza — al la diablo! forigu ĝin de ŝi tie, jen mi sentas abomenon, mi malsaniĝas, sentas ŝuti, kia mizera afero! Kial vi klarigis al mi? Uf! Neniam manĝus mi plu, ne-ni-ii-am.

Dume, mi trankvile kaj laŭte prenis ŝian pladeton kun ruĝa restaĵo kiu tremadis kiel floro de leontedo, sur pladeto kaj ekkomencas denove manĝi.

— Ah! sinturnas miaj intestoj kaj stomako renversiĝas, — ŝi diras. — Kiel povis Lilly malpu-regi mian animon kun tiu diabla porkaĵo? Jen, apenaŭ nun mi rememoras, ŝajnas al mi ke ŝia, havis iomete flaron de ungegoj kaj tenderoj ĉu ne? Vi ne rimarkis?

— Jes, iomete, — respondis mi kun meza buŝo. — Eble eĉ ŝi kompatinda ne sciis, ke eĉ ŝi ne manĝus ĝin, vi scias kiel delikata ŝi estas.

— Verŝajne ŝi ne sciis sed mi nepre informos ŝin kaj mi kredas ke eĉ ŝi ne plu faros dum ŝia vivo, tion.

— Jes, jes! certe ŝi ne sciis, ĉar propra dire eĉ vi estiminda leganto, mi estas konvinkita, ke ek vi ne scias kaj se vi volas demandi iun ajn „kio estas gelateno?“ — lasu lin tralegi antaŭe tiujn ĉi vicojn, ĉar povas esti ke eĉ li ne sciis — ĉar sincere diri mia kara mi konfesas al vi, ke nek mi scias... kio diablo estas tio gelateno.

(Originala verko N. BULENCEA)

holbaŭti, lāsind sā-i cadā abominabila-i linguriŝa peste restul de jele.

— Desigur — rāspond eu cu grābire, convingīnd-o īn mod serios.

— Ufff! — exclamā ea īnnebnitā — la dracu, ia-l de aici cā simt cā mi se īntoarce stomacul pe dos, mā īmbolnāvesc, simt cā vomit, ce porcārie! De ce mī-ai spus? Uf! n-am sā mai gust niciodatā, n i c i o d a t ā!

Īn acest timp, eu, liniŝtit ŝi īncet, preiau farfurioara ei cu acel conŝinut tremurātor, roŝu ca o floare de mac ŝi īncep sā mānīnc din nou.

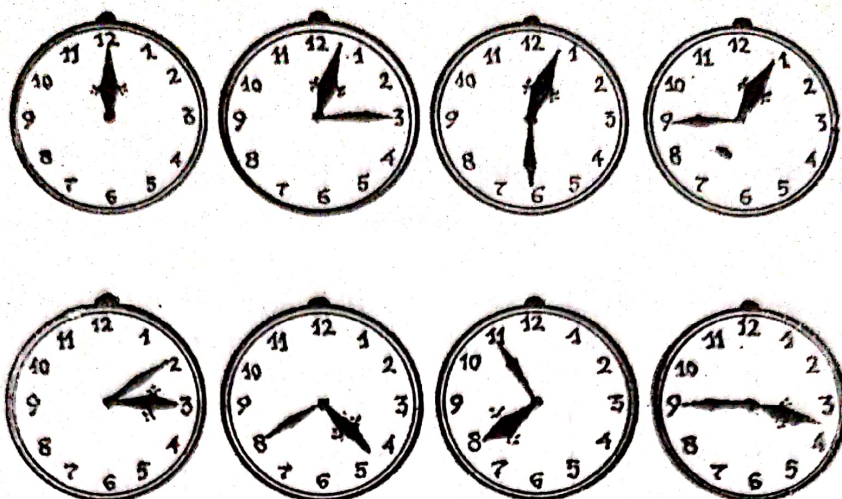
— Of, mi se īntorc maŝele ŝi stomacul din mine — zise ea — cum de a putut Lili sā-mi spurce sufletul cu aceastā drāceascā porcārie? Iatā, abia acum īmi amin-tesc cā parcā simŝeam eu puŝin miros de unghii, tendoane ŝi co-pite, nu? tu n-ai remarcāt?

— Da, puŝin — rāsponsei eu cu jumātate de gurā — dar poate cā nici ea n-a ŝtiut, sāraca, cāci ŝtii ce delicatā este ŝi ea.

— Pesemne cā n-a ŝtiut, dar am s-o informez numaidecīt ŝi cred cā nici dīnsa nu-l va mai face īn viaŝa ei.

Da, da! desigur cā n-a ŝtiut, fiīndcā, propriu-zis, stimate cititor, eu sīnt convins cā nici dumneata cu ŝtii iar dacā vrei cumva sā īntrebi pe cineva „ce-i aia gelatinā?“ lasā-l sā citeascā mai īntīi aceste rīnduri, fiīndcā se prea poate īntīmpla ca nici dīnsul sā nu ŝtie, cāci, sincer sā fiu, dragii mei, vā mārurisesc cā nici eu nu ŝtiu ce dracu o fi aia gelatina...

(Originalā de N. BULENCEA)

LA HORLOĜO

Hodiaŭ mi laboris ĝis meznokto. Estinte tre laciga mi enlitiĝis, sed tuj rememoras ke mi forgesis streĉi la horloĝon. Mi tiam demandis miam fraton:

— Ĉu vi povas diri al miprecizan horon

— Ĉu vi povas diri al mi precizan horon?

— Estas ĝuste la dekdua — respondis al mi frato.

— Precize la dekdua?

— Precize, sed se vi ankoraŭ multe demandos min, tiam tuj estos la duono de la unua.

— Vi pravas, jen preskaŭ estas kvarono post la mezonokto.

— Kvaronhoro post la dekdua, ĉu ne?

— Mi devas nun dormi ĉar matene mi devos ellitiĝi frue, precize je la dek minutoj antaŭ la kvina.

— Mi ne, — respondis mia frato, — mi havas pli multe da tempo por dormadi, ĉar, mi vekigos je la dudek post la sesa. Poste,

ĝuste la sepa mi forlasos hejmon kaj direktigos al mia ofico.

— Ĉu via horloĝo montras precize?

— O! jes! „precizimus“! Mi havas poŝhorloĝon Tellus.

— Mia estas pli malgranda ĉar ĝi estas porbraka horloĝo. Sed vidu ke mi hejme havas sonorilhorloĝon kaj en alia ĉambro mi ankaŭ havas pormuran horloĝon.

— Ĉu estas vere ke ekzistas kukolhorloĝo?

— Jes, ekzistas. Krome, oni trovas turhorloĝo elektraj horloĝoj kaj ankaŭ sunhorloĝj. Ĉiu horloĝo havas montrilon, ciferplaton streĉilon, iuj havas ujojn, rimenojn zonetojn aŭ belajn diversajn skatolojn. Motriloj de iu ajn horloĝo sin turnas de maldekstre, dekstren. Oni streĉas horloĝohjn ĉu post ĉiu 24 horoj ĉu unu fojo dum semajno ĉu eĉ pli, sed elektraj horloĝoj funkcias sen streĉado.

OROLOGIUL

(traducerea)

Astăzi am lucrat pînă la miezul nopții. Fiind prea obosit m-am întins în pat, dar îndată mi-am amintit să-mi întorc ceasul. Atunci l-am întrebat pe fratele meu:

— Poți să-mi spui precis cît e ceasul?

— Este exact douăsprezece, răspunse fratele meu.

— Fix douăsprezece?

— Precis, însă dacă ai să mă mai întrebi de multe ori, atunci va fi îndată douăsprezece și jumătate (jumătate la unu).

— Ai dreptate, iată, este aproape un sfert de oră după miezul nopții.

— Un sfert după douăsprezece, nu-i așa?

— Acum trebuie să dorm, fiindcă dimineața trebuie să mă scol devreme, exact cu zece minute înainte de ora cinci.

— Eu nu, răspunse fratele meu, eu am mai mult timp să dorm, căci mă trezesc la șase și

douăzeci. Apoi, la șapte fix voi pleca de acasă și mă voi îndrepta spre birou.

— Ceasul tău merge oare exact?

— O, desigur! „precissimus“. Am un ceas de buzunar Tellus.

— Al meu este mai mic, căci e un ceas de mînă, să știi, însă acasă mai am un ceas deșteptător și în altă cameră mai am și o pendulă.

— Oare-i adevărat că există ceas cu cuc?

— Da, există. Afară de asta, se găsesc ceasuri de turn, ceasuri electrice și chiar ceasuri de soare. Fiecare ceas are un arătător, cadran, cheie de întors, unele au tocuri, curelușe, brățări sau diferite cutioare frumoase. Arătătoarele oricărui ceasornic, se rotesc de la stînga la dreapta. Ceasul se întoarce o dată la 24 de ore, sau o dată pe săptămînă sau mai rar, iar ceasurile electrice funcționează fără să fie întoarse.

LA HOMA KORPO

— La homa korpo konsistas el tri ĉefaj partoj:

— kapo; — trunko; — membroj.

— Kapo kiu staras sur la supera parto de brusto inter du ŝultroj havas buŝon kun du ruĝaj lipoj, nazon kiu havas du truetojn per kiu oni spiras, du okulojn dank'al kiu ni vidas, paron da orelojn per kiu oni aŭdas, paron brovojn supre de la okuloj, mentonon sur kiu nur ĉe viroj kreskas barbo. Frunton kaj la hararon, ĉu blonda, nigra, bruna ĉu eĉ ruĝa. La kapo staras sur la trunko per la kolo.

Trunko, kiu konsistas el brusto, havante multajn ripojn, en mezo staras ventro, kiu ankaŭ povas esti dika aŭ ne. En ventro oni enmagazinigas manĝaĵon. Tie troviĝas stomako, galo, intestoj, hepato kaj iom da grasaĵo. En brusto oni aŭdas kiam batas regule la ĉefa organo de la brusto, koro kiu pumpas sangon tra vejnoj en tuta korpo, nutrante ĝin kaj fortikigante muskolojn.

Membroj kiu estas superaj, t.e. brakoj havante po unu mano respektive po kvin fingrojn. Ĉiu fingro havas falangojn kaj po unu ungo. Brakoj havas ankaŭ po unu kubuto kaj fortajn muskulojn..

La subaj membroj estas la kruroj, kiuj estas pli aŭ malpli longaj. Ili tamen devas havi po unu genuon sen kiu la homo tute

CORPUL OMENESC

— Corpul omenesc se compune din trei părți principale: capul; trunchiul; membrele.

— Capul, care stă pe partea superioară a pieptului între doi umeri, are o gură cu două buze roșii, un nas care are două orificii prin care se respiră, doi ochi datorită cărora noi vedem, o pereche de urechi prin care auzim, două sprâncene deasupra ochilor, o bărbie pe care numai bărbaților le crește barba. Fruntea și părul, fie blond, negru, brun sau chiar roșu. Capul se sprijină pe trunchi prin intermediul gâtului.

— Trunchiul constă din piept, are mai multe coaste, la mijloc se află pînțele, care poate fi de asemenea mare sau nu. În pînțe se înmagazinează mîncarea. Aici se găsește stomacul, fierea, intestinale, ficatul și ceva grăsime. În piept se aude cum bate regulat principalul organ din piept, inima, care pompează sîngele prin vene în tot corpul, hrănindu-l și fortificînd mușchii.

— Membrele superioare, adică brațele, au cîte o palmă, respectiv cu cîte cinci degete. Fiecare deget are falange și cîte o unghie. Brațele au de asemenea cîte o articulație și mușchi puternici. Membrele inferioare sînt picioarele, care sînt mai mult sau mai puțin lungi. Ele totuși trebuie să aibă cîte un genunchi fără de care omul n-ar putea

ne povus klinigi antaŭ la amata virino. La kruro havas piedon kiu ankaŭ havas fingrojn kaj ungojn.

La tuta korpo sin apogas sur ostaro, estas kovrita per muskuloj kaj tiuj ĉi per haŭto. Sur haŭto oni povas distingi laŭ nia prapatra heredaĵo, pli aŭ malpli da harojn.

Homo kiu ne prizorgas pri sia sano, malsaniĝas ricevante diversajn malsanojn kiel: paralizio, reŭmatismo, diabeto, dispepsio, febro, gripo, malario, meningito, ekzemo, skabio, kancero, tuberkulozo k. t. p.

Normala homo, devas racie labori, sufiĉe nutri sin, laŭ neceso ripozi, iafaje distrigi, promeni je la pura aero, viziti teatron, ekspoziciojn, legi sciencajn kaj literaturajn librojn, ludi diversajn ludojn, konversacii pri iu ajn temoj, kontakti kun diversaj socioj aŭ homoj.

En ĉiu okazo oni devas zorgi pri normala ekvilibro. Kaj sekve tiu homo konvike povus atesti pri latina eldiro:

Menso sana en korpo sana.

deloc sã se aplece ĝnaintea femerii dragi. Piciorul are laba, care are de asemenea degete ŝi unghii.

Întregul corp se sprijinã pe schelet. El este acoperit cu muŝchi iar aceŝtia de piele. Pe piele se poate distinge, conform moŝtenirii de la strãmoŝii noŝtri, mai mult sau mai puŝin pãr.

Omul care nu-ŝi ĝngrijeŝte sã-nãtatea se ĝmbolnãveŝte cãpãtĭnd diferite boli, precum: paralizie, reumatism, diabet, dispepsie, febrã, gripã, malarie, meningitã, eczeme, scabie, cancer, tuberculozã etc. Omul normal trebuie sã munceascã raŝional, sã se hrãneascã suficient, dupã nevoie sã se odihneascã, uneori sã se distreze, sã se plimbe la aer curat, sã viziteze teatre, expozitĭii, sã citeascã cãrŝi de ŝtiinŝã ŝi literaturã, sã joace diferite jocuri, sã converseze pe diferite teme, sã aibã relaŝii cu diferite societãŝi sau oameni. În fiecare ocazie trebuie sã se ĝngrijeascã de un echilibru normal. Ŝi , ca urmare, acel om va putea rosti convins dictonul latin: „Minte sãnãtoasã ĭn corp sãnãtos“

KALENDARO

Hodiaŭ estas merkredo, la dek kvara de Februaro, mil naŭcent sesdek ok. Morgaŭ mi laboros de matene ĝis vespere, ĉar postmorgaŭ mi estas veturonta. Mi forlasos Bukareŝton, ĉar hieraŭ kaj antaŭhieraŭ mi gastigis du miajn amikojn. De morgaŭ post semajno, mi revenos.

Ĉiu homo scias ke dum monato, forfluas kvar semajnoj kaj ĉiu semajno entenas sep tagojn. Ili estas: lundo, mardo, merkredo, ĵaŭdo, vendredo, sabato kaj dimanĉo. Dimanĉe, ni ripozas. Ankaŭ en aliaj festotagoj.

La plena jaro entenas jenajn monatojn: Januaro, Februaro, Marto, Aprilo, Majo, Junio, Julio, Aŭgusto, Septembro, Oktobro, Novembro kaj Decembro.

Kreinto de Esperanto, D-ro Ludoviko Lazaro Zamenhof naskiĝis la 15-an de Decembre 1859 kaj mortis la 14-an de Aprilo en la jaro 1917.

La kvaran de Aŭgusto mil naŭcent sesdek ok, okazos la 53-a Universala Kongreso de Esperanto en Madrido. Antaŭ du jaroj, je la 2-a de Aŭgusto 1966, ni partoprenis ĉe la 51-a U.K. en Budapeŝto. Ĉeestis multaj esperantistoj de Rumanujo kiuj restis tie preskaŭ du semajnoj.

CALENDARUL

Astăzi este miercuri patruzecișezeci și opt. Mîine voi lucra de dimineață pînă seara, fiindcă poimîine voi călători. Voi părăsi Bucureștiul, căci ieri și alaltăieri am găzduit doi prieteni de ai mei. De mîine într-o săptămînă voi reveni.

Fiecare om știe că în timpul unei luni se scurg patru săptămîni și fiecare săptămînă are șapte zile. Ele sînt: luni, marți, miercuri, joi, vineri, sîmbătă și duminică. Duminica ne odihnim. De asemeni și în alte zile de sărbătoare.

Anul întreg cuprinde următoarele luni: ianuarie, februarie, martie, aprilie, mai, iunie, iulie, august, septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie.

Creatorul limbii Esperanto, Dr. Ludovic Lazar Zamenhof, s-a născut la 15 decembrie 1859 și a murit la 14 aprilie 1917.

La 4 august 1968 a avut loc al 53-lea Congres Universal de esperanto de la Madrid. Cu doi ani mai înainte, la 2 august 1966, noi am participat la cel de al 51-lea Congres Universal la Budapesta. Au participat mulți esperantiști din România care au stat acolo aproape două săptămîni.

Post dek naŭ jaroj, t.e. en 1987 okazos grandega jubileo kiam oni festos cent jarojn de kiam oni kreis la internacian lingvon. Feliĉaj estos tiuj kiuj vivos sanaj kaj havos eblecon partopreni je la supremenciitaj festotagoj. Ĝis tiam tamen estas ankoraŭ multaj jaroj.

După vre-o nouăsprezece ani, adică în 1987, va avea loc un grandios jubileu când se va sărbători o sută de ani de când s-a creat limba internațională. Fericiți vor fi aceia care vor trăi sănătoși și vor avea posibilitatea să participe la festivitățile susmenționate. Până atunci, totuși, mai sînt încă destui ani.

Ni rememoru nun kelkajn nomojn de birdoj kaj kortbirdoj:

kolombo = porumbel
 korvo = corb negru
 korniko = cioară
 pasero = vrabie
 pigo = coțofană
 kukolo = cuc
 hirundo = rîndunică
 turto = turturea
 pego = ciocănitoare
 najtingalo = privighetoare
 akcipitro = uliu
 vulturo = vultur
 ardeo = bitlan
 koturno = prepeliță
 cigno = lebădă
 gruo = cocor
 cikonio = barză
 pelikano = pelican
 noktuo = cucuvaie

papago = papagal
 merlo = mierlă
 oriolo = grangur
 aglo = pajură
 meleagro = curcan
 koko = cocoș
 kokino = găină
 kokidoj = pui (de găină)
 anaso = rață
 viranaso = rățoi
 ansero = gîscă
 viransero = gînsac
 anserido = boboc (de gîscă,
 de rață)

Esprimoj de birdoj:

koko = kikerikas
 kokino = klukas
 korvo = grakas
 grilo = ĉirpas
 anaso = hapas
 ansero = gagas

ESPERANTA POEZIO

MI VOLUS!
SIPKE STUIT

La tutan mondon volus trairi
Por klarokule belon ĉie miri
La koron nutri, ĝis transborda
plano
Inundas ĉion, kie gapas spleno.
Mi volus arde danci, svingi torĉon
En vejnoj senti la misteran sorĉon
De noktoj indigenaj, sorbi pura
La sukron artan el la mam' natura.
Mi volus dise doni multan oron,
Forigi de l'omaro la doloron,
Obsedan sekvon de malsatmizero,
Por vidi vivon indan sur la tero.
Mi volus montri vojon al libero,
Senpolvan, super dogmoj, ŝajn-
vero.
Mi volus semi puran vivparfumon
Kaj kor-agorde jubilkanti: Lu-
mon!

PLUOVO
(ION ARCAȘ)

Kio estas nereala, en la pluvo
venas kun la ŝlim', el nia supro
kaj profundeco;
super la spaca transirado
pasas — forpasas la tera temp'
en poto;
ĉielarko,, kolere triumfe pendolante
obskuro eltiriĝas fekunde subite;
la riveroj kreskas, la maroj sekigiĝas
fontanoj sekigiĝas
la pluvo altiĝas, la pluvo ploras
kaj forpasos

pluva tago, aŭtuna pluvo, pluvo,
 falas de sub palpebro kaj rebrilas
 ŝvebante en delir' nur profundeco
 restas en ni.

En Esperanto
EUGENIA MORARIU

KAMOMILO
(AL. LOGVIN)

Kamomilo kuŝas
sur la librobreto
kaj mi rememoras,
kiel ĉi floreto,
ĉe jaket' pinglita
de junulo brava,
sur aviadilo
flugis ĝoje rava...
Tremis, alpremiĝis
lian bruston tima,
ĉi floreto kampa
en altec' senlima.
Tamen ĝi fieris
ke neniam floro
tiel proksimiĝis
al la suna oro.
Forsekiĝis blanka
kamomil' — etulo ...
Kaj junulo ankaŭ
estus nun ondulo ...
Sed en rememoroj
pri junec-impeto
estas la plej kara
por mi ĉi floreto.

ALKEMIO

(K. KALOXSAY)

Viaj okulojn en l'okuloj
kaj kisojn en surlipaj bruloj
mi portas kun mi ĉie.
Memor' de via korpo-varmo
obsedas min kaj ĝis eklarmo
min tuŝas emocie.

Kaj antaŭ la okul'fidela
ĉiu virinvizaĝo bela
kovriĝas per nebuloj
kaj el post la nebulvuoj
alridas min la stelkristaloj
de viaj du okuloj.
Jen kiel ĉiu bel' kaj mildo
fariĝas por mi via bildo
per sang' alkemia,
kaj nur li forte al vi ligas,
kaj nur pli arde dezirigas
vin, ho ebrio mia!

AŜ VREA!

Aŝ vrea întreaga lume s-o
parcurg și pretutindenî să-mi des-
fât privirea. Să-mi satur inima
pînă la refuz, cînd totul inundă
chiar locul unde rătăcește plicti-
seala.

Nespus de mult aŝ vrea să
dansez, să flutur făclia, să simt
cum îmi trece prin vine misterio-
asa vrajă a nopților țării mele. Să
sorb din sucul curat și artistic, din
al naturii sîn.

Aŝ vrea să împrăști mult aur,
s-alung durerea din omenire, urmă-
rile obsedante ale foametei mizere,
să văd pe urmă viața mai demnă
pe pămînt.

Aŝ vrea s-arăt și calea cea
cătrel libertate, neprăfuită, deasu-
pra dogmelor și a credinței false.

Aŝ dori să semăn parfumul curat
al vieții, și apoi cu inima împăcată
să cînt victorios: Lumină!

DE SIPKE STUIT

MUȘETEĻUL

MușeteĻul șade pe coperta căr-
ții iar eu îmi aduc aminte cum
această floare prinsă pe jacheta
unui tînăr brav zbura veselă de
încîntare, într-un avion.

Tremurînd, cuprinse timid
pieptul lui cîmpeneasca floare în
nesfîrșita înălțime; totuși este mîn-
dră, căci nicicînd vreo floare n-a
atins aproape auriul soarelui.

S-a uscat micuța, albă flo-
ricică, de asemeni tînărul ar fi
acum un val... Dar în amintirea
despre avîntul tineresc, pentru mine
scumpă este această florică.

AL. LOGVIN

ALCHIMIE

Privirea ta în ochii mei și
sărutările pe buzele aprinse le port
cu mine pretutindenî. Amintirea
trupului tău puternic mă obsedează
și pînă la lacrimi emoționat mă
mișcă.

Și-n fața ochilor, fidel, orice
femeie frumoasă, se învăluie, iar
în dosul voalului cenușiu îmi zîm-
besc stelele cristaline ale ochilor
tăi.

Iată în ce chip, pentru mine,
totul ce-i blînd și frumos, pe calea
alchimiei, devine pentru mine ta-
bloul tău, și numai dînsul mă leagă
strîns de tine, și atunci mai mult
te doresc, o, pasiunea mea!

KALOMAN KALOCSAY

ÎNTRE PĂSĂRI

Cum nu sîntem două păsări,
 Sub o streășină de stuf,
 Cioc în cioc să stăm alături
 Într-un cuib numai de puf.
 Nu mi-ai scoate oare ochii
 Cu-ascuțitul botișor
 Și alătura de mine
 Sta-vei oare binișor?
 Parcă mi te văd, drăguță,
 Că îmi zbori și că te scap,
 Stînd pe gard, privind la mine,
 Ai tot da cochec din cap!
 Iară eu suit pe casă
 Și plouat de-atîț amor,
 M-aș umfla ursuz în pene
 Și aș sta într-un picior

DUPĂ CE ATÎTA VREME

După ce atîta vreme
 Laolaltă n-am vorbit,
 Mie-mi pare că uitaram
 Cît de mult ne-am fost iubit.
 Dar acum te văd 'nainte-mi
 Dulce, palidă cum șezi,
 Lasă-mă ca altă dată
 Umilit să-ngenunchez.
 Lasă-mă să-ți plîng de milă,
 Să-ți sărut a tale mîini...
 Mînușite, ce făcurăți
 De atîtea săptămîni?

M. EMINESCU

INTER BIRDOJ

Kial ni ambaŭ ne estos
 Du birdetoj kiuj restas,
 Bek'al bekon sub tegmento
 En la pufa, mola nesto.
 Ĉu l'okulojn vi ne ĉerpos
 Kun la pinta buŝbeketo,
 Kiam apud mi, vi staros
 Ĉu vi restos trankvilet'?
 Ŝajnas al mi, ke vin vidos,
 Forflugante, -mi vin perdos,
 Palisaron vi starante
 Kaj kapeton plu movante.
 Sed mi sur la dom' levita
 Kaj pro amo elaĉita,
 Enblovigus plenplumaro,
 Nur, sur unu piedo staru.

POST TIEL LONGA TEMPO

Post tiel longa tempo
 Kiam ni ne babilis,
 Mi sentas ke forgesis
 Kiel ni kunamiĝis.
 Sed nun mi vidas vin
 Ĉi, dolĉe, pal' sidiĝ'
 Ho! lasu min, sam' ia foje
 Mirage la genu' kliniĝ'.
 Kaj lasu min, pro vi mi ploru
 Kisante viajn manojn...
 Ho! vi manetoj, kion faris
 Dum tiuj multaj da semajnoj?

Vocabulary

VOCABULAR

Componenta vocabularului

Vocabularul unei limbi este format din două părți și anume:

a) — Fondul principal de cuvinte; b) — Restul vocabularului.

— *Fondul principal de cuvinte* se compune din toate cuvintele care sînt absolut necesare pentru procesul de comunicare. Aceste cuvinte denumesc obiecte și noțiuni fără de care înțelegerea între vorbitori n-ar fi posibilă (*domo, pano, akvo, patro, amo, bela, bona, laboro, vivo, danco* etc.). Ele constituie baza pentru formarea de cuvinte noi. Astfel din cuvîntul: *domo* (casă), s-au format cuvintele: *dometo* (căsuță); *domaĉo* (cocioabă); *domano* (un membru al casei) *praĉdomo* (casă străveche); precum și cuvintele combinate ca: *dommastro* (gospodar); *Kultur-domo* (Casă de cultură); *Urbdomo* (Primărie) etc.

Fondul principal de cuvinte al limbii esperanto cuprinde rădăcini selecționate din limbile romano-germanice, cele mai multe însă provenind din latină, care sînt lesne de recunoscut.

— *Restul vocabularului* cuprinde un număr mare de cuvinte, dar care au o circulație mai mică și nu sînt folosite deopotrivă de toți vorbitorii, deoarece în sfera cercurilor naționale au păstruns influențele limbii naționale precum și neologismele: (bulgare: *gadulko*; rusești: *trojko*) etc. De asemenea, uneori nu există o corespondență consecventă între esperanto și alte limbi în ceea ce privește verbul pronominal (reflexiv), de ex.: noi spuneam: „El se joacă” pe cînd în esperanto: „*Li ludas*” sau „*Li ludigas*”.

Inversarea părților de cuvînt în propoziții negative este de asemenea o caracteristică în esperanto pe care foarte mulți o neglijează construind fraza în felul cum o cugetă în limba maternă. În propoziția negativă de exemplu „Eu nu am nici o carte” sînt două negații. În esperanto, potrivit regulei 12 din „Fundamento gramatiko” nu se folosește decît o singură negație „*Mi havas neniun libron*” (textual: Eu am nici o carte) și nu „*Mi ne havas nek unu libron*” (eu nu am nici o carte).

Marea greșală care se face de către vorbitorii unei limbi străine, — mai cu seamă la început — este aceea că ei cugetă și formulează mintal fraza în limba maternă pe care o și exprimă în acest mod. Este însă cu totul incorect și aceasta constituie o tendință arbitrară de denaturare a limbii călcînd principiile fundamentale ale gramaticii.

Pentru aceste motive, este necesar ca după o perioadă scurtă de studiu a limbii esperanto, potrivit regulilor fundamentale, să se procedeze gradat și cu consecvență în următoarele:

— Aplicarea corectă a celor 16 reguli prin înțelegerea raportului dintre cuvinte;

— Familiarizarea cu un număr cît mai mare de instrumente gramaticale, în special a afixelor și a corelativelor;

- Orientarea în topica propoziției și a frazei esperanto;
- Folosirea cât mai mult a textelor paralele, foarte utile începătorilor;
- Însușirea a cât mai multe expresii ideomatice, proverbe și formule de politete;
- Participarea cât mai mult la conversații. Aceasta din urmă este suportul stimulent care dă curaj, încredere și indemn începătorului care singur constată progrese și succes. (Este bine cunoscut cum învață imperceptibil copiii între ei sau de la guvernantă, soldații înfrățiți pe front sau studenții străini în cămine și universități.)

Însușirea vocabularului nu este o problemă ușoară și nici nu se recomandă integral. Însă, cele mai uzuale rădăcini pe care le socotim ca absolut necesare pentru înjghebarea unei propoziții sumare, sînt obligatorii. În acest spirit am alcătuit un minivocabular din care am exclus toate cuvintele care se aseamănă întru totul sau parțial cu cele din limba română pe care le-am grupat aparte. Aceasta va facilita însușirea mai rapidă a termenilor necunoscuți.

Unitatea de structură a limbii esperanto în raport cu limbile naționale îndeplinește cu prisosință aceleași funcțiuni în mod ideal, în exprimarea logică a gândirii, oricum ar fi zămislită ea.

Ținînd seama de fondul principal al lexicului fundamental pe rădăcini din limba latină, sîntem de părere că pentru noi românii, însușirea limbii esperanto este mai ușoară decît pentru oricare altă națiune de pe glob, fiind dinainte cunoscute cel puțin 30% din cuvinte.

VOCABULAR

de cuvinte Esperanto asemănătoare cu cele românești

(Se precizează că multe din cuvinte din vocabularul esperanto sînt cunoscute ca asemănătoare cu cele românești, trebuie însă ținut seamă de terminațiile (a, o, i, e) pentru a cunoaște ușor că este vorba despre adjectiv, substantiv, verb la infinitiv sau adverb. De asemeni, se precizează că încă multe cuvinte trecute în vocabularul esperanto vor fi recunoscute ca asemănătoare, după cum unele de aici poate nu se vor recunoaște de prima dată. Printr-o simplă analiză însă, ele vor fi ușor înțelese).

abako, abato, abdiki, abnegacio, abolicii, abomeni, aboni, abrikoto, absceso, absoluta, absorbi, abstini, abstrakta, absurda, abunda, acida, adapti, adepto, adiaŭ, adicii, administri, admirari, admoni, adori, adresi, adverbulo, adulta, advokato, aero, aerofloto, aerodromo, aeroplano, afikso, afranki, afto, agendo, agente, agonito, agrara, agresii, agro nomo, agronomio, akacia, akademio, akademiano, akceli, akcento, akcepti, akcidento, akلامي, akompani, akordo, akto, aktiva, aktuale, akurata, akuzi, akuzativo, akvarelo, alarmino, albumo, alfabeto, alianco, alkoholo, alpinismo, alterni, amfibio, ambasado, ambasadoro, ambulanco, ambulatorio, ameno, ameriko, amforo, amiko, amoro, amorfo, amplekso, amputi, amuzisto, analfabeta, analizi, analogio, anatemo, anekso, anglo, animalo, anticipi, aktiva, antologio, aparta, apatio, aperi, apetito, apliki, apostolo, aprilo, aranĝi, arbitra, aresti, arestinto, argento, ario, arko, arkaike, arkeologio, arkitekto, arkivo, aroganta, arto, artisto, artefarita, artikolo, asimili, asketo, asocio, aspiri, astenio, astro, astrologio, ateisto, atesti, atingi, atleto, atomo, atombombo, atribui, aŭdi, aŭdienco, aŭgusto, aŭto, aŭtentika, aŭtobuso, aŭtomato, aŭtomatismo, aŭtonoma, aŭtoro, aŭtoritato, avangardo, avara, avario, aviado, avizi, azilo, azoto.

bacilo, bagatelo, bajoneto, bakterio, balado, balanci, balasto, baleno, baleto, balkono, balono, balsamo, banalo, banano, bando, banderolo, bandito, banko, barbo, barikado, barko, barono, baseno, bastono, bati, baterio, bazo, bazaro, bazeno, baziliko, bilanco, bombono, bovo, branko, brando, breĉo, bronko, brovo, bronzo, broŝuro, bruna, bruto, brutala, buduaro, bufedo, buĝeto, bukedo, buklo, bulgaro, buliono, bulko, bulteno, bulvardo, burleska, busto, butono, busolo.

cedi, cedro, celulozo, cemento, centro, centralo, cenzuri, ceramiko, ceremonio, certa, cidro, cifero, cigano, cigaro, cigaredo, ciclo, ciklono, ciklopo, cikorio, cilindro, cimbalo, cinika, ciproso, cirka, cirkonstanco, cirkuli, cirkulero, cirkumflekso, cisterno, citadelo, civila,

ĉambelano, ĉampano, ĉarlatano, ĉeko, ĉifono, ĉifro, ĉokolado.

damasko, danci, dato, dativo, de, debeto, decidi, decifri, dedici, dedukti, deficito, definitava, degeneri, degradi, deĉano, deklami, deklari, deklario, deklinacio, dekoliti, deklaraci, dekreto, delegi, delegacio, delikta, demono, demonstracio, densa, dento, dentisto, denunci, derivi, deserto, destini, dezerto, diabeto, diablo, diafana, diagonalo, dialektiko, difekto, difini, difuzi, digesti, diplomato, direkti, disciplino, diskuti, disputi, distingii, distri, dividi, doktrino, dolĉa, dormi, dorso, doto, dozo, dresi, drogo, dubi, dueto.

eduki, efekto, efektiva, egala, egoismo, ekonomio, eksceso, eksciti, ekskurso, ekspedi, eksperimento, eksplodi, ekspluati, eksporti, ekspresa, ekster, ekstremiti, ekstrakto, ekvilibro, ekzakta, ekzameno, ekzekuti, ekzemo, ekzemplo, ekzerco, ekzili, ekzisti, elasta, elegio, elektri, elektro, elemento, elizio, emfazo, eminenta, emocio, emulsio, enketo, entrepreno, epilogo, epizodo, eraro, erotiko, erudicio, escepto, esenco, eskorto, esplori, esprimi, estimi, estrado, eŝafodo, etaĝo, etiko, etnografio, eŭnuko, eventuala, evidenta, eviti, evolucio, ezofago, eziti, ezopo.

fablo, faceto, facila, falsa, fanatika, fantomo, fero, fiakro, fikcio, fiksi, filo, filtro, fino, financo, fleksi, floro, fondi, formo, forta, frago, frato, frizi, frukto, frunto, fumo, fundo, funebra, futbalo, galono, galoŝo, gamaŝo, gazeto, genealogio, generalo, geometrio, giganto, gimnazio, girlando, glazuro, globo, glori, gondolo, gracio, granda, grafito, granato, granito, gusto, guardio.

gendarmo, generale, gentila, ĝermo, ĝirafo, ĝusta.

hamako, haringo, hebreo, hepato, hernio, hidro, hidrato, hieno, higieno, himno, hipnoto, hipokrito, hipotezo, honesta, horloĝo, humo, humila, humoro, hura! husaro

haoso, ĥemio, ĥemiisto, ĥimero, ĥolero.

ideo, identa, idio, idolo, iktero, iluzio, imagi, imiti, impliki, imuna, indigni, indiki, indukti, indulgi, inerta, infekti, inflamo, informi, iniciati, insisti, inspiri, instigi, instrui, insulti, intenci, intensa, interpreti, intrigo, inundi, invadi, invalido, inversa, inviti, irigacio, ironio, istmo, italo, izoli.

Januaro, jasmeno, jezuito, jodo, jubileo, judo, judaismo, Julio, Junio, juro, juristo, justa, justico. ĵaketo, ĵargono, ĵokeo, ĵuri, ĵurio, ĵurnalo, ĵurnalisto, ĵurnalistiko.

kabano, kablo, kadenco, kamarado, kamero, kapo, karoto, karpeno, kaŭĉuko, kazino, klara, koloro, kompari, komplezo, kompliki, komuniki, konciza, kondiĉo, konduti, konfesi, konforma, konfuzi, konsoli, kontraŭ, konvinki, korano, korpo, kredi, kresti, kritiki, krusto.

labirinto, labori, laiko, lako, lamenti, lampo, larĝa, laringo, larvo, laŭro, legomo, leĝo, lekcio, lepro, libera, liceo, lifto, likvidi, linio, liro, liriko, litero, litro, logiko, lojala, loko, longa, loterio, lucerno, lukso, luno, lunatiko, lupo, lustro, lutro.

madono, magazeno, magio, magistrato, magneto, majesta, makarono, maksimumo, malica, mandato, mangano, maniero, manifesto, mantelo, margeno, marko, marmoro, marto, martiro, masiva, masko, mastiko, materio, matura, medalo, medio, medicino, meduzo, mekaniko, membro, memoro, meriti, metalo, metro, mezo, mineralo, miopa, mistiko, mito, mizero, modo, moderna, molusko, monako, monopolio, mopso, morta, multa, mumio.

narcizo, naturo, neceso, negliĝo, negoco, nervo, nikelo, nodo, nordo, normo, notario, Novembro, novico, nuanco, nuda, nulo, numero, numismatico.

oazo, objekto, oblikva, observi, obtuza, oferi, okcidento, oksido, oksigeno, Oktobro, okulta, oleo, ombrelo, onikso, opalo, opero, operacio, opio, opinio, oportuna, opozicio, optiko, oraklo, orbito, ordinara, organo, organizi, oriento, origino, ortografio, ovacio, ovalo.

paco, pantalone, paraŝokso, paragrafo, parfumo, parko, parto, partero, pasaĝero, pasko, pasto, patologio, patrono, paŭzo, perdi, perfidi, periodo, permeso, persisti, plumbo, pokalo, popolo, porko, posedi, potenco, prediki, preferi, privata, procedo, profesio, profito, proksima, prononci, proponi, propra, prosperi, protekti, provizi, pulmo, pura.

rabato, recenzo, redukti, regimento, regno, regulo, reĝo, reklamo, reliefo, rento, respekto, resumi, revizii, rezisti, rifuzi, rimarki, riproĉi, riski, rolo, rombo, ruino, rutino.

salivo, salti, scienco, sekreta, sekto, severa, simila, simpla, sincera, sinlezo, skabio, skemo, sporto-
stango, stepo, stimuli, sub, subita, suferi, sufice, sufoki, sukcesi, sumo, supo, super, supersticio,
surda, suspekti.

ŝlofo, ŝlopi, ŝakalo, ŝarado, ŝnuro, ŝrapnelo.

tabako, takso, takto, tempo, termito, tetano, tipo, trafiko, tributo, trilo, triodo, tuta.

unika, universala, unu, urso, utero, utila, utopio, uzi, uzino, uzurpi.

vagono, valida, vampiro, variolo, vasta, vazo, verbo, verda, vermo, verso, vervo, vespo, vesti, veziko,
veziro, vibri, vikario, viktimo, vino, violo, violonĉelo, virtuoza, vizo, vizio, viziti, voĉo, volumo,
volupto, vomo, vualo.

zebro, zefiro, zenito, zibelo, zigzago, zinko, zodiako, zoologio.

VOCABULAR MINIMAL

esperanto-român

A — prima literă din alfabet
a = terminația adjectivului

abelo = albină
abelejo = stupină, prisacă
abelisto = apicultor
abio = brad
abituriento = bacalaureat
aboco = alfabet
abocolibro = abecedar
aborti — a avorta
abrikotujo — cais (pom)
absinto — pelin
acero — (bot.) arțar
aĉ — sufix, prefigurează ceva prost calitativ,
 ex.: *domaĉo* = cocioabă
aĉeti — a cumpăra
aĉelisto — cumpărător
aĉetaĵoj — cumpărături
ad = sufix, arată durată, ex.: *parolado* =
 discurs
adzo — teslă, toporișcă
aerumi — a aerisi
afabla — amabil
afero — afacere
aflikti — a suferi moral
afusto — afet de tun
agi — a activa, acționa
agaco — senzație nervoasă
agentejo — agenție
agiti — a agita
aglo — șoim, vultur
agordi — a acorda (muz.)
aĝo — etate, vîrstă
ajn — (part. adv.) = oarecare; orice,

iu ajn = oricare,
io ajn...
ajlo — usturoi
aĵ = sufix, pt. lucru concret, ex: *rostaĵo* —
 friptură
akaro — acar, păianjen mic
akcio — acțiune (bilet de valoare)
akcipito — uliu
akiri — a dobîndi, achiziționa
akra — ascuțit, tăios
akrido — lăcustă
akselo — subsuoară
akuŝi — a moși
akuŝistino — moașă
akvo — apă
akvumi — a unda cu apă
akvomelono — pepene
al = prefix = către, spre, la
aliĝi — a adera
alarmilo — sirenă, fluier
alaŭdo — ciocîrlie
aldo — alto (muzic.)
aleo — alee
aleno — sulă
alia — altul(a)
alie — altfel
aliam — altcîndva
aliel — altcumva
alies — altcuiva
alidire — altfel zis
alifoje — altă dată
alko — cerb nordic
almenaŭ — cel puțin
almozo — pomană
alno — arin (arbore)

alta — înalt(ă)
altaĵo — înălțime
altigi — a înălța
aludi — a face aluzie
alumeto — chibrit
aluno — alaun
ami — a iubi, îndrăgi
amema — iubitor, dragăstos
malami — a urî, a dușmăni
amaso — mulțime
amasigi — a grămădi
ambaŭ — amîndoi
amboso — nicovală
amebo — ființă protozeică
amelo — scrobeală
ameno — amin!
amikeco — amicitie
amikiĝi — a (se) împrieteni
malamiko — dușman
amindumi — a (se) face plăcut
amuziĝi — a (se) amuza
amuzilo — instrument de veselie
an = suf. arată un adept, membru, ex:
komitatano — membru în comitet
anaro — grup de membri
anaso — rață
viranaso — rățoi
anasido — rățușcă
anstataŭ — în loc de...
anstataŭi — a înlocui
anstataŭanto — înlocuitor
ant = part. prez. act. ex: *iranta* = care merge,
 = term. subst. pt. cel ce...ează: (*vojaĝanto*)
antaŭ — înainte, în față
aparteni — a aparține
apenaŭ — abia, deabia
aperi — a apărea
apogi — a sprijini
aĉteko — farmacie
apotekestro — farmacist
apro — porc mistreț
apud — lângă, alături
ar = suf. = mulțime, îngrămădire,
 ex.: *arbaro* = pădure
araneo — păianjen

ardi — a (se)inflăcăra
ario — arie (muz.)
armi — a (se) înarma
armilo — armă (orice fel)
armeo — armată
arogi — a însuși
artiŝoko — anghinară
as = term. vb. ind. prez. ex: *mi lavas*
 — eu spăl
asekuri — a asigura
aserti — a afirma
asigni — a destina (o sumă)
aso — as
at = term. practic. prez. pasiv, ex: *farata*
 = făcut; *legata* = citit
atenci — a atenta
atenti — a atrage atenția
atendi — a aștepta
atriplo — lobodă
atuto — atu (la joc de cărți)
aŭ = prepoz. = sau, ori
aŭdebla — care se aude
aŭkcio — licitație
aŭskulti — a asculta
aŭtisto — automobilist
aŭtuno — toamnă
avo = bunic, avă
avarulo — avar(ul)
avelo — alună
aveno — ovăz
averti — a averiza
aviadilo — avion
azeno — asin, măgar
azenaĵo — — măgărie
azukio — plantă (legumin.)

B

babili — a flecări; pălăvrăgi
baki — a coace în cuptor
bakejo — brutărie
bakisto — brutar
balai — a mătura
balailo — mătură
balbuti — a (se) bîlbîi
baldaŭ — îndată, curînd
baloti — a face balotaj
bani — a face baie

<i>banejo</i> — baie	<i>bovino</i> — vacă
<i>banto</i> — panglică	<i>bovido</i> — vițel
<i>baŭti</i> — a boteza	<i>virbovo</i> — taur
<i>bari</i> — a bara	<i>bovaĵo</i> — carne de vită
<i>barĉo</i> — — borș	<i>bramo</i> — spe cie de pește
<i>barelo</i> — butoi	<i>brano</i> — tărîțe
<i>basto</i> — albeț	<i>branĉo</i> — cracă, creangă
<i>batali</i> — a (se) lupta	<i>brando</i> — rachiu, țuică
<i>batisto</i> — batist (pînză)	<i>brasiko</i> — varză
<i>baĉo</i> — strat (pt. flori)	<i>bremso</i> — frînă
<i>bedaŭri</i> — a regreta	<i>brido</i> — friu, hăț
<i>beko</i> — cioc, plisc	<i>brili</i> — a luci
<i>beligi</i> — a înfrumuseța	<i>brodi</i> — a broda
<i>beni</i> — a binecuvînta	<i>brogi</i> — a opări
(<i>malbeni</i>) — a blestema (contrariul)	<i>brovo</i> — sprinceană
<i>benko</i> — bancă de stat	<i>brui</i> — a face zgomot
<i>bero</i> — boabă, bobită de fruct	<i>bruli</i> — a da foc
<i>besto</i> — animal, fiară	<i>brulaĵo</i> — incendiu
<i>beto</i> — sfeclă	<i>ekbruli</i> — a aprinde
<i>betulo</i> — mesteacăn	<i>brusto</i> — piept, torace
<i>bezoni</i> — a avea trebuință	<i>bubo</i> — ștrengar
<i>bieno</i> — moșie, domeniu	<i>bubalo</i> — bivol
<i>biero</i> — bere	<i>buĉi</i> — a măcelări
<i>bildo</i> — tablou, portret	<i>buĉisto</i> — măcelar
<i>bindi</i> — a lega cărți	<i>buĉejo</i> — măcelărie
<i>birdo</i> — pasăre	<i>budo</i> — chioșc, gheretă
<i>blanca</i> — alb(ă)	<i>buĝo</i> — broască rioasă
<i>bleki</i> — a necheza	<i>bufro</i> — tampon la vagon
<i>blinda</i> — orb	<i>buko</i> — cataramă
<i>blindulo</i> — orbul	<i>bukso</i> — merișor (bot.)
<i>blovi</i> — a sufla	<i>bulo</i> — cocoloș
<i>blua</i> — albastru, albastrui (bleu)	<i>bulbo</i> — bulb
<i>bo</i> = pref. pt. ambele sexe înrudite prin căsătorie, ex: <i>bofilo</i> — ginere	<i>burdo</i> — bărzăun
<i>boato</i> — mică ambarcațiune	<i>burĝo</i> — burghez
<i>boli</i> — a fierbe	<i>burĝaro</i> — burghezie
<i>bona</i> — bun(ă)	<i>burnuso</i> — manta cu capișon
<i>bone</i> — bine	<i>buŝo</i> — gură
<i>bonaĵo</i> — bunătate (mater.)	<i>buŝelo</i> — botniță
<i>bori</i> — a găuri	<i>buŝego</i> — gură foarte mare
<i>bordo</i> — mal, țărm	<i>butero</i> — unt
<i>borderi</i> — a tivi	<i>buterpano</i> — piine cu unt
<i>boto</i> — încălțăminte	<i>buteruĵo</i> — uniteră
<i>botisto</i> — cizmar	<i>butiko</i> — dughiană, prăvălie
<i>botelo</i> — sticlă, garafă	<i>butikisto</i> — băcan
<i>botelego</i> — damigeană	<i>butiktablo</i> — tejghea de prăvălie
<i>boteleto</i> — sticlută, șip	<i>butono</i> — nasture
	<i>butonumi</i> — a încheia nasturi
	<i>butontruo</i> — butonieră

C

caro — țar împărat rus
carismo — țarism
cejano — albăstriță (botan.)
celi — a ținti (scop)
cent — sută (numer.)
cerbo — creier
certigi — a asigura
cervo — cerb
cetera — celelalte
ci = pron. pers. II. sg. = tu
cidonio — guturie
cifero — cifră
cigarujo — tabacheră
cigno — lebedă
cikado — greere
cikatro — cicatrice
cikonio — barză
cikuto — cucută
cimo — ploșniță
cinabo — chinoviar
cinamo — scortîșoară
cindro — cenușă
cindrujo — scrumieră
ciro — cremă, vax
ciri — a da cu cremă
cirkelo — cerc
cirkulado — circulație
citi — a cită
citrono — lămîie
citronaŝo — citronadă
civito — cetate
civitano — cetățean
cizeli — a cizela
cizelisto — cizelar
colo — zohl (măsură engl.)
cugo — specie de conifer
cunamo — val uriaș maritim

C

ĉagreni — a necăji
ĉamo — căprioară
ĉambro — cameră, odaie
ĉano — cocoș de armă
ĉapo — pălărie, capelă
ĉapitro — capitol

ĉar — fiindcă, întrucît
ĉaro — trăsură, căruță, car
ĉarma — încîntător
ĉarniro — șarnier
ĉarpenti — a ciopli
ĉarpio — scamă, stupă
ĉasi — a vîna
ĉasisto — vînător
ĉasta — cast, cînstit
malĉastulino — infidelă
ĉe — prep. — la (*ĉe mi* — la mine)
ĉefa — principal
ĉelo — celulă
ĉemizo — cămașă
ĉeno — lanț
ĉerizo — cireașă
ĉerko — coșciug, sicriu
ĉerpi — a extrage, a scoate
ĉesi — a înceta, a sfîrși
ĉevalo — cal
ĉevalino — iapă
ĉevalido — minz
virĉevalo — armăsar
ĉi — prefix, arată apropierea
ĉio — tot(ul)
ĉiam — mereu, totdeauna
ĉie — pretutindeni
ĉiel — în tot felul
ĉies — a, al tuturor
ĉiom — atît
ĉielo — cer, firmament
ĉifi — a șifona
ĉifro — cifru, cod
ĉikani — a șicana
ĉirkaŭ — împrejur
ĉirkauaŝo — împrejmuire
ĉiu — pron. tot(ul)
ĉizi — a cizela
ĉj — suf. pt. diminutiv masc.
ĉu — oare?

D

da — prep. — de (pt. capacit.)
daktilo — curmală
dalio — vegetație ornamentală
damo — dame (joc de societ.)
danĝero — primejdie

danki — a mulțumi
dankema — mulțumitor
Danubo — Dunăre
daturo — vegetație veninoasă
daŭri — a continua
debati — a dezbate
deci — a fi decent
defendi — a apăra
degeli — a (se) dezgheța
deŝori — a fi dejurna
dek — zece
deklivo — pantă, vale
dekstra — dreaptă
maldekstra — stînga
delfeno — delfin
deliri — a delira
demandi — a întreba
deponi — a depune
desegni — a desena
dezerto — deșert, oază
devi — a trebui
deziri — a dori
dezirinda — dorit(ă)
Dio — Dumnezeu
dia — dumnezeesc
dianto — garoafă
diboĉi — a trăi prost, imoral
didelfo — cangur
dika — gros, voluminos
diligenta — silitor
dimanĉo — duminică
dis — pref. (difuzare, împrăștiere, împărțire etc.)
diskonti — a sconta
diveni — a proveni
do — așa dar, deci, prin urmare
dogano — vamă
doganisto — vameș
doloro — durere
domo — clăd ire, casă
domaĝo — păcat, regret
domeno — domino (joc)
doni — a da
donaci — a dona
dorloti — a mîngia
dorno — spin
dorso — dos, spate
drako — zmeu

drapo — postav
draŝi — a treera
drinki — a bea peste măsură
drinkulo — bețiv
droni — a înneca
du — doi, două
dungi — a năimi, a angaja
dungito — năimit, angajat
dum — în timp ce...
duono — jumătate

E

ebena — neted, plan
eble — posibil
ebono — ebonită
ebria — beat, turmentat
eburo — fildeș
ec — suf. arată o calitate, ex: *boneco*, *bel-eco*, *longeco*
eĉ — (adv.) chiar
edifi — a edifica
edzo — soț
edzino — soție
geedzoj — soți
efemera — efemer
efiki — a fi eficace
eg — suf. augmentativ
eho — ecou
ej — suf. arată o încăpere, ex.: *lernejo*, *trinkejo*
ek — suf. arată începutul unei acțiuni ex. *ekvidi*
ekipi — a echipa
eklezio — biserică
eks — suf. arată o calitate din trecut: ex: *eksministro*
ekster — afară de
ekstera — extern(ă)
el — prep., din, dintre
elasta — elastic
em — suf., arată o înclinare, ex.: *mangema* — mincăcios
embaraso — încurcătură
embrio — embrion
embusko — loc de atac
en — prep. — în
end — suf. arată ceea ce trebuie să fie momentan; *farenda*

enui — a (se) plicitisi
envii — a învidia,
erinaco — arici
ermito — ermetic
erpi — a grăpa
erpilo — grapă
esti — a fi
estanto — prezentul
estino — trecutul
estonto — viitorul
estingi — a stinge
et — suf. pt. diminutiv

F

fabelo — basm, poveste
fadeno — fir, ață
fajfi — a fluiera
fajfilo — fluier
fajro — foc
fajrero — scînteie
fako — despărțitură, secție
fakto — fapt(ă)
fali — a cădea
falci — a cosi
faldi — a face falduri
fari — a face
farmi — a exploata teren
faruno — țărițe
fasti — a posti
faŭko — gitlej
favo — chelie
fazeolo — fasole
fečo — drojdie
felo — piele, blană
feliča — fericit(ă)
felto — pîslă
fendi — a despica
fenestro — fereastră
ferio — timp de odihnă
fermi — a închide
servora — sîrguitor
festi — a sărbători
festeno — banchet
fi — prefix, exprimă o calitate subiectiv
 proastă
fiasko — eșuare (ghinion)
fidi — a fi fidel
fiera — mîndru
figo — smochină
filiko — plantă, felix
fingro — deget
fringringo — degetar
firma — hoțărît, ferm
fišo — pește
flago — steag, drapel
flagri — a pîlpîi
flari — a mirosi
flava — galben
flegri — a îngriji un bolnav
flegistino — soră medicală
flikti — a cîrpi
flui — a curge
flugi — a zbura
flustri — a șopti
fojro — piață, bazar
fojo — dată (*unufoje* — o dată)
fojno — fin
fokuso — focar (lentilă)
folio — foaie, frunză
fondi — a fonda
fonto — izvor, origine
for — adv. — departe
forgesi — a uita
forko — furcă
formiko — furnică
forno — cuptor, cubilot
fosi — a săpa
fosto — bulumac
frakasi — a sfărîma
frandi — a pofti
frapi — a lovi
fremda — străin
freneza — nebun, smintit
fripono — tilhar, pungaș
friti — a frige
frizi — a friza
fromaço — brînză
frosto — frig, rece
froti — a freca
frue — devreme
ftizo — ftizie, oftică
fulgo — funingine
fulmo — fulger
fumi — a fuma
fundo — fund
fungo — ciupercă

funto — funt (ruses) (480 gr)
fusteno — barchet (tesătură)
fuși — a strica
futo — picior (măsură)
futbalo — fotbal
futuro — viitor

G

gaja — vesel, cu viață
gajni — a câștiga
galo — fiere
galanto — ghiocel
galantino — piftie
ganto — mânășă
garbo — snop, mănunchi
gardî — a păzi, a feri
garni — a garnisi
gaso — corp gazos
gasto — musafir
ge — pref. pt. ambele sexe ex: *ge edzoj* — soți
gemo — perla, piatră rară
genuo — genunchi
glacio — ghiață
gladi — a călca (cu fierul)
gladilo — fier de călcat
glano — ghindă, jir
glaso — pahar
glata — neted, plan
glavo — paloș, sabie
glikozo — glucoză
glimo — mica (mineral.)
gliti — a aluneca
glitilo — patină
glorinda — glorios
gluafo — lipici, clei
glui — a lipi
gluti — a înghiți
gorĝo — gitlej
graso — titlu de noblete
grajno — grăunte
granda — mare
graso — grăsime, untură
grati — a zgîria
gratuli — a felicita
grava — important
graveda — gravidă

greĝo — turmă, cireadă
grenoĵ — cereale
grio — griș
grimpi — a (se) cățăra
grinci — a scrișni
grosso — agriș
gruo — cocor
grundo — sol, teren
gufo — bufniță
gurdo — flanșnetă
gusto — gust
gustumi — a gusta, degusta
guro — picătură
guardio — gardă, strajă
guidi — a conduce

G

ĝardeno — grădină
ĝemi — a geme
ĝemelo — gemene
ĝeni — a stingheri
ĝi — pron. pers. III. pt lucruri
ĝibo — cocoașă, gheb
ĝibulo — cocoșat
ĝino — băutură alcoolică
ĝis — prep. — pînă, pînă la ...
ĝoji — a se bucura, veseli
ĝui — a se veseli

H

hajlo — grindină
haki — a tăia cu toporul
haladzo — duhoare
halti — a (se) opri
haro — păr (fir)
hararo — păr (total)
harpuno — cange
haŭto — piele
havi — a avea
haveno — port (maritim)
hejmo — cămin
hejti — a încălzi
hela — luminos
helico — elice
helpi — a ajuta
herbo — iarbă
heredi — a moșteni
heroldo — vestitor

heziti — a ezita
hierai — ieri
hriundo — rîndunică
hodiai — astăzi
hoko — cîrlig, cange
homo — om
honti — a (se) rușina
horo — oră
hordeo — orz
hostio — anaforă
humana — uman, omenesc
humiligi — a (se) umili
hundo — cîine
huzo — morun

H

hemio — chimie
himera — himeră
hino — chinez
horo — cor

I

ia — oarecare, ceva
ial — dintr-o cauză
iam — cîndva
ie — undeva
iel — cumva
ies — al cuiva
iom — cîtva
iu — cineva
id — suf. pt. descendenți ex: *šafido* — miel
ig — suf. a face să devină: *glorigi*
iĝ — suf. a se face, ex: *naskiĝi* — a se naște
ilo — suf. pt. instrument ex: *kudrilo* — ac de cusut
ili — ei, ele
inceso — tălmie
inciti — a ațîța
ind — suf. pt. demn de a fi, ex: *kredinda* — demn de crezare
infano — copil
infuzi — a opări
ing — suf. pt. obiect care conține pe altul, ex: *fingrino* — degetar
inko — cerneală
insidi — a trage în cursă

int. — partic. trec. act., ex: *farinta* — care s-a făcut
inter — interior, între
intermite — a face intermitențe
intesto — intestin
iom — cîtva, puțin
iri — a merge, umbla
irebla — care poate merge
eliri — a ieși
eniri — a intra
foriri — a pleca
iriso — iris (la ochi)
irido — stînjenele
is — term. ind. trec. ex: *lernis* — a învățat, *iris* = a mers
ism. — suf. pt. științe (*marksismo*)
ist — suf. pt. profesiune ex: *botanisto*
istmo — istm
it. — part. trecut pas. ex: *farita*
iu — cineva

J

ja — adv. — dar, de fapt...
jako — sacou, haină
jam — deja, acum
jaro — an
je — prep.: la, de, pe în ...
jen — iată, uite
jes — da, afirmație
ju — cu cît ... (cu atît...)
jugo — jug
jugi — a înjura
juglando — specie de nucă
juĝi — a judeca
juĝisto — judecător
juki — a ustura
juna — tinăr(ă)
jungi — a înhăma
junipero — ienupăr
junko — papură, stof
jupo — jupon
justulo — om drept, corect
juvelo — bijuterie

Ĵ

ĵaluza — gelos(ă)
ĵaŭdo — joi
ĵeti — a arunca

jetilo — aruncător
(forfeti) — a azvîrli
jongli — a jongla
jurinto — jurat
jurligi — a (se) lega cu jurămînt
jurio — juriu
jurnalo — jurnal
jurnalisto — jurnalist (scriitor)
fus — adv. — tocmai, abia, iată

K

kaĉo — terci din griș
kaĉuka — ... care se surpă
kafo — kafea
kaĝo — cușcă, colivie
kahelo — cahelă (registru)
kaĵo — taluz, zăgaz
kajuto — cabina navei
kalo — bătătură (la picior)
kaleŝo — trăsură, caleașcă
kalfatri — a gudrona
kalio — calium
kaliko — potir, cupă
kalsono — izmene
kalva — chel
kamelo — cămilă
kamizolo — flaneu de corp
kampo — cîmp, ogor
kanabo — cîneapă
kanapo — canapea, sofa
kankro — specie de rac
kanti — a cînta
kanvaso — canava
kapo — cap
kapono — clapon
kapreolo — căprioară
kapti — a prinde, a capta
kapuĉo — capișon, glugă
kara — scump, drag
karbo — cărbune
hardo — plantă spinoasă
karesi — a mîngîia
kariolo — caleașcă
karno — carne (în general)
kartoĉo — cartuș
kaso — casă de bani
kaŝi — a ascunde, a pîti

kato — pisică
kaleno — lanț pt. condamnați
katuno — stambă, bumbăcel
kavo — scobitură, scorbură
kazeo — caș dulce
keĝlo — popice
kelo — pivniță
kelka — cîtva, puțin
keno — arbore de cauciuc
hesto — cutie, lădiță
kio? — ce?
kiam? — cînd?
kie? — unde?
kiel? — cum, ce fel?
kies? — a, al cui?
kiom? — cît?
kio — cine, care?
kimero — himeră
kiraso — zale, scut metalic
kirli — a agita (lichide)
kirŝo — băutură din fructe
kisi — a săruta
klaĉi — a cleveti
klaŝto — măsură (de lungime)
klaki — a bate palme din
klavo — clapă (claviatură)
klera — instruit, învățat
klini — a înclina, a apleca
klingo — lama spadei
kliŝo — clișeu
klopodi — a stărui
kloŝo — clopot (de sticlă)
kluki — a chema puii
knabo — băiat
knedi — a frămînta
koĝro — cufăr, ladă
kojno — pană de despîcat
koko — cocoș (în general)
kokino — găină
kokido — pui de găină
kokso — șold
kolo — gît
kolumo — guler
koleri — a (se) supăra
kolizii — a (se) tampona
kolubro — șarpe veninos
kombi — a pieptăna
kombilo — pieptene

komenci — a începe
komisii — a delega, însărcina
komiteto — comitet
kompati — a compătimi
kompili — a alcătui un concept
komposti — a composta
kompreni — a înțelege
koni — a cunoaște
konfidi — a avea încredere
konjekti — a presupune
konko — scoică
konsenti — a consimți
konsili — a sfătui
konsterni — a fi consternat
kontenta — mulțumit(ă)
kontoro — birou, oficiu
kontuzi — a răni, a face vătăși
korvo — inimă
korbo — coșniță, paner
korho — dop de plută
horto — curte, ogradă
korvo — corb, cioară
koto — noroi
koturno — prepeliță
houri — a acoperi
krači — a scuipa
krado — grilaj
kraki — a trosni
krano — robinet
krei — a crea, a face
kreno — hrean
krevi — a crăpa
krii — a striga
kribri — a cerne
kribriilo — sită, ciur
kripla, — olog, ciung
krispo — fald, cută
kroči — a agăța cu cârlig
krom — prep. — în afară de ...
kropo — gușă (la păsări)
kručo — ulcior
kruela — crud, feroce
kruro — picior (gambă)
kruta — abrupt, stincos
kudri — a coase (cu acul)
kudriilo — ac de cusut
kufo — basma, fbatice, scufie
kuiri — a găti mâncare

kuiristo — bucătar
kuho — prăjitură, tort
kuholo — cuc
kukurbo — dovleac
kulo — țințar
kulero — lingură
kulerego — polonic
kun — adv. — cu...
kuniklo — iepure de casă
kuri — a fugi, a alerga
kuraci — a lecu, vindeca
kuracisto — medic, doctor
kurteno — perdea
kuŝeno — pernă
kuŝi — a dormi (a se culca)
kutimi — a obișnui
kuvo — hîrdău, butoi
kvankam — adv. — deși, ca și cînd..
kvazaŭ — ca și cînd...
kverko — stejar
kvieta — liniștit
kvin — cinci
kvila — achitat, chit

L

la — art. hot. — „l”, „a”
laboristo — lucrător
laĉo — obosit
laĉo — șnur, șiret
lado — tablă (de metal)
lafo — lavă (de vulcan)
lago — lac, baltă
laguno — lac de mare
lakso — diaree
lakto — lapte
lama — șchiop
lameno — lamelă
lampiro — licurici
lanco — lăncie
lando — țară, stat
lango — limbă (anat.)
lanugo — puf, fulgi
lapiso — creion de cauterizat
larĉo — slănină
lariho — molift
larĉo — lacrimă
lasi — a lăsa

lasta — lasta — ultim(a)
lato — șipcă, laț
latero — latură
latuno — alamă
laŭ — conform, după...
laŭbo — umbrar
laŭdi — a lăuda
laŭta — cu voce tare
lavi — a spăla
lavango — avalanșă
lavendo — levănțică
lazuro — azur
leciono — lecție
ledo — piele
legi — a ceti
legio — legiune
lehi — a linge
lenso — lentilă
lento — linte
lentugo — nigel
leono — leu
leporo — iepure
lerta — priceput, abil
lesivo — leșie
letero — scrisoare
laŭtenanto — locotenent
levi — a ridica
li — el
liano — vegetație tropicală
libelo — libelulă
libro — carte
lieno — alpină,
ligi — a lega
ligno — lemn (în general)
lignisto — lemнар
likeno — plantă agățătoare
likvoro — lichior
limako — melc
limo — limită, graniță
lingo — limbă (limbaj)
linko — ris (zool.)
lipo — buză
lipharoj — mustăți
lito — pat
liveri — a livra
lobo — lob (la creier)
lodo — unit. măs. germ. pt. greut.
logi — a momi

loĝi — a locui
loĝejo — locuință
lojto — mihalț
lolo — neghină
lorno — lornetă, ochean
loti — a trage la sorți
lozanĝo — romb
lui — a închiria
luanto — chiriaș
ludi — a (se) juca
ludilo — jucărie
lukti — a lupta
luli — a legăna
lulilo — leagăn pt. copii mici
lulkanto — cîntec de leagăn
lumi — a lumina
lumigilo — lanternă, felinar
lumŝirmilo — abajur
lumbo — șale
lumbriko — rîmă
lundo — luni (zi)
lupidoj — pui de lup
lupolo — sămînță de malț
luti — a suda
luteranismo — luteranism

M

maco — azimă
maĉi — a mesteca (în gură)
majzo — porumb
majo — luna mai
makleri — a face misitie
makulo — pată
makzelo — falcă
mal — pref. — contrariu ex: *bione* — bine;
malbone — rău
maleolo — gleznă
malgraŭ — cu toate că...
malvo — nalbă
mamo — mamelă
mano — mină
manĝi — a mânca
maniko — mîneacă
manki — a lipsi
manovri — a manevra
maro — marea (apă)
marĉo — mlaștină
marini — a marina

markoto — butaş
marokeno — marochinărie
marŝi — a mărşălui
martelo — ciocan
maso — masă
masoni — a zidi
masto — catarg
mastro — meşter, stăpîn, gază, gospodar
mastrumi — a gospodări
maŝo — ochi de plasă
mato — rogojină
mateno — dimineaţa
matraco — saltea
meblo — mobilă
meĉo — fitil, feştală
mediti — a medita
medolo — măduvă
melo — bursuc
melaso — sirop de zahăr
melki — a mulge
melono — pepene
mem — pron. refl. — însuşi
mentii — a menţiona
mendi — a face o comandă
menso — minte
mensogi — a minţi
mento — mentă
mentono — bărbie
menuo — meniu
merkredo — miercuri
meso — liturghie
meti — a pune, a aşeza
melio — meserie
mevo — pescăruş
mezuri — a măsura
mi — pron. pers. I — eu
miaŭi — a miauna
mielo — miere
mieno — mină, aspect
migri — a emigra
miiksi — a amesteca
mil — (numer.) — mie (1000)
milda — blind
militi — a (se) război
milvo — uligae, uliu
mino — mină (subterană)
minaci — a ameninţa

miri — a (se) mira
mirho — smirnă
mirto — mirt (plantă)
mis. — prep. suf. pt. greşeală ex: *miskom-*
preni — a înţelege greşit, confuz
modifi — a modifica
mohi — a-şi bate joc
mola — moale
mono — bani (în general)
monato — lună (calendaristică)
mondo — lume, univers
monto — munte
montri — a arăta, indica
moro — obicei, datină
mordi — muşca
morgaŭ — mîine
mortinto — mort(ul), cadavru
muso — soarece
moruo — morun
mosto — must
Moŝto — (titlul rang, pt. suverani ex: *Via*
Moŝto — Alteţa Voastră)
movi — a mişca
movado — mişcare
mueli — a măcina
muelilo — moară (sau rîşniţă)
muelejo — moară sistematică
muelisto — morar
muko — mucozitate
mulo — catîr
munti — a monta
muro — zid, perete
murdi — a ucide, a sugruma,
muŝo — muscă

N

nacio — naţiune
naŝto — ţiţei
naĝi — a înota
najbaro — vecin
najlo — cui, piron
najtingalo — privighetoare
napo — nap, ridiche
naso — coş de prins peşte
naski — a naşte
naŭ — nouă (numer.) 9

naŭzi — a produce greață
navo — naos
naŭo — nas
neĝo — zăpadă
nek — nici
neni — (negație) ne, nu
nenia — de nici un fel
nenial — din nici o cauză
neniam — nicicînd
nenie — nicăieri
neniel — în nici un fel
nenies — a nimănui
neniom — nicicînt
neniu — nimeni
nepo — nepot (de fiu)
nesto — cuib
niĉo — nișă, firidă
nimbo — aureolă
nimfo — zeița apelor
nj — suf. diminutiv bărbătesc ex: *Nikolao*
nodo — nod, legătură
nokto — noapte
nomo — nume
nombro — număr, sumă, mulțime
nolo — notă (muz. și notiță)
notarejo — notariat
nova — nou
novaĵo — noutate (obiect)
novulo — om nou
novelo — nuvelă
nubo — nor
nuko — ceafă
nukso — nucă
nuligi — a anula
numerilo — numerator
nun — acum
nuna — de acum, actual
nuntemopa — actual(ă)
nuncio — ambasador papal
nur — adv. — numai, doar
nutri — a hrăni
nutraĵo — hrană, nutriție
nutrado — nutriție
memnutranta — care se hrănește singur
subnutrado — subnutriție

O

obei — a se supune
obl — sufix, pt. înmulțire
obolo — monedă greacă
obstina — încăpăținat
odo — odă
odori — a mirosi, a emana miros
ofendi — a ofensa
ofico — preocupare, servici
ofte — adesea
ok — opt (8)
okazi — a avea loc
oksikoko — afină
okulo — ochi (anatom.)
okupi — a (se) ocupa
okzalo — măcriși
ol — prepoz. — decît, ca ...
olivo — măslină
omaro — rac
ombro — umbră
on — suf. pt. numere fracț. *duono* — doime
ondo — val de apă
oni — pron. imperson. ex: oni diras — se spune...
osto — os
ovo — ou
onikso — onix (piatră rară)
op — suf. pt. colectiv și împărțire ex: *duope* — cîte doi
oro — aur
ordo — ordine, regulă
ordeno — ordin, decorație
orelo — ureche
orfo — orfan
orgio — orgie
oriolo — grangur
ornami — a orna, înfrumuseța
oscedi — a căsca
ovaligi — a ovaliza
ovalizita — ovalizat

P

po — (prep.) cîte (distrib.) ex: *po du* — cîte doi
paco — pace
pacienco — răbdare

pajlo — paie
pafi — a împușca
pagi — a plăti
pafo — pagină
paki — a împacheta
pala — palid
palaco — palat
palato — cerul gurii
paliso — par
palisaro — gard
palmo — palmier
palpi — a pipăi
palpebro — pleoapă
palto — palton, pardesiu
pano — pîine
panelo — panou
papo — papă
papavo — mac
papilio — flurure
paro — pereche
paradi — a defila
pardoni — a scuza, ierta
parenco — rudă, neam
parkere — pe de rost
paroli — a vorbi
pasi — a trece
pasero — vrabie
pasio — pasiune
pași — a păși
paști — a paște
paštisto — păstor, cioban
patro — tată
patrino — mamă
pavo — păun
peco — bucată
pečo — smoală
pedelo — aprod
pediko — piedică
pego — ciocănitore
peki — a păcătui
pekli — a mura,
pele — a goni, izgoni
petto — blană
pelvo — lighean
peni — a(se)osteni
penco — monedă engl.
pendi — a atârna
pendolo — pendulă

penetri — a pătrunde
peniko — pensulă
pensi — a gândi, cugeta
penti — a(se)căi
pentri — a picta
pepi — a piui
per — prep. — prin, pe calea...
perčo — chefal
perei — a pieri
perho — biban
pesi — a cîntări
peti — a cere, a ruga
petoli — a(se) zbangui
pezi — a atârna în greutate
pia — pios
piceo — specie de brad
piedo — picior
pigo — coșofană
piki — a înțepa
pikilo — vîrf care înțeapă
pikedo — pichet
pilo — pilă (electrică)
pilko — minge
pino — pin, brad
pinči — a ciupi
pinglo — bold
pinto — vîrf, culme
piפו — pipă
piro — pară (fruct)
pipro — piper
pisti — a pisa
pišto — piston
pizo — mazăre
plago — flagel
plando — talpa piciorului
plata — plat
plauđi — a plescăi
pleđi — a pleda
pledisto — avocat, pledant
plekti — a împleti
plendi — a reclama
pleto — tavă de servit
plezuro — plăcere
pli — adv. — mai, mai mult
plori — a plînge
ploto — plătică
plu — adv. — mai, mai mult
plugi — a ara

plumo — peniță, pană
pluraj — mai mulți(e)
pluvo — ploaie
po — prep. — cite (*po du*)
podio — estradă
poento — punct
polico — poliție
poliso — contract de asigur.
poluri — a lustrui
polvo — praf, colb, pulbere
pomo — măr (fruct)
ponto — pod, punte
popolo — popor
por — (prep.) — pentru
poplo — plop
porĉo — ușă
porĉego — poartă
porti — a purta
portiko — galerie cu coloane
pori — (prep.) — după
posteno — post militar
postuli — a pretinde, a cere
poŝo — buzunar
poto — oală, vază
povi — a putea
pra — prep. — străvechi (*prahomo*)
pramo — bac (pe apă)
prava — care are dreptate
precipe — mai ales
preĝi — a(se) ruga
premi — a presa
preni — a lua
preskaŭ — cît pe ce, aproape
preta — gata
finpreta — terminat(ă)
preter — pe lângă
prezo — preț
pri — (prep.) — despre
printempo — primăvară
pro — pentru, pro (prep.)
prokrasti — a amîna
promeni — a(se) plimba
provi — a încerca, a proba
prujno — prună
prunti — a împrumuta
pruvi — a dovedi
pudelo — cîine de rasă
pufa — pufos, umflat

pugno — pumn
pulo — purice
pulvoro — praf farmaceutic
puni — a pedepsi
punĉo — punș
puso — puroi
puŝi — a împinge
pulo — puț, fîntînă
putri — a putrezi
putrafo — putregai
putrigita — putrezit

R

rabi — a jefui, a fura
racio — rațiune
rado — roată
radiko — rădăcină
rafano — ridiche
rajo — calcan
rajdi — a călări
rajto — drept (a avea)
rampi — a tîrî (a se)
rano — broască de baltă
ranca — rînced
rando — capăt
rapo — gulie
raspi — a răzui
rasti — a grebla
raŭko — răgușeală
raŭpo — omidă
ravi — a încînta
razi — a rade
razilo — brici
re — (pref.) repetire
refo — vintreală
refuti — a contesta
regi — a domni
rekta — direct
relo — șină de cale ferată
remi — a vîsli
remilo — vislă
reno — rinichi
renkonti — a întîlni
renversi — a inversa
resti — a rămîne
reto — plasă, rețea
retoro — ritor

revi — a visa
revuo — revistă
rezigni — a renunța
rezoni — a concluda
rino — coacăză
ribeli — a(se) răzvrăti
ricevi — a primi
riĉa — bogat, avut
ridi — a rîde
rifo — stîncă în mare
rigardi — a privi
rigli — a îndrepta
rikani — a rînji
rilati — a face relații
rimo — rimă
rimedo — remediu
rimeno — curea
ringo — inel, cerc
riĉo — coastă (anatom.)
ripeti — a repeta
ristorto — arc, resort
rito — ritual
rivero — rîu
rizo — orez
robo — rochie, robă
rodo — radă maritimă
roko — rocă, stîncă
rompi — a rupe
rondo — rond, rotund
ronki — a sforăi
roso — rouă
rosti — a frige
rostro — mandibulă
roto — companie
rozo — trandafir
rubo — moloz
rubando — panglică
rubeno — rubin
rubuso — mură
ruĝa — roșu
rukli — a rîgi
ruli — a rostogoli
rulado — rostogolire
rumo — rom
rumano — român
Rumanujo — România
ruso — rus
Rusujo — Rusia

(Sovjetunio) U.R.S.S.

rusto — rugină
rulo — plantă farm.
ruza — șiret, viclean
ruzulo — viclean
ruzafo — șiretenie

S

sabato — sîmbătă
sablo — nisip
sabro — sabie
sago — săgeată
sagaca — isteț, abil
saguo — simburi de palmier
saĝa — deștept, isteț
sako — sac
sakri — a înjura
salo — sare
saldo — sold
saliko — salcie
salmo — somn (pește)
salvo — salvă
sama — însuși, același
sambuko — (bot.) soc
sana — sănătos
sango — singe
sankta — sfînt
sapo — săpun
sarki — a plivi
sata — sătul
saŭko — specie de medicament
savi — a salva
scii — a ști
se — dacă
sebo — seu, untură
sed — dar, însă
segi — a fierăstrui
seĝo — scaun
seka — sec
sekci — a secționa
sekura — asigurat
sekvi — a urma
selo — șea
selakto — zer
semo — sămînță
semajno — săptămîină
sen — fără

senco — înțeles, sens
sendi — a trimite
senti — a simți
serajlo — palat turcesc
serči — a căuta
serena — senin, limpede
serpento — șarpe
seruro — lacăt
servi — a servi
și — pron. refl. — sine
sidi — a șede
sigelo — sigiliu
signo — semn
signifi — a semnifica
silenti — a tăcea
silko — mătase
silvio — pitulice
simio — maimuță
singluti — a înghiți
sinjoro — domn
sitelo — găleată
skarabo — gândac, cărăbuș
skatolo — cutie
skizi — a schița
skrapi — a răzui
skribi — a scri
skui — a skutura
skurgo — bici, biciușcă, knut
skvamo — solz
slipo — fișă
socio — societate
sofo — sofa
soifi — a înseta
sojlo — prag
soklo — soclu
sola — singur
solena — solemn
solvi — a rezolva
somero — vară
soni — a suna
sondi — a face sondaj
songo — vis
sopiri — a avea dor
sorbi — a sorbi
sorči — a vrăji
sorpo — scorușă
sovağa — sălbatec
spaliro — rind, șir

spato — șpat (minereu)
spegulo — oglindă
sperla — experimentat
spezi — a cheltui
spico — mirodenie
spiko — spic
spiri — a respira
spile — în ciuda faptului
spondo — verset în 2 silabe
spongo — burete
sprita — spiritual
sprono — pinten
sputi — a expectora
stabo — stat major
stalo — staul
stampi — a ștampila
stari — a sta
stebi — a tigheli
stelo — stea
sterko — băligar
sterni — a așterne
stoplo — miriște
strabi — a privi cruciș
stranga — ciudat
strebi — a se sforța
streči — a se încorda
streki — a sublinia
strio — trăsătură
striko — grevă
Struto — struț
stulta — neghiob
stupo — cîlți
sturgo — nisetru
sturno — graur
suči — a suge
sudo — sud
suko — suc
sukero — zahăr
sulko — brazdă
suno — soare
superi — a fi superior
supozi — a presupune
supre — deasupra
sur — (prep.) pe
surdulo — surd(ul)
surtuto — surtuc, haină
susuri — a murmura
svarmi — a mișuna

svati — a peți
svatisto — pețitor
sveni — a leșina
sveno — leșin
svingi — a agita
svingilo — agitator

S

safo — oaie
safisto — păstor
sajni — a (se) părea
sako — șah persan
salo — șal femeiesc
salmo — caval, fluier
sanco — șansă, succes
sanceli — a clătina
sangî — a schimba
sargî — a împovăra, a încărca
sarko — rechin
sati — a plăcea
saūmo — spumă
selo — coajă
selko — bretele
serci — a glumi
sildo — scurt, pavăză
simi — mucegai
șinko — șuncă
șipo — navă, vapor
șiparo — floră
șipisto — marinar
șiri — a rupe
șirmi — a proteja
șirmile — apărătoare
șlimo — nămol, mîl
șlosi — a încuia
șlosilo — cheie
șmaci — a plescăi
șmiri — a unge
șmirafo — unsoare
șnuro — șnur, șiret
șoseo — șosea
șovi — a împinge
șoveli — a lua cu lopata
șpari — a economisi
șparlibreto — libret economii
șpato — hîrleț, lopată
șpini — a toarca

șpruci — a țîșni, stropi
șranko — dulap
șraūbo — șurub
șrumpi — a vesteji
ștalo — oțel
șteli — a fura, răpi
ștelisto — hoț
știpo — butuc
ștono — piatră
ștrumpo — ciorap
ștupo — treaptă
ștuparo — scară
șuo(j) — gheată, (ghete)
șuisto — pantofar
șuldi — a datora
șuldanto — datornic
malșuldigi — a se achita
șultro — umăr
șuti — a vărsa, a turna
șutilo — stropitoare
superșuti — a stropi, a uda
șvebi — a pluti
șveli — a umfla
șveligi — a se umfla
malșvela — desumflat
șviti — a asuda
șvitigi — a (se) năduși
șvitbano — baie de aburi
elșvitigi — a aburi

T

tabakujo — tabacheră
tabano — tăun, streche
tablo — masă
tago — zi
tajloro — croitor
taksi — a taxa
talpo — cîrțiță
tamen — totuși
tani — a tăbăci
tapišo — covor
taso — ceașcă, cană
taūgi — a fi apt, demn
tavolo — strat, pătură
teo — ceai
tedi — a plictisi
tegi — a căptuși

teismo — doctrină relig.
teko — mapă, servietă
teksi — a țese
telero — farfurie
teni — ține
tendo — cort
tendaro — camping
tenti — a tenta
tero — pământ, teren
terni — a strănuta
teruro — spaimă, groază
tia — de acest fel
tial — de aceea
tiam — atunci
tie — acolo
tie ĉi — aici
tiel — în așa măsură
ties — al aceleuia
tiom — atât
tiu — acela
tiu-ĉi — acesta
tikli — a gîdila
tilio — tei
timi — a (se) teme
timulo — fricosul
timigilo — sperietoare
timono — oiște
tinko — lin (pește)
tinti — a zăngăni
tiri — a trage
togo — togă
tolo — pînză
tolafo — albitură
tombo — mormînt
tombisto — gropar
tono — ton (muz.)
tondi — a tunde
tondilo — mașină de tuns
torĉo — făclie, torță
tordi — a răsuna
torfo — turbă (cărbune)
tornistro — raniță
tosto — toast
tra — (prep.) — prin
trabo — bîrnă, bară
trafi — a nimeri
trajto — trăsătură
trakti — a trata

tramo — tramvai
tranĉi — a tăia
tranĉilo — cuțit
travkvila — liniștit
trans — prins, trans...
tre — (adv.) — foarte
tremi — a tremura
trempi — a muia în apă
treni — a tîrî
triki — a tricota, croșeta
trikilo — croșetă, cîrlig
trinki — a bea
trinkulo — bețiv
tritiko — grîu
tro — (adv.) — prea
trogo — jgheab
trompi — a înșela
troti — a merge la trap
trovi — a găsi
eltrovo — descoperire
truo — gaură
truigilo — perforator
trudi — a sili
trulo — mistrice
truto — păstrăv
tuj — imediat
tuko — basma, șervet
antaŭtuko — șorț
turdo — sturz
turni — a întoarce
tusi — a tuși
tuŝi — a atinge
tuŝanta — care atinge

U

U.E.A. — Universala Esperanto Asocio
ul — pref. — ins, individ
ulano — ulan, militar
ulno — cot, măsură
um — suf. — arată o însușire ex: *aerumi*.
gustumi
ungo — unghie
unue — întii, mai întii
unuo — unitate
unuope — cîte unul
unuigi — a uni, unifica
unuiginta — unit(ă)

unio — uniune (Sovjetunio)
urbo — oraș, urbe
urbelo — târg, orașel
urbestro — primar
ĉefurbo — capitală
urbano — orașean
urĝi — a urgenta
urini — a urina
urogalo — cocoș de munte
ursino — ursoaică
ursido — pui de urs
utila — util
utiligi — a folosi
uzanto — care folosește
uzino — uzină
uzini — a uzina, prelucra
uzinejo — sediul uzinei
uzurpulo — uzurpator
uzurpi — a uzurpa

V

vadi — a călca cu piciorul
vaflo — prăjitură uscată
vagi — a rătăci, a hoinări
vagonaro — tren
vaki — a fi vacant
vakso — ceară
valo — vale
valori — a valorifica
vana — zadarnic
vanelo — vanilie
vango — obraz, bucă
vanta — frivol
vaporo — abur
varo — marfă
varbi — a recruta
varii — a varia
varma — fierbinte
varti — a îngriji copii
ve! — (inteerj.) — vai!
vegeti — a vegeta
vejno — vină
veki — a trezi
velo — pânză de corabie
vekli — a se vesteji
veluro — catifea
veni — a veni

vendi — a vinde
vendredo — vineri
venono — venin
venki — a învinge
vento — vînt
ventoli — a face vînt
ventro — pîntece
vera — adevărat, drept
verbento — verbină (botan.)
vergo — nuia, vergă
verki — a compune
verŝi — a vărsa
verto — creștet
veruko — neg, aluniță
vespero — seară
vesperto — liliac
vesto — vestă
veti — a patria
vetero — timp, vreme
veturi — a călători
veturilo — vehicul
vi — tu, d-ta, dv.
viando — carne
viburno — dîrmoz
vico — rînd, șir
vicordo — coadă, șir, rînd
vidi — a vedea
videble — vizibil
vid-al-vid — vis-a-vis
vidvo — văduvă
vigla — vigilent
vila — păros, cu moț
vilaĝo — sat
vilaĝano — sătean
vinbero — strugure
vinegro — oțet
vindi — a înfășa
vinko — merișor
vinkto — victorie
vintro — iarnă
vipo — bici
vipuro — viperă
viro — bărbat
virino — femeie
virga — virgină
virto — virtute
visko — visc
visto — joc de cărți

viși — a șterge
vișilo — ștergător
vitro — geam, sticlă
vivi — a trăi
viveco — vivacitate
viuteni — a susține viața
senuiva — fără viață
vizaĝo — față, obraz
vojo — cale, drum
vojeto — cărare, potecă
voli — a voi
volonte — bucuros

volvi — a bobina
volvaĝo — bobinaj
vorlo — cuvînt, vorbă
vortaro — vocabular
vosto — coadă
vundi — a răni

Z

zingibro — zinghibu
zinkizi — a zinca
zizelo — marmotă
zono — centură, briu

BIBLIOGRAFIE

1. — AGOSTEN E. V. — MARICH IFJ. — *Tejles Esperanto Nyelutan*, Budapesta, 1708
2. — BAGHY JULIO — *La Verda Koro*. — Varşovia 1962.
3. — BAGHY JULIO — *Gvidlibro por supera ekzameno*, Budapesta, 1964.
4. — BAGHY JULIO — *Eszperanto Njeluksy*, Budapesta, 1960;
5. — BAKKER HANS — *Esperanto in 20 lessen*, Oslo, 1970;
6. — BARONNET F. — *La Langue Universelle Esperanto*, Paris, 1949;
7. — BETUSOR A. — *Az Esperanto Nyelv*, Budapesta 1949;
8. — BOKAREV E. A. — *Rusko-Esperantskji Slovar'*, Moscova, 1966;
9. — BLEIER V. CENSE R. — *Ora Libro*; — (1887—1937), Budapesta, 1937;
10. — DAIGOKUSYORIN — *Ekzercado de Interparolado Japano-Esperanta*, Tokyo, 1970;
11. — BRUIN DE G. P. — *Historia Skizo de la Internacilingva Ideo*, Amsterdam, 1965;
12. — DEGEN ARTHUR — *Esperanto Lernolibro por Popollernejo*,
13. — DRATWER JSAJ ANA — *Razmowki polsko-Esperantckie*, Varşovia, 1959;
14. — DREHER LEOPOLD Dr. — *Supera kurso de Esperanto*, Varşovia, 1958;
15. — FETHER JAN J EDMUND — *1000 slow jezika Esperanto*, Varşovia, 1959;
16. — GILBERT WILLIAM — *Planligvaj problemoj*; — La Laguna, 1962;
17. — GROSJEAN MAUPIN E. Co. — *Plena Vortaro de Esperanto* ed. IV, Paris, 1953
18. — GROSJEAN-MAUPIN E. C. AYMONTIER; — *Cours Methodique d'Esperanto*, Paris 1909:
19. — GOLONKA A. — *Vortaro de Esperantaj Afikskombinoj*, Gliwice, 1966;
20. — HALLS W. — *Edukado — grandparte lingvo — instruado*; în „Esperanto” Nr. 809/mai 1973, p. 82.
21. — IORDAN JORGU, Acad. prof. — *Limba română contemporană*, Edit. Min. Înv. Bucureşti, 1956.
22. — KALOKSAY K.; G. WARINGHIEN; R. BEERNARD — *Parnasa Gvidlibro*, Varşovia, 1968.
23. — KIMEL S. Dr. — *Curs complet pentru învăţarea limbii Esperanto*, Bucureşti, 1908.
24. — KLEMENSIEWICZ Z. — *Czy Warto sie zajmowac Esperanto?*, Varşovia, 1965.
25. — KORTE P. — *Sub la Verda Standardo*; — Lab. I II, Pramerend-Dansk, 1960
26. — MALIŢA T. — *Puncte de reper în înşurirea limbilor străine*, Ed. Ştiinţ. Bucureşti, 1969.
27. — NOVICICOV E. — *Predarea limbilor străine*, vol. I., Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1968.
28. — PETTYN ANDREY, — *Cu vi parolas Esperante?*, Varşovia, 1969.
29. — PEHAN ALFONS, — *Magyar-Eszperanto-Szotar*, Budapesta, 1958.
30. — POPESCU FL. CUCU M. — *Limba Română — cl. VII*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969.
31. — POGAR ISZO-IRTA — *Esperanto Tanfolyam*, Budapesta, 1922.

32. — ROSNAY KAROLY — *Esperanto-Unagarische Konversation*, Budapesta, 1909.
33. — SEKELJ ANTONIJE — *Serbokroata-Esperanto Vortaro*, Belgrad, 1967.
34. — SERGHEEV I. V. — *Osnovĉ Esperanto*, Moscova, 1961.
35. — SZERDAHELY ISTVAN, Dr. — *Esperanto-Nyelukonyv*, Budapesta, 1962.
36. — SOPENA RAMNON — *Lexicon-Diccionario Esperanto-Espaniol y Espaniol-Esperanto*, Barcelona, 1967.
37. — SATURA FR. P. ROSA — *Ucebnica Esperanto*, — Bratislava, 1969.
38. — TIMINSKI KAZIMIR — *Malgrando Vortaro Pola-Esperanto*, Varŝovia, 1969.
39. — TURNO LEO — *Podrecnik jezika Esperanto*, — Varŝovia, 1960.
40. — WARINGHIEN G. — *Lingvo kaj Vivo*, La Laguna de Tenerife, 1959.
41. — VILKKI JOEL — *Suomi-Esperanto-Suo,mi*, Osakeyhtio, 1963.
42. — WINGHEH HANS-WILH — *Post la kurso; Perfektiga lernolibro de Esperanto*, Limburg, 1959.
43. — WUSTER EUGEN — *Enciclopedia Vortaro Esperanta-Germana*, T. I—IV, Leipzig, 1918.
44. — ZAMENHOF L. L. Dr. — *Fundamento de Esperanto*, Varŝovia, 1905.
45. — ZIOTKOWSKA MARIA — *Doktor Esperanto*, Varŝovia, 1959.
46. — *Dicționarul limbii române moderne*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1958.
47. — *Esperanto! — Eldiroj de eminentaj polaj intelektuloj*, Varŝovia, 1964.
48. — *Esperanto kaj Lernejo; Eldona Sekcio de Slovenia Esperanto Ligo; — Ljubliana*, 1959.
49. — *Gramatica limbii române*, Ed. Acad. R.S.R. ed. II-a, vol. I. București, 1966.
51. — *Per Esperanto por la Mondpaco; Esperanta Gramatiko por hungaroj*, Nowj Zamky, 1958.
52. — *Program naucenija Esperanto*, — Ministerstwo Oswiatyi Szkolnictwa Wyszego, Varŝovia, 1969.
53. — *Tom kaj Tina — Internacia lernolibro por infanoj*, Ole-Nederlend, 1960.
54. — *Tratat de lingvistică generală*, — Ed. Acad. R.S.R. (sub red. Acad. Al. Graur, S. Stati, L. Wald) — București, 1971.

CUPRINSUL (ENHAVO)

Cuvînt înainte.....	5
Partea introductivă	9
Scurt istoric al limbii esperanto.....	11
Bazele limbii esperanto.....	16
Cele 16 reguli.....	18
— Părțile de vorbire — pag. 18—19	
II. — Reguli generale — „ 20—21	

PARTEA I

FONETICĂ

Sunete. Foneme. Litere.....	23
Compunerea alfabetului.....	24
Vocalele. Clasificarea vocalelor.....	25—26
Semivocalele	27
Consoanele	27
Pronunțarea	29

ORTOGRAFIA

Reguli generale	31
Silabele. Semne diacritice. Simbolurile.....	32—35

ORTOEPIA

Reguli generale	36
-----------------------	----

PARTEA A II-A

COMPEDIU DE GRAMATICĂ

Afixația	41
Formarea cuvintelor.....	43
Îmbogățirea vocabularului.....	43
Familii de cuvinte.....	45
Afixele	48
Clasificarea afixelor.....	52
Prefixele	53
Sufixele	55
Elementele constitutive la formarea cuvintelor.....	58

MORFOLOGIA

Substantivul (gen, număr, caz).....	63
Întrebuințarea cazurilor.....	65
Declinarea substantivelor.....	67
Alternarea terminației.....	68
Adjectivul	69
Declinarea. Gradele de comparație.....	70—71
Pronumele: personal, reflexiv, posesiv, nehotărît, impersonal.....	73
Variații în folosirea pronumelui.	78
Declinarea grupului de pronume	79
Tabloul recapitulativ	80
Reprezentarea schematică a corelativelor.....	81
Numeralele — cardinale, ordinale, fracționare.....	82
Declinarea numeralelor.....	83
Reprezentarea diferitelor formule matematice.....	85
Diatezele!	87
Verbul: timpuri, moduri, diateze, valorile timpurilor.....	85
Participiul	90

PĂRȚILE DE VORBIRE NEFLEXIBILE

Articolul	93
Adverbul — clasificarea adverbelor	94
Compararea adverbelor.....	97
Prepoziția	98
Conjuncțiile	98
Subjuncțiile, interjecțiile.....	99

SINTAXA

Noțiuni generale.....	101
Propozițiunea	101
Felurile propozițiunii.....	102
Părțile secundare ale propozițiunii.....	104
Clasificarea propoziției	106
Sintaxa frazei.....	107
Analiza sintactică a frazei	108
Epitetul și suplimentul.....	111
Principiul de necesitate și suficiență.....	112

PARTEA A III-A

La Espero (imnul esperanțiștilor).....	116
Ekzercaro (exerciții)	118
Exerciții de citire și pronunțare.....	121
Th. Speranția. — Matematică.....	123
I. Al. Brătescu-Voinești: Niculăiță Minciună.....	125
Mihail Sadoveanu: Coadă-scurtă	127
Mihail Sadoveanu: Păcatul nobil.....	130

Raymond Schwartz: Nelojale.....	131
Nicolae Bulencea: Gelatina.....	135
Kioma horo estas? Cît este ceasul?	138
La homa korpo. Korpul omului.....	140
Kalendaro. Calendarul	142
Poezia esperantistă	144
Mihail Eminescu: Poezii	146
 VOCABULAR.....	 148
Componența vocabularului.....	149
Vocabular de cuvinte asemănătoare celor românești	151
Vocabular minimal esperanto-român	154
Bibliografie	173
Cuprinsul.....	177

REDATOR: Radu Albala
TEHNOREDATOR: Victoria Ungureanu

Coli de tipar: 11,50 Tiraj 1060 Apărut 1974

Bun de tipar: 26.09.1974

Lucrare apărută în regia autorului

Tiparul executat sub comanda 200
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918”
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București
Republica Socialistă România